

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZİNE-İ FÜNÛN DERGİSİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME (2. YIL, 27-52. SAYILAR)

Bergen TURAN ÖZKAN

ARALIK – 2021

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZİNE-İ FÜNÛN DERGİSİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME (2. YIL, 27-52. SAYILAR)

Bergen TURAN ÖZKAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Birol BULUT

ARALIK – 2021

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Bergen Turan Özkan

21.12.2021

ÖZ

HAZİNE-İ FÜNÛN DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME (2. YIL 27-52. SAYILAR)

Turan, Özkan Bergen

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Birol Bulut

Aralık 2021

Bu çalışma, Hazine-i Fünûn dergisinin ikinci yılına ait yirmi yedinci ve elli ikinci sayıları arasında yer alan edebî yazıların detaylı incelemesi amacını taşımaktadır. 1885 yılında sadece fennî konuları bünyesinde barındıran tek sayısıyla yayım hayatına başladığı bilinen Hazine-i Fünûn, 1893 tarihinden itibaren haftalık dergi formatına geçmiştir. “Fenlerin hazinesi” anlamına gelen ismine rağmen derginin muhtevasını fennî yazılardan ziyade edebî metinler oluşturmaktadır. Edebiyatın bazı meselelerine özellikle de dil konusuna değinmeleri bakımından oldukça önem arz eden bu metinler, yer yer toplumsal ahlakî önemseyen konuları da içermektedir. Bu bağlamda çalışmamızın ilk amacı, bahsi geçen edebî metinleri türlerine göre sınıflandırmaktır. Daha sonra bu metinler günümüz Türkçesine aktararak incelenmiştir. Yapılan incelemede bu metinlerin hem edebî açıdan değeri olan hem de toplumsal meselelere bir nebze de olsa kayıtsız kalmayan yazılar olduğu tespit edilmiştir. Bu da dönemde yaşanan sansüre rağmen derginin toplumdan tamamen kopmadığı ve yüzeysel bir dergi olmadığı sonucuna varmamızı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hazine-i Fünûn, Dergi, Edebiyat, Basın

ABSTRACT

A REVIEW ON THE JOURNAL OF THE HAZİNE-İ FÜNÛN

(2nd YEAR, 27-52nd)

Turan Özkan, Bergen

Master Of Arts, Turkish Language and Literature Department

Supervisor: Assistant Professor Birol Bulut

December 2021

This study aims to analyze the literary articles of the second year of the journal Hazine-i Fünûn between the twenty-seventh and the fifty-second issues. Known to have started its publication life in 1885 with a single issue that only includes science topics, the Hazine-i Fünûn has switched to a weekly magazine format since 1893. Despite its name, which means "treasure of science", the content of the journal consists more of literary texts than science articles. These texts, which are very important in terms of addressing some issues of literature, especially language, also include issues that care about social morality from time to time. In this regard, the first aim of our study is to classify the mentioned literary texts according to their types. Then, we have examined these texts by transferring them to today's Turkish and interpreting them in a very understandable language. In our analysis, we have found that these texts are articles that have both literary value and are not somewhat indifferent to social issues. This enables us to conclude that despite the censorship experienced in the period, the magazine did not completely break away from society and was not a superficial magazine.

Key Words: Hazine-i Fünûn, Journal, Literature, Press

ÖN SÖZ

Basın hayatının iki önemli dalı olan gazete ve dergiler aynı zamanda toplumu eğitme ve bilgilendirmenin en etkili vasıtalarıdır. Osmanlı topraklarında çıkarılan ilk gazeteler, devletin ideolojisini aktarmak ve kamuoyu oluşturmak adına siyasî hayat, modern edebî türlerin geniş kitlelerce okunması ve tanıtılması bakımından da yazın hayatımız adına oldukça önem arz etmektedirler.

Bu bağlamda çalışmamızın konusunu matbuat hayatımızın kilometre taşlarından biri olan Hazine-i Fünûn dergisi oluşturmaktadır. Hazine-i Fünûn hakkında bugüne değin sekiz adet tez çalışması yapılmıştır. Bu tezlerden sadece Hacı Ömer Karpuz'a ait olanı derginin tüm sayılarının incelendiği bir çalışmadır. Diğer çalışmalarda Hazine-i Fünûn'un bir yıl içerisinde yayımlanmış sayıları iki kısım halinde incelenmiştir. Birinci yılın ilk kısmı Filiz Yıldırım tarafından incelenirken, ilk yılın ikinci kısmı Seval Gökalp'in çalışmasına konu olmuştur. İkinci yıla ait birinci kısım Semra Sel tarafından, ikinci kısım ise Eyüp Şimşek tarafından çalışılmıştır. Üçüncü yılın ilk kısmını Murat Kaya, ikinci kısmını ise Derviş Erdal incelemiştir. Hazine-i Fünûn'un son sayıları da Ayhan Yaroğlu tarafından çalışılmıştır.

Bahsi geçen bu tezlerde derginin muhteva özellikleri detaylıca incelenmiş, derginin tahlili fihristi çıkarılmış ve seçilmiş metinlerin çevirileri yapılmıştır. Bizim çalışmamızla aynı tarih aralığını kapsayan çalışma da dâhil olmak üzere yapılan bu çalışmaların içeriklerine bakıldığında dergide yer alan belli başlı bir bölüme değil de derginin genel tanıtımına odaklanıldığı görülmektedir. Muhtevasının asıl ağırlığını edebî metinlerden ve şiirlerden alan Hazine-i Fünûn genel bir tanıtımdan ziyade daha detaylı bir ilgiyi hak etmektedir. Bu fikirden hareketle ve diğer çalışmalardan farklı olabilmesi adına bu çalışmada sadece edebî yazılar üstünde durulmuştur. Bu edebî yazılar detaylı bir şekilde incelenmiş, türlerine göre sınıflandırılmış ve dönem içerisindeki yerlerine göre açıklanılmaya gayret edilmiştir.

Hazine-i Fünûn'un incelenen sayıları arasında edebî yazıların yanı sıra altmış üç adet de şiir bulunmaktadır. Bu şiirler; yirmi altı gazel, iki kaside,

on kıta, altı serbest, dört naat, üç münacat, iki tarih, bir tevhit, bir şarkı ve bir murabbadan oluşmaktadırlar. Muhtevaları bakımından eski edebiyat minvalinde olan ve başka bir çalışmanın konusu oluşturacak nitelikteki bu şiirlere çalışmamızda yer verilememiştir.

Çalışmamızın konusunu matbuat ürünlerinden biri olan Hazine-i Fünûn adlı dergi oluşturduğundan çalışmamızın giriş kısmında matbaacılığın tarihi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Matbaanın icadından Osmanlı topraklarına gelmesi arasında yaklaşık olarak üç yüz yıllık bir süre bulunmasından dolayı bu kısımda bahsedilen bir diğer konu da matbaanın geç geliş sebepleri ve bunlar hakkında yapılan yorumlardır. Bu bağlamda Osmanlı'da matbaanın kuruluşu ve ilk yayımlanan eserlerden çok kısa bir şekilde bahsedilmiştir. Daha sonra hem siyasi hem de neşriyat hayatımıza önemli derecede etkisi bulunan ilk gazete ve dergilerden örnekler verilerek konunun yönü Hazine-i Fünûn'un şekil ve muhteva özelliklerine çevrilmiştir. Hazine-i Fünûn'un bütün sayıları çalışılmış olduğundan ve tekrara gireceğini düşündüğümüzden birinci bölümde bahsedilen şekil ve muhteva özellikleri mümkün olduğunca genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, dergide yer alan edebî yazılar detaylı bir şekilde incelenmiş ve konularına göre ayrı başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Edebî türlerle birlikte dil içerikli yazılar, tenkit yazıları ve ilgili olduğunu düşündüğümüz kitap ilanları da çalışmamızda yer almaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında ise dergide yapılan incelemeler hakkında genel bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Son söz olarak, tezimin konusunu belirlemekten itibaren çalışmamın her aşamasında sonsuz sabrı, anlayışı ve bilgisi ile bana bu yolda rehber olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Birol BULUT'a ve her koşulda desteklerini benden esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Bergen Turan Özkan

Aralık, 2021

Kırklareli

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xii

GİRİŞ.....	1
------------	---

1. BÖLÜM

HAZİNE-İ FÜNÛN'un ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ. 12

1.1 Hazine-i Fünûn'un Şekil Özellikleri	12
1.2 Hazine-i Fünûn'un Muhteva Özellikleri	14

2.BÖLÜM

HAZİNE-İ FÜNÛN'DA EDEBÎ YAZILAR 21

2.1 Dil İçerikli Yazılar	22
2.1.1 Arapça Masterlar Hakkında	22
2.1.2 Türkçe Masterlar Hakkında	23
2.1.3 Beyhude, El-Hak, Nanpare ve İskân Kelimelerine Dair. 24	
2.1.4 Tersane, Amiral, Kaptan, Levent Kelimelerine Dair.....	25
2.1.5 Usûl ve Asl Kelimelerine Dair.....	27
2.2 Tenkit Yazıları ve Edebiyat Tarihi.....	27
2.2.1 Şiire ve Şaire Dair Bir Tavsiye	31
2.2.2 Arapça ve Farsça Terkiplerin Lisanımızdaki Yeri.....	32
2.2.3 Abdülgani Seniy'e Göre Edebiyat	35
2.2.4 Fennî Eserlerin Üslubu	38
2.2.5 Faik Reşat'a Göre İntihal	40

2.2.6	Edebiyat Tarihi	42
2.3	Deneme	44
2.3.1	İlkbaharın Hissettirdikleri	45
2.3.2	Bir Şairin Gözüyle İlkbahar	46
2.3.3	Sevilen Anlar Listesi.....	48
2.3.4	Sabah Vakti Mutluluğu	49
2.3.5	Sevgi ve Arzu Üzerine	50
2.3.6	Vicdana Dair	51
2.3.7	Terbiyenin İzahı	52
2.3.8	Metanete Dair	53
2.4	Sohbet.....	54
2.4.1	Baharın İlhamı	55
2.4.2	Havanın Güzelliği Baharın Letafetine Dair	56
2.4.3	Edebî Sohbet	58
2.5	Gezi Yazıları	60
2.5.1	Bir Kış Memleketine Yapılan Seyahat	61
2.5.2	Bir Küçük İzmit Seyahati	64
2.5.3	Şam İzlenimleri.....	66
2.5.4	Mon Sen Mişel Adasına Yolculuk.....	67
2.5.5	Kutuplara Seyahat.....	70
2.6	Mektup	71
2.6.1	Edebî Bir Mektup.....	72
2.6.2	Bir İhtiyarın Serzenişi	72
2.6.3	Kısa Bir Sitem Mektubu	73
2.6.4	Küçük Bir Seyahatin İzahı	73
2.6.5	Şam'dan Mektup	73
2.6.6	İzzet Efendi'nin Mektubu	73
2.7	Kitap İlanları	74
2.7.1	Fransızca Kompozisyon Kitabı.....	74
2.7.2	Arap Edebiyatı Hakkında.....	74

2.7.3	Sağlığa Dair	75
2.7.4	Jules Mary Romanı	75
2.7.5	Gecelerim Adlı Hikâye	76
2.7.6	Fakire Adlı Roman.....	76
2.7.7	Çin, Kore ve Japonya Haritası	76
2.7.8	Hali Ada Adlı Hikâye	77
2.7.9	Elçi ve Konsoloslukların Hak ve Görevleri.....	77
2.7.10	Binbir Hayalet Öyküleri.....	77
2.7.11	Bir Âşığın Sergüzeşti	78
2.7.12	Tuhaf Bir Evlilik Hikâyesi.....	78
2.7.13	Andelîb Kitaplığı	78
2.7.14	Andelîb Şiirleri	79
2.7.15	Milyonlar Var Kızım Milyonlar!	79
2.7.16	Garip Hikâyeler.....	80
2.8	Hikâye	80
2.8.1	Aşk Acısı.....	82
2.8.2	Evlat Acısı.....	83
2.8.3	Dönüş Yolculuğu	84
2.8.4	Genç Yazarın Heyecanı	87
2.8.5	Mösyö George.....	88
2.9	Tercüme Hikâye	91
2.9.1	Kibritçi Kız Tercümesi	92
2.9.2	Ali Muzaffer Tercümesi.....	95
2.9.3	Fransızca Bir Tercüme.....	97
2.9.4	Doğu Edebiyatından Bir Tercüme	98
2.9.5	Camille Flammarion Tercümesi	99
2.9.6	Zemin ve Asuman – Cazibe Tercümesi.....	100
2.10	Hatıra.....	101
2.10.1	Deniz Tutması.....	102
2.10.2	Bir Bahar Sabahı	103
2.10.3	Vapurda Tanışma.....	104

2.10.4	Dostluk Üzerine	105
2.10.5	Eski Dosta Vefa	106
2.10.6	Dost Acısı	107
2.10.7	Maziye Hüzünlü Bir Bakış	108
2.10.8	Maziye Hüzünlü Bakıştaki Son Arzu	109
2.10.9	Unutulmayan Maziye Dair.....	110
2.10.10	Sonbahar Anıları	110
2.10.11	Bir Genç Kızın Söylenişi	111

SONUÇ	113
--------------------	------------

KAYNAKÇA	122
-----------------------	------------

DİZİN	131
--------------------	------------

EKLER.....	135
-------------------	------------

EK 1: HAZİNE-İ FÜNUN 2. YIL (27-52. SAYILAR)	
İÇİNDEKİLER TABLOSU	135

EK 2: FOTOĞRAFLAR.....	146
-------------------------------	------------

KISALTMALAR

age.	: Adı Geçen Eser
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
YÖK.	: Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

Osmanlı toplumunun modernleşmesinde ve Batı’da yaşanan yeniliklerden haberdar olmasında da gazete ve dergilerin önemli rolü bulunmaktadır. Ancak matbaanın Osmanlı’ya geç gelmesi sebebiyle gazete ve dergilerle tanışmamızda yaklaşık olarak üç yüz yıllık bir gecikme yaşanır. Bu bağlamda çalışmamızın ana konusuna geçmeden evvel matbaanın icadından, topraklarımıza geç gelme sebeplerinden ve ilk süreli yayımlardan kısaca bahsedilecektir.

On beşinci yüzyılın ikinci yarısında keşfedilen matbaanın ilk örneklerinin Çin’de ortaya çıktığı bilinmektedir. Basılı eserlerin çoğaltılmasına yönelik olan ihtiyaç başlarda sınırlıdır. Ancak zamanla el yazmalarının kopyalarının çıkartılmasında yaşanan güçlükler sebebiyle ağaç oymacılığı ve tipografi gibi değişik yöntemlere başvurulmuştur. Bu yöntemlerin her birinin kendi içlerinde barındırdıkları zorluklar Johan Gutenberg’e modern basımın mucidi olma yolunu açmıştır. Gutenberg’in modern basım çağını başlatan bu icadı bulması ne kadar uzun sürdüyse yayılması ise bu duruma karşılık olarak o denli hızlı olmuştur. On altıncı yüzyıl başlarında Avrupa’da bulunan matbaaların sayısının iki yüz elliye yaklaşmış olması bu durumun en güzel örneğidir denilebilir.¹

Matbaanın Avrupa’daki yayılımı hızla devam ederken, ortaya çıktığı çağda Avrupa’da aynı sayıda entelektüel okurun ve kamuoyunun bulunmadığı da bir gerçektir. Bu sebeple matbaa sektörünü ayakta tutan unsurun Kadim Yunan külliyyatının Latinceye aktarımı olduğu bilinmektedir. Besim Dellaloğlu’na göre, ortaya çıkış tarihi sebebiyle Rönesans ile çakışan matbaa âdeti Rönesans’ın makinesi durumundadır. Rönesans ve Refermasyon’un yaygınlaşma bölgeleri aynı zamanda matbaanın da yaygınlaşma bölgeleridir.²

Benedict Anderson’da *Hayali Cemaatler* isimli kitabında Reformun kendi başarısını, büyük ölçüde kapitalist matbaacılığa borçlu olduğunu

¹ Albert Labarre, *Kitabın Tarihi*, çev. Galip Üstün: İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s. 48.

² Besim Dellaloğlu, *Poetik ve Politik: Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*, İstanbul: Timaş Yayınları, s. 60.

belirtir. Buna örnek olarak da Martin Luther'in, adı sayesinde yeni kitapları da satan ilk yazar oluşundan bahseder. Matbaa, okuryazar oranlarının yükselmesine vesile olarak bir anlamda okurunu da üretmektedir. Burjuvazi sınıfının ilk okuryazar sınıfı olduğu düşünülürse matbaanın aynı zamanda kültürel bir sınıfı da ürettiğini söylemek mümkün olacaktır.³

Başka coğrafyalarda bulunan icatları en etkili şekilde kullanmayı başaran Avrupa, söz konusu icatlardan en önemlisi olan matbaayı da en erken ve en etkili biçimde kullanmayı başarmıştır. Gutenberg'in 1440 yılındaki bu buluşu çeşitli toplumlar ve ülkeler tarafından ya eş zamanlı ya da biraz gecikmeli olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu ülkelerin başında: İtalya, Fransa, İsviçre, Belçika ve Hollanda gelmektedir. Osmanlı devletinde ise matbaaya karşı çekimser bir tavır takınıldığı bilinen bir gerçektir.

“Yeryüzünde Türkler kadar, başka ülkelerin yararlı icatlarını kolaylıkla alıp, benimseyen bir millete daha rastlamak zordur. Bunun en iyi örnekleri, önce bizim icat ettiğimiz, sonra onların bizden aldığı küçük ve büyük top vb. buluşlardır. Buna rağmen nedense kitap basmaya ve çalar saat kullanmaya bir türlü ikna edilememişlerdir, çünkü ‘hattın’ baskıya dönüştüğü anda kutsallığını yitireceği tasasından bir türlü kurtulamamaktadırlar...”⁴

Matbaanın Osmanlı topraklarındaki gelişimine geçmeden evvel, bahsedeceğimiz konu matbaaya karşı çekimser davranılmasının sebepleridir. Müteferrika ile Gutenberg arasında yaklaşık olarak üç yüz yıllık bir mesafeden söz ediyor olmamızın başında, Padişah II. Beyazıt döneminde *“baskı işinin ülkeye girmesi yasağı ve bu yasağa uymayanların ölümle cezalandırılacakları”⁵* şeklinde yayınlanan fermanı sebebiyle dinsel tutuculuk ve yasaklamaların geldiği bilinmektedir.

Bunu; Arap alfabesinin matbaa ile uyuşmaması, kâğıt ve nitelikli eleman sorunlarıyla teknik nedenler ve okuryazar oranının düşüklüğü sebebiyle okuma alışkanlığının olmaması takip etmektedir. Matbaanın

³ Dellaloğlu, *Poetik ve Politik*, s. 59.

⁴ Franz Babinger, *Müteferrika ve Osmanlı Matbaası*, çev. Nedret Kuran Burçoğlu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2004, s. 7.

⁵ Gülcan İyidoğan, *Celal Nuri'nin Yazılarında İttihat Ve Terakki (Atı Gazetesi 30 Ekim 1918 -19 Mayıs 1919)* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 331251), s. 2.

gecikmesinde en önemli rolü oynayansa sosyal ve ekonomik yapıdır. Buna örnek olarak İstanbul'da yaşayan ve sayıları doksan bini bulan hattat ve yazıcıların, matbaanın gelişinden doğan işsizlik korkusuyla Beyazıt Meydanı'nda toplanıp bu durumu protesto etmeleri gösterilebilir.⁶

Niyazi Berkes ise yukarıda bahsi geçen matbaanın dini yasaklamalar sonucu geç kaldığı görüşüne tamamen aksi yönde bir düşüncededir. Ulemadan basımevlerine karşı bir direnme olduğu yönünde herhangi bir kanıtın olmadığını, aksine matbaanın açılması için hazırlanan muhtıraya hemen onay verildiğini, matbaa açıldıktan sonra basılmak üzere iki kitap tavsiye edildiğini ve Patrona Halil ayaklanmasında dahi matbaaların kapanması yönünde bir istekte bulunulmadığını öne sürmektedir. Ona göre matbaacılığa karşı konan sınırlamalar din ile alakalı değil, Osmanlı devlet sistemine özgü ve hattatların matbaaya karşı durmalarına sebep olan lonca sınırlamalarıdır.

*“Matbaacılığın önce Yahudiler arasında, daha sonra Rumlar ve Ermeniler arasında ne gibi düşüncelerle ilgi gördüğünü ne gibi olaylara yol açtığını ayrıntılara girmeksizin biraz araştırsak, Osmanlı devlet adamları arasında bu sanata karşı yaşanan alerjinin nedenini ve Türkçe matbaacılığın gecikmesinde din nedenleri değil, siyasal nedenlerin bulunduğunu görürüz.”*⁷

Ali Budak'a göre matbaanın asıl gecikme sebebi: *“Avrupa'daki ekonomik şartların Osmanlı toplumunda henüz oluşmamış olmasıdır.”*⁸ Ülkede serbest piyasa düzenine henüz geçilmemiş olmasından dolayı ticaret hakkında da herhangi bir aktarıma ihtiyaç duyulmamıştır. Halil İnalcık'a göre de Lale Devri'ne kadar Osmanlı topraklarında matbaaya ilgi gösterilmeme sebebinin altında *“halkın dini metinlere karşı ilgisizliği yatmaktadır.”*⁹

Bahsedilen bu gecikmelerle matbaanın Osmanlı topraklarına gelişinin resmî olarak 1727 yılında gerçekleştiği bilinmektedir. Ancak bu tarih, ilk Türkçe kitabın Türkler tarafından basıldığı tarihtir. Osmanlı Devleti'nde

⁶ Gülcan İyidoğan, age, s. 3.

⁷ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 59.

⁸ Ali Budak, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı: Lale Devri'nden Tanzimat'a Yenileşme*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2008 s. 384.

⁹ Halil İnalcık, *Doğu Batı Makaleler I*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2005 s.190.

kurulan ilk matbaanın, İspanya'dan Osmanlı Devleti'ne göç eden Yahudiler tarafından 1493-1494 yılları arasında İstanbul'da kurulduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Hatta kurulan ilk Türk matbaasının, var olan bu potansiyelden yararlanmış olabileceği de düşünülmüş bir ihtimaldir.¹⁰

İlk Türk matbaasının kuruluş hikâyesinde başrolde görülen isimler; Osmanlı Devleti'nin Paris'e gönderdiği ilk sefir olan Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin oğlu Said Efendi ile İbrahim Müteferrika'dır. Said Efendi'nin Paris'te matbaacılık üzerine yaptığı incelemeler sonucunda İstanbul'a döner dönmez hazırlıklara başladığı bilinmektedir.

İbrahim Müteferrik de bu sırada sadrazama, şeyhülislama ve ulemaya sunulmak üzere *Vesiletü't-tıbbâ* adında bir muhtıra hazırlamaya başlar. Bu muhtırasında basım sanatının yararlarından ve geç kalınmışlığın zararlarından bahsederek, “*Müslümanların Avrupalılara kıyasla geri kalmalarının nedenlerinden birinin basım sanatının yokluğu yüzünden cahilleşme olduğunu açık ve güçlü bir dille anlatır.*”¹¹

Bunun yanı sıra yeniliklere açıklığı ile bilinen III. Ahmet saltanatı döneminde kütüphanelerin sayılarının arttırılması, çeviri kurulu oluşturulması ve bu bağlamda Doğu kaynaklı eserlerin çevrilmesi gibi eylemler de matbaanın açılmasına hazırlık olarak değerlendirilmektedir. Tüm bu girişimlerin ve sekiz yıl süren hazırlıkların sonucunda ilk Türk basımevi, İbrahim Müteferrika ve Said Efendi tarafından 14–16 Aralık 1727 tarihinde kurulur.

Bazı araştırmacılar tarafından İslam dünyasının Rönesans'ı olarak kabul edilen bu Müteferrika girişimi ilk meyvesini 1729 yılında verir.¹² Matbaanın kapandığı 1742 yılına kadar on yedi kitap basılır. Bunların çoğu Türkçe olmakla birlikte konuları tarih, coğrafya ve dil ile alakalıdır. Bunlar arasında

¹⁰ Olcay Özkaya Duman, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ulusal'dan Yerel'e Basın ve Yayıncılık Faaliyetlerinin Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, C.8, S. 12, (2013), https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=16920 (Erişim:02.02.2021) s. 1034.

¹¹ Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 57.

¹² Mehmet Ali Karaman, “Osmanlı Modernleşmesinde Basın”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 0, S. 32 (2014) s.134.

Fransızca bir Türk grameri, Mehmet Çelebi'nin 1721 yılında Fransa'daki elçiliğine dair sefaretnamesi ve bizzat İbrahim Müteferrika tarafından yazılan daha çok devlet düzeni ve askerlik ile ilgili bilgileri içeren *Usûl-el Hikem*'de bulunmaktadır.¹³

Müteferrika matbaasından sonra devlet ve şahıslar tarafından da birçok matbaa açılmıştır. Matbaa cephesinde yaşanan bu gelişmelere rağmen ilk basımevinin tarihi ile ilk gazetenin çıkışı arasında bir asırlık fark bulunmaktadır. Bunun başlıca sebebi okuyucu sayısının azlığı ve haber yayımcılığının yapılamamasıdır.

Matbaanın doğuşu ve gelişimi hakkında verdiğimiz bu genel bilgilerden sonra, bahsedilecek konu basım ve yayın hayatının iki önemli dalı olan dergi ve gazetelerin Osmanlı Devleti'ndeki durumu hakkındadır. Gazeteler, Avrupa ülkelerinde devlet desteği olmadan bağımsız şekilde yayım hayatlarına başlarken, Osmanlı Devleti'nde ise bizzat devlet eliyle yayım hayatlarına başlamışlardır. Bunun doğal bir sonucu olarak da içeriklerini siyasal ve resmî konular oluşturmaktadır. Osmanlı topraklarında yayımlanan ilk süreli yayınlar kendilerine gazete demişlerse de Padişah reformlarını tanıtmaktan öteye geçemedikleri de bir gerçektir. Basının sadece gazete çıkarmak anlamına gelmediği de düşünülürse Osmanlı'da basının *Takvîm-i Vekâyi* ile başladığını söylemek de çok doğru olmayacaktır.

Çalışmamızın bu kısmında Osmanlı Devleti'nde yayımlanan ilk süreli yayınlar hakkında kısa ve genel bilgiler verilmiştir. Süreli yayımcılığın başında olan Osmanlı Devleti'nde gazete ve dergi ayrımının tam olarak yapılamaz. Aşağıda bahsedilen ilk yayınlar gazete olarak tanımlanmaktadır. Ancak bazı yayınların içeriklerine ve yayın aralıklarına bakıldığında dergi formatında oldukları bariz iken bahsi geçen yayınlar bu dönemde gazete olarak adlandırılmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde *Takvîm-i Vekâyi*'den önce yayımlanan ilk süreli yayınlar yabancılar tarafından çıkarılmıştır. Bunların ilki 1795 yılında Fransız elçiliği tarafından çıkarılmış olan *Bulletin de Nouvelles* (Haber Bülteni) isimli gazetedir. Gazetenin amacı ülkenin doğusuna yerleşmiş olan

¹³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Prof. Dr. Metin Kırıatlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, s. 52.

Fransızlara, ülkelerinin sorunları hakkında bilgi vermekle birlikte Türklere Avrupa'yı tanıtmaktır. 1796 yılında bu yayın yerine geçen bir diğer gazete ise *Gazetta Françoise de Constantinople* (İstanbul Fransız Gazetesi) ismindedir. Bu gazeteleri daha sonra İzmir'de 1821 yılında yayımlanan *Le Spectateur Oriental* (Doğulu Seyirci), 1824 yılında yayımlanan *Le Smyrne* (İzmirli) ve 1828 yılında yayımlanan *Le Courier de Smyrneen* (İzmir Postası) gazeteleri takip etmektedir.¹⁴

Osmanlı Devleti'nde yayımlanan yarısı Türkçe yarısı Arapça ilk gazete, 1828'de Kahire'de Mehmet Ali Paşa tarafından “kıyamet gününe kadar bütün insanlara hediye olacak bir icat”¹⁵ sloganıyla yayımlanan *Vakâyî-i Mısıriyye*'dir. Mehmet Ali Paşa tarafından 1830 yılından yayımlanan *Vakâyî-i Giridiye* ise Osmanlı topraklarındaki ikinci gazetedir.

Reformlar zincirinin bir halkası olarak, Batılılaşma çabalarında önemli bir yere sahip, tamamı Türkçe olan ilk resmî gazete II. Mahmud'un önderliğinde çıkarılan *Takvîm-i Vekâyî* gazetesidir. Koloğlu'na göre, “Türkçe basının gerçek atası” olarak adlandırılan *Takvîm-i Vekâyî*, ilk çıkışında beş bin baskı sayısına ulaşmasına rağmen hiçbir zaman düzenli bir şekilde piyasaya sürülemeyen, kısıtlı habercilik yapan ve sadece yönetimin mesajlarını yansıtan bir gazete olarak ifade edilmektedir.¹⁶

Takvîm-i Vekâyî'den beş gün sonra yayımlanan ve Fransızca sürümü olan *Le Moniteur Ottoman* Amerikalı De Kay tarafından Avrupa'ya, Osmanlı Devleti hakkında yanlış bilinenleri düzeltmek ve ticaret alanındaki gelişmelerden haberdar etmek amacıyla çıkarılmıştır. *Takvîm-i Vekâyî*'nin tam bir kopyası olmasa bile içeriğinde bulunan resmî ve yarı resmî tebliğlerle benzerlik göstermektedir.¹⁷

Yukarıda bahsi geçen bu gazetelerden sonra ilk yarı resmî ve özel gazete İngiliz Misyonundan William Churchill tarafından *Cerîde-i Havâdis*

¹⁴ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Başlangıçtan Günümüze Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1996, s. 19-24.

¹⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 18.

¹⁶ Koloğlu, *Türkiye'de Basın*, s. 19.

¹⁷ Budak, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı*, s.368.

adıyla çıkarılmıştır. Tanpınar'ın bu duruma “... bu ilk yıllarda iktidar mevkiinde bulunanların hiçbirisi memleket içinde matbuatın kuvvetinden istifadeyi ciddi surette düşünmemiş”¹⁸ şeklinde hayıflandığı görülmektedir. Tanzimat'ın ilanından sonra İstanbul'da yayımlanan tek süreli yayın olmasına, tekrar ele alınıp farklı dillerde yayımlanmasına ve kadrosunun genişletilmesine rağmen *Takvîm-i Vekâyî*'nin tahtını *Cerîde-i Havâdis*'e kaptırdığı bilinmektedir.

Bahsi geçen bu iki gazetenin ardından tamamen bağımsız olarak çıkarılan ve sadece haber gazetesi olmayıp fikir gazetesi de olarak yayım hayatına başlayan gazete ise, Agâh Efendi tarafından çıkartılıp Şinasi tarafından yirmi dördüncü sayıya kadar yazı desteği verilen *Tercümân-ı Ahvâl* gazetesidir. Gerek teknik özellikler gerekse içerik bakımından bahsi geçen iki gazeteden de oldukça gelişmiş olduğu görülen *Tercümân-ı Ahvâl* başlarda haftada iki gün yayımlanırken gördüğü ilgi üzerine haftada beş gün yayımlanmıştır.¹⁹

Agâh Efendi ile yaşadıkları anlaşmazlık yüzünden *Tercümân-ı Ahvâl*'den ayrılan İbrahim Şinasi bir yıl sonra 28 Haziran 1862'de *Tasvîr-i Efkâr* adını taşıyan gazetesini çıkartır. “*Kamuoyunun önemini her şeyin üstünde ön plana çıkaran ilk gazete*”²⁰ olan *Tasvîr-i Efkâr* aynı zamanda devrin gençlerini sade bir Türkçe etrafında toplamış ve teknik açıdan oldukça ileri düzeyde bir gazetedir. Fikir ocağı gibi hizmet veren gazete daha sonra çıkacak birçok gazeteye de rol model olmuş, Türk sanat ve düşünce yapısının gelişmesinde önemli roller üstlenmiş ve Türkçenin itibar kazanmasını sağlamıştır. *Tasvîr-i Efkâr*'ı 1865 yılından sonra iki senelik süre zarfında Namık Kemal'in yönettiği bilinmektedir.²¹

Bu dönemin gazetelerinden olarak sayabileceğimiz diğer yayınlar: Ali Suavi'nin İstanbul'da yayımlamaya başlayıp daha sonra Londra'ya taşıdığı *Muhbir*, Ziya Paşa ve Namık Kemal tarafından Londra'da kurulan *Hürriyet*,

¹⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 154.

¹⁹ Koloğlu, *Türkiye'de Basın*, s. 31.

²⁰ Koloğlu, *Türkiye'de Basın*, s. 33.

²¹ Budak, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı*, s.374.

Namık Kemal'in düşünce yazılarını yayımladığı ve İstanbul'da kurduğu *İbret*, Ahmet Mithat'ın pek çok romanını tefrika olarak yayımladığı *Tercümân-ı Hakikat* adlı gazeteleridir.²²

1875 yılında yayımlanan *Sabah* gazetesi başlarda başarısız olduysa da 1882 yılında Mihran Efendi tarafından yönetilmeye ve başyazarlığı da Şemsettin Sami tarafından yapılmaya başlanınca gerçek ve etkin bir gazete olmayı başarmıştır. *Sabah* gazetesine rakip olarak 1894 yılında Ahmet Cevdet tarafından çıkarılmaya başlanan *İkdam*, başlığına "Türk Gazetesi" deyimini yerleştirmiş ilk gazetedir. Devrin önemli diğer iki yayın organları ise *Tarîk* ve *Mîzan* isimli genel çizgiden çıkamayan gazetelerdir.²³

Yaşanan tüm gecikmelere rağmen gazete ve gazetecilik, edebiyatımızda bambaşka bir dönemin kapılarını aralamış, toplumun tamamen başka düşünmesini sağlayacak olan düşünce deryalarına dalmasına ve bu deryalardan yepyeni mahsullerle çıkmasına vesile olmuştur. Ayrıca basın ve gazetenin önemini, dönemlerinin en ünlü isimlerinin gazeteye bakış açıları ve yorumlarından anlamak mümkündür:

*"Napolyon'a göre gazete hükümetin kararlarını destekleyen, onun istediği şekilde hareket eden matbuattır. Rus lideri Lenin, kendi siyasi ideolojisine uygun başka bir tarif vermiş ve 'Gazete ihtilalin en kuvvetli silahıdır' demiştir. Ziya Gökalp ise gazeteyi tanımlarken 'Herkesin ayağına giden ve herkesin anlayabileceği canlı okuldur.' demiştir."*²⁴

Basın hayatının yeni yeni filizlendiği dönemlerde gazetelerin daha derinlemesine etki yaptığı gözlenirken dergicilik gazeteye göre daha geri planda kalmıştır. Ancak günün sonunda sansür ve baskılar özellikle basın özgürlüğünü engelleme yönünde yoğunlaştıkça gazete ve dergilerin de içerikleri değişmiştir. Bu durumda da hemen hemen bütün gazetelerin tefrika ve çevirilerle dolup taşan edebî dergiler hâlini aldığı görülmektedir. "Gerçekten de özellikle 1885'ten yüzyılın sonuna kadar edebiyat ağırlıklı,

²² Ramazan Korkmaz, "Yeni Türk Edebiyatına Giriş", *"Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)"* ed. Ramazan Korkmaz, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015, s. 28.

²³ Koloğlu, *Türkiye'de Basın*, s.46.

²⁴ Karaman, *Basın*, s. 140.

bir kısmı çok güzel baskılı klişeli, hatta bazıları saraydan himaye de gören pek çok dergi yayımlanmıştır.”²⁵

Basın üzerinde yoğunlaşan sansür ve baskılanma gibi sebeplerin yanı sıra özellikle Ara Nesil olarak adlandırılan devrin şair ve yazarlarının gazete yerine dergiye yönelmesi dergiciliğe olan ilginin de artmasına vesile olmuştur. Dergiler üzerindeki bu ilgi, dergi çeşitliliğinin de artmasını sağlamıştır. Bu bağlamda gerek devletin siyasî şartlarında olan değişikliklerden gerekse toplumda yaşanan sosyo-kültürel olaylar hakkında bilgi vermek amacıyla dergilerden de epeyce yararlanıldığı bilinmektedir.

İstibdat döneminin temelini oluşturan kapalı ve baskıcı yaklaşım Abdülhamid’in tahta çıktığı 1876 senesinde değil de daha çok 1878’den sonra en sert ve keskin hâlini alır. Abdülhamid’in tahta geçtiği zaman dilimi olan 1876 senesinde ilan edilen anayasanın 12. Maddesinde “*basının yasalar çerçevesinde serbest olduğu*” söylemi bulunmaktadır. Ancak Abdülhamid bu basın yasasının meclisten geçmesine izin vermemiştir.²⁶

Abdülhamid’in hasta adam olarak tabir edilen ülkeyi ayağa kaldırmak için uyguladığı politika tamamen zaman kazanma üzerinedir. Bu sebepten de kamuoyunu aktifleştirecek hiçbir eyleme izin verilmemektedir. Toplumda yapılan düğün, dernek gibi toplantıların bile sıkı denetimlere tabi tutulması hep bu sebeptendir. Böyle bir ortamda basına uygulanan sansür de şaşırtıcı bulunmamalıdır.

II. Abdülhamid dönemi basın hayatına bakıldığında görünen tablo sansür bulutları altında şekillen bir matbuat denizi olsa da bu durumun olumlu yanları da yok değildir. Bu dönemde çıkan dergilerin ömürleri uzun olduğu gibi dilleri de sadeleşmiştir. Bu durum dergilerin daha çok okunması ve buna bağlı olarak da baskı sayılarının yükselmesine sebebiyet vermiştir. “*Sansür politikalarına rağmen süreli yayımlar halkın okuma alışkanlığını arttırmış, kültür birikimini yükseltmiş ve dilin sadeleştirilmesini hızlandırmıştır.*”²⁷

²⁵ Orhan Okay, *Kağıt Medeniyeti*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018, s. 71.

²⁶ Koloğlu, *Türkiye’de Basın*, s.45.

²⁷ Kenan Demir, “Osmanlı’da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849- 1923)” *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı C. 71-112, S. 9, Nisan 2016 ss. 81.

İstibdat dönemi olarak adlandırılan bu dönemdeki basın ve yayım hayatı hakkında verilen bu çok genel bilgilerden sonra çalışmamızın bu kısmında Osmanlı Devleti'nde yayımlanmaya başlayan ilk dergilerden, *Hazine-i Fünûn*'a kadar gelen döneme değin yayımlanmış dergilere de kısaca değinilecektir. Aşağıda haklarında kısa bilgiler verilen dergilerin birçoğu alanında ilk olma özelliğini taşıyan dergilerdir. Bu yayınlardan sonra çeşitli zamanlarda çeşitli isimlerle pek çok dergi daha neşredilmeye devam edilmiştir. Ancak Osmanlının matbuat hayatındaki yön değişikliği fikir gazeteciliğinden yana olduğundan bu yayınların istibdat döneminin şimşeklerini daima üzerine çekmiştir.

Osmanlı döneminde yayımlanan ilk dergiler genellikle bilimsel nitelik taşımaktadırlar. İlk gazetenin yayımlanmasından on sekiz yıl sonra yayımlanan ilk Türkçe dergi ve mesleki sağlık dergisi olan *Vekâyî-i Tibbiye* sadece yirmi sekiz sayı neşredilir. *Vekâyî-i Tibbiye*'den sonra gerçek anlamda ilk dergi olarak tanımlanabilecek olan bir diğer yayın organı ise *Mecmua-i Fünûn* ismini taşıyan ve Cemiyet-i İlmiyeyi Osmâniye derneğinin 1862 yılında çıkarmış olduğu dergidir. Kurucusu olan Münif Paşa'nın ifadesine göre "vatan çocuklarını yetiştirmek üzere" çıkarılmıştır. Din ve politika dışında her konuya açık olan derginin amacı ilim ve kültür yoluyla Osmanlı toplumunu çağdaş seviyeye ulaştırmaktır.²⁸

Aynı dönemde *Mecmua-i Fünûn*'a rakip olarak *Mecmua-i İbretnüma* isminde bir dergi çıkarılır. *Takvîm-i Ticaret*, *Ayine-i Vatan*, *Tuhfet-ül Tıb*, *Cüzdan*, *Cerîde-i Askeriye* adlı dergiler de aynı dönemin ürünleridir. Bu dönemde dergilerin sayılarında artış gözlenmiş olsa da bu dergiler yayım hayatlarına en çok bir sayı devam edebilmişlerdir. Daha sonra ilk resimli dergi olan *Mir'at* neşredilmiş ancak o da sadece üç sayı yayımlanabilmiştir. İlk müzik dergisi olan *Mûsikî-i Osmânî* ise on sayı neşredilebilmiştir. Yine aynı dönemde ilk çocuk dergisi *Mümeyyiz* adını taşır ve bu bir gazetenin ekidir. *Mümeyyiz* kırk dokuz sayı yayımlanmayı başarabilmiş ve zamanında oldukça ilgi gören bir dergi olmuştur. İlk siyasi mizah dergisi olan *Diyojen* isimli dergi de aynı dönemin ürünüdür. Bu dönemde yayımlanan diğer

²⁸ Koloğlu, *Türkiye'de Basın*, s. 20.

dergiler ise: *Dağarcık, Kırk Anbar, Keşkül, Mitat -İber, Muharrir, Derme Çatma, Yadigâr ve Mecmua-i Ulum* şeklindedir.²⁹

Hazine-i Fünûn'un çağdaşlarından olan *Maarif* dergisi, Türk matbuat hayatının önemli isimlerinden olan Kaspar tarafından çıkarılmış ve dönemine uygun olarak siyaset dışında her şeyden bahsetmiştir. “*Maarifte; şiir, mensur şiir ve hikâyelerin yanı sıra edebî mülâhazalar da bulunmaktadır.*”³⁰

Bu dönemde dergiciliğinin en önemli simgesi durumunda olan yayın organı Ahmet İhsan Tokgöz tarafından çıkarılan *Servet-i Fünûn* dergisidir. Kalite bakımından Avrupa resimli dergileri kalitesinde olan bu dergi, başlarda aile moda ve şiir dergisi iken Tevfik Fikret ve Halit Ziya'yı kadrosuna katmasıyla oldukça etkili bir sanat ve düşünce yayın organı hâline gelmiştir.

Yazar kadrosunun kalitesi, yaptıkları edebî tartışmalar düşünce dünyamızda yeni ufuklar açmışsa da *Servet-i Fünûn* da dönemin sansüründen kurtulamamıştır. Bu dönemde *Servet-i Fünûn* kalitesinde yayımlanan bir diğer yayın organı ise *Malumat* dergisidir. Ancak yazar kadrosunun *Servet-i Fünûn* kadar güçlü olmaması ve sahibinin çıkarıcı kişiliği sebebiyle çok fazla etkili olamamıştır.³¹

Dergiciliğin ele aldığımız zaman dilimindeki faaliyetlerine genel bir bakıştan sonra çalışmamıza konu olan *Hazine-i Fünûn* mecmuası da bu dönemde yayımlanmış olmasından dolayı siyaset dışında her şeyden bahseden bir mecmuadır. 3 yıl yayım hayatı bulunan ve haftalık neşredilmiş bir mecmua olan *Hazine-i Fünûn*'un içeriğinde, edebî metinlerin yanı sıra halka bilgiler veren ve ansiklopedik mahiyetteki düz yazılar da bulunmaktadır.

²⁹ Aslı Yapar Gönenç, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* C. 0, S. 29, 2007, s. 64.

³⁰ Derya Kılıçkaya, “Hazine-i Fünûn ve Maarif Dergilerindeki Müsterek Şiirler” (Yayımlanmamış Bildiri), *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri Adana* (20-22 Ekim 2011).

³¹ Koloğlu, *Türkiye’de Basın*, s. 47.

1. BÖLÜM

HAZİNE-İ FÜNÛN'un ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1.1 Hazine-i Fünûn'un Şekil Özellikleri

Hazine-i Fünûn'un üzerinde çalışılan ikinci yılına ait yirmi yedinci ve elli ikinci sayıları, 13 Recep 1312 (10 Ocak 1895) ile 27 Zilhicce 1312 (21 Haziran 1895) tarihleri arasında haftalık olarak yayımlanmıştır. Derginin logosunun sağ ve sol taraflarında kimlik bilgileri bulunmaktadır. Dergide ayrıca bir kapak tasarımına gidilmediğinden ilk sayfalar derginin kapağı niteliğindedir. Kapak görevi gören ilk sayfanın tam ortasında derginin logosu koyu puntolarla ve büyük bir biçimde yazılmıştır. Derginin sağ ve sol taraflarında bulunan bilgilerin üst başlıkları rika harfli ve koyu puntolarla yazılırken altlarında bulunan metinler matbu şeklindedir.

Logonun sağ tarafında *“Bahası 10 paradır. Bedel-i iştirak: İstanbul için seneliği 10, altı aylığı 6 - vilayet için seneliği 23, altı aylığı 12 kuruştur.”* bilgileri yer alırken, sol tarafında ise, *“Bahası 10 paradır. Mahall-i idare ve tevzii: Babialı Caddesinde 44 numaralı (Asır Kütüphanesi)dir. Derc olunmayan evrak iade edilmez.”* ifadeleri bulunmaktadır.

Logo altında, *“Perşembe günleri neşrolunur edebî ve fennî gazetedir.”* ifadesi yer almaktadır. İncelenen sayılar arasında derginin sadece üç kez farklı günlerde yayımlandığı belirlenmiştir. Buna göre dergi, otuz ikinci sayısında padişahın doğum gününü kutlamak adına özel sayı olarak; *“Velâdet-i Hümayun Hazret-i Padişahi yevmi-i mübâreğine müsâdif olmak münâsebetiyle gazetemiz bugün neşredilmiştir.”* şeklinde bir açıklama ile pazartesi günü yayımlanmıştır.

Ramazan Bayramı tebriği için yayımlanan otuz dokuzuncu sayısı: *“Tebrik-i ‘Îd-i Saîd için gazetemiz bugünden neşrolunmustur”* açıklamasıyla Çarşamba günü yayımlanmıştır. Özel sayı olarak pazartesi günü yayımlanan bir diğer sayısı da kırk dokuzuncu sayıdır ve *“Gazetemizin bayrama mahsus nüshası”* açıklamasıyla yayımlanmıştır. Bunların dışında farklı bir gün de yayın yapıldığı tespit edilmemiştir.

Derginin incelenen sayıları sekiz sayfadan ibarettir. Harici bir kapak sayfası yapılmadığından kapaklar da bu sayfa sayılarına dâhildir. Sayfa

numaralandırmaları birbirini takip eden bir sıra içindedir. Derginin incelenen sayıları ikinci yılın ikinci kısmına ait olduğu için yirmi yedinci sayı, bir önceki kısmın kaldığı yerden yani ikinci yılın birinci kısmına ait olan yirmi altıncı sayfanın devamından başlamaktadır.

Dergide logonun hemen altında sağ tarafta bulunan münderacât yani içindekiler kısmı sadece otuz ikinci ve kırk dokuzuncu sayılarda mevcut değildir. Dergi düzeni bazı özel durumlar hariç genel itibariyle, son sayıya kadar iki sütun hâlinedir. Sadece yukarıda bahsi geçen özel sayıların ilk sayfalarında, günün anlam ve önemine dair yazı ve şiirler paylaşıldığı için iki sütuna ayrılmadan tek sayfa şeklinde yayımlanmıştır.

Hazine-i Fünûn, bünyesinde çok fazla resim ya da fotoğraflar barındıran bir dergi değildir. Dergi, padişah özel sayısında açıklama kısmında kullanılan bir Osmanlı amblemi ve kırk dokuzuncu sayıda yayımlanan Ahmet Cevdet Paşa'nın fotoğrafı dışında herhangi bir fotoğraf ya da resim barındırmaz.

İncelenen sayılar arasında tespit edilen sütun isimleri: “Kısm-ı Edebî”, “Kısm-ı Fennî”, “Mütenevvia”, “Makale-i Mahsusa”, “Eş’âr” ve “Yeni Kitaplar” şeklindedir. Dergi düzenine bakıldığında her sayıda sütun ismi olarak aynı sıralamanın takip edildiği söylenemez. Bu düzene göre: otuzuncu, otuz ikinci, otuz dördüncü, otuz beşinci, kırk ikinci ve kırk dördüncü sayılar dışında tüm sayılar “Kısm-ı Edebî” sütunu ile başlamaktadır. Düzene layıkıyla uyan ve ilk sayıdan son sayıya kadar daima aynı sıralamayı takip eden tek sütun “Yeni Kitaplar” başlığını taşıyan derginin en son sütunudur. Bu sütunlar ve içerikleri hakkındaki detaylı bilgi “Muhteva Özellikleri” kısmında ele alınmıştır.

Dergide yer alan sütunların isimleri koyu puntolarla ve büyük bir biçimde yazılmıştır. Sayfalar, numaraları aynı kalmakla beraber ortadan çekilen düz bir çizgi ile birbirlerinden ayrılmıştır. Sayfa numaraları sağ üst kısımda bulunurken, karşısında da derginin adedi yazmaktadır. Farklı konulara geçişler bazen “_” bunun gibi işaretlerle belirtilirken, bazen de herhangi bir simge olmadan yapılmıştır. Dergide yayımlanan yazılar, genel itibariyle okunaklı ve noktalama işaretlerine dikkat edilerek yayımlanmıştır.

Derginin arka sayfasının sol alt kısmında “*Sahibi İmtiyaz Doktor Cerrahyan, Müdür-i Mesul Asır Kütüphanesi Sahibi Kırkor*” şeklinde bir ifade bulunurken, sayfanın en son kısmında “*Kasbar Matbaası Bab-ı Ali Caddesinde Numara 25*” şeklinde adres tanımı bulunmaktadır.

Yukarıda incelenen şekil özelliklerinden yola çıkarak *Hazine-i Fünûn*’un tertibinde klasik dergi düzenine riayet edildiği, bünyesinde çok fazla fotoğraf veya süsleme barındırmamasına rağmen, şekil bakımından göze hitap eden bir dergi olduğunu söylemek mümkündür.

1.2 Hazine-i Fünûn’un Muhteva Özellikleri

Hazine-i Fünûn, yayımlandığı süre boyunca hem edebî hem de fennî konuları ele alır. İncelenen sayılar arasında edebî kısmın ağırlıkta olduğu görülmüşse de fennî yazıların sayısı da azımsanmayacak derecededir.

Derginin muhteva özelliklerinden bahsederken dönemin siyasî ve edebî ortamı da göz önünde bulundurulmalıdır. *Hazine-i Fünûn*’un yayımlandığı dönem olan II. Abdülhamit (1876-1908) döneminde, ülkenin içinde bulunduğu iç ve dış siyasi sorunların yanı sıra, padişahın kişiliğinden kaynaklanan bazı tercihleri dolayısıyla basın ve yayın hayatı üzerinde uygulanan yoğun birtakım sansür uygulamalarının bulunduğu bilinmektedir.

Derginin yayımlandığı dönemde siyasî hayat bu yönde şekillenirken edebî hayat da yeni bir topluluğun etkisi altındadır. Ara Nesil olarak adlandırılan ve *Servet-i Fünûn*’a hazırlık dönemi olarak sayılan bu dönem sanatkârlarının kalem oynattığı sahalardan birisi de *Hazine-i Fünûn* mecmuasıdır. Ara Nesil’de eski ve yeni edebiyat arasında köprü vazifesi görmekte olan sanatçılar olabildiği gibi tamamen eskiye bağlı yahut tamamen yeniye savunularda bulunabilmektedir.³² *Hazine-i Fünûn*’da yer alan ve Ara Nesil sanatçısı olarak adlandırılan isimler, daha çok eskiye ilgi duymakla beraber yeniye de kapalı olmayan ve ılımlılar şeklinde tabir edilen gruptadırlar.

Bu durum da dönemde verilen eserlerin içeriklerine yansımaktadır. Dönemde yaşanan yoğun sansür uygulamalarına maruz kalmamak adına

³² Cafer Gariper, “Geçiş Dönemi: Ara Nesil”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-200)*, ed. Ramazan Korkmaz, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015, ss. 117

dergide edebî ve fennî yazıların dışında siyasi herhangi bir konuya değinilmez. Bunun bir getirisi olarak verilen eserlerde bir içe dönüş yaşanırken hâkim olan hava da karamsardır. Bununla birlikte okuyucuya mesaj verme güdüsü taşıyan ve sosyal içerikli yazılarda derginin içeriğinde bulunur. Aile, çocuk, arkadaşlık, aşk acısı, ölümden doğan hüznün gibi hem karamsar fakat mesajlar taşıması bakımından önemli olan bu konuların eserlerde yer alması dönemin edebî anlayışı ile ilgilidir.

Dönemin edebî ve siyasi ortamına kısaca değindikten sonra derginin muhtevasını daha iyi anlamak adına dergide yer alan sütunlar ve içeriklere geçildiğinde dergideki yazıların konularına göre belirli sütunlar altında toplanmasına dikkat edildiği görülmüştür. Buna göre genellikle derginin ilk sayfasında bulunan “Kısm-i Edebî” sütununda yer verilen yazıların içeriklerini; gazeller, şiirler, naatlar ve hikâyeler oluşturmaktadır. Bahsi geçen bu şiirlerden bazıları da “Maraz-ı Sühan” alt başlığı altında toplanmıştır.

Dergi şiir bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. İncelenen sayılar arasında altmış üç adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin içeriğine bakıldığında derginin ve yazarlarının tarz olarak Divan şiirine olan meyillerini görmek de mümkün olacaktır. Bu şiirler arasında dergide en çok yer alanlardan birisi de *Divançe-i Raşit* gazelleridir. Bunun yanında dergide; yirmi altı gazel, iki kaside, on kıta, altı serbest, dört naat, üç münacat, iki tarih, bir tevhit, bir şarkı ve bir murabba bulunmaktadır.

“Kısm-ı Edebî” sütunun başlığı diğer sütun başlıklarında da olduğu gibi koyu puntolarla yazılmıştır. “Eslaf” başlığını taşıyan ve Faik Reşat tarafından kaleme alınan, şair biyografilerinin yer aldığı kısım ilk sayıdan son sayıya kadar “Kısm-ı Edebî” başlığı altında yer alır.

“Kısm-ı Fennî” sütununda genellikle sağlık, ilim ve fen alanında yazılmış makaleler ve faydalı bilgiler yer almaktadır. Bu kısımda yayımlanan yazıların altında en çok Necmeddin Sami, Revandizli Emin, Mustafa Rauf ve Mustafa Hayrullah imzaları bulunur. Bahsi geçen bu yazıların en genel amacının sağlık ve ilim alanında topluma faydalı bilgiler vererek toplumu aydınlatmak olduğu söylenebilir. Sağlık ve ilim alanındaki bilgiler anlaşılır ve sade bir üslupla kaleme alınmıştır. Derginin otuz yedinci

sayısında yayımlanan Faik Reşat imzalı “Asar-ı Fennîyeye Münasip Üslup ve İfade” başlıklı yazıda bahsedildiği gibi fennî konuların üslubunun sade ve anlaşılır olması fikrinin âdeta birer yansıması olan bu yazılar, savunulan fikirlerin hayata geçirildiğinin bir kanıtı olarak da oldukça önem arz etmektedir.

“Mütenevvia” sütununun, incelenen sayılar arasında derginin ana sütunlarından biri olduğunu söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. Dergiye gelen mektuplar, gezi yazıları, hatıra yazıları, deneme türündeki yazılar çoğunlukla bu sütun altında yayımlanmıştır. Bu sütun altında “Sıhhatnüma” olarak isimlendirilen bir alt başlık bulunmaktadır. Bu alt başlıkta ise genellikle gıda maddeleri ve onların muhafazası hakkında bilgilerin yer almaktadır.

Dergide yer alan ve ana sütunların altında küçük bir şekilde yer alması sebebiyle alt başlık olarak adlandırdığımız bir diğer başlık “Öteberi” başlığıdır. Bu başlık, yirmi yedinci ve yirmi sekizinci sayılarda “Kısm-i Edebî” sütununun altında yer alırken diğer sayılarda “Mütenevvia” sütunu altında bulunur. Bu başlık altında toplanan yazıların konuları genellikle dilbilgisine ait konulardır.

“Musahabe” başlığı altında ele alınan konular adından da anlaşılacağı üzere sohbet konularıdır. Ancak derginin otuzuncu sayısı “Musahabe” başlığı ile başlamasına rağmen, altında yayımlanan “Umumi Sergiler” başlıklı yazı genel kültür ile ilgili bir yazıdır. “Musahabe” başlığının karşımıza çıktığı diğer sayı ise otuz üçüncü sayıdır ve adı geçen başlık burada “Kısm-ı Edebî” sütunu altında bulunmaktadır. Kırk dördüncü sayı sütun olmaksızın doğrudan “Musahabe” başlığı ile başlamaktadır. Bahsi geçen bu iki sayıda yer alan musahabelerin konuları ise edebî sohbetlerdir. Derginin kırkıncı sayısında yer alan bir diğer edebî sohbetin ise “Musahabe” başlığı altında değil de “Kısm-ı Edebî” sütunun da yer aldığı görülmektedir.

Dergide yer alan bir diğer sütun “Eş’âr” sütunudur ve sadece otuz dört ve otuz beşinci sayılarda yer almaktadır. *Divançe-i Raşit* gazelleri çoğu kez “Kısm-ı Edebî” sütununda yayımlanırken sadece bu iki sayıda “Eş’âr” sütunu altında yayımlanmıştır. Bahsi geçen sayılarda bu sütun *Hazine-i Fünûn* tefrikası olarak belirtilmiştir. Dergide sadece belirli sayılarda

mevcudiyet gösteren bir diğer sütun ise “Makale-i Mahsusa” başlığını taşımaktadır. Derginin otuz dört, otuz beş ve otuz yedinci sayılarında tespit edilen bu sütun altında ele alınan konular genellikle sağlık ile ilgili makaleler, fennî yazılar ve iki adet denemeden ibarettir. Deneme türü yazılar genellikle “Mütenevvvia” sütunu altında yayımlanırken bahsi geçen sayılarda bu sütun altında yayımlanmıştır.

Derginin düzenine bakıldığında her zaman en son sütun “Yeni Kitaplar” başlığını taşımaktadır. Derginin incelenen sayıları arasında herhangi bir ürünün reklam ilanını bulunmaz. Sadece kendi matbaalarında basılmış ve kütüphanelerinde bulunan kitapların “Yeni Kitaplar” sütunu altında tanıtımı yapılmaktadır. Bu sütun başlığı bazı sayılarda (30, 34, 36, 37, 38, 42) büyük ve göze çarpan bir şekilde yazılırken, bazı sayılarda ise küçük başlık şeklinde yazılmış (29, 31, 32, 33, 41, 45) ve bazı sayılarda da (27, 28, 35, 39, 40, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 52) bu sütuna hiç yer verilmediği görülmüştür. Sadece ellinci sayıda sütun başlığı olmadığı hâlde ilan bulunmaktadır.

Derginin bazı sayılarında “Münderecât” kısmında *Hazine-i Fünûn* tefrikası diye bir başlık bulunmaktadır. Ancak incelenen sayılarda herhangi bir tefrikaya denk gelinmemiştir. Sadece otuz beşinci sayıda belirtilen *Divançe-i Raşit* tefrikası yayımlanmıştır. On üç sayıda *Hazine-i Fünûn* tefrikası (27, 28, 29, 30, 31, 33, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44), dört sayıda Zavallı Alber (45, 46, 47, 48), iki sayıda Sevda Çiçekleri Yahut İzdivacın Önemi (50, 51), ve iki sayıda Bîkes Kız (36, 43) şeklinde belirtilmelerine rağmen derginin incelenen sayı aralığında yayımlanmamışlardır.

Derginin muhtevasını daha iyi anlamak adına ele aldığımız bu sütunlar ve içeriklerinden, derginin düzenine dair vardığımız birkaç sonuç olacaktır. Bunlardan ilki, dergide sütunların sırasında herhangi bir düzene dikkat edilmediğidir. Her sütun her sayıda farklı yerlerde ve farklı yazım şekilleriyle karşımıza çıkabilmektedir. Bunun dışında bahsi geçen bu düzensizlik ve tutarsızlık sadece başlıklarda değil konuların içeriklerine göre yayımlanma sırasında da gözlemlenmiştir.

“Mütenevvvia” sütunu ağırlıklı olarak edebî yazıların yer aldığı bir sütunken bazen fennî yazılarında bu sütun altında yayımlanması bu tutarsızlığa verilecek en iyi örneklerden birisidir. Şiirlerin ve edebî yazıların

ele alındığı ve derginin en önemli sütunlarından olan “Kısm-ı Edebî” sütununun bazen hiç belirtilmemiş olması, buna keza “Yeni Kitaplar” sütununun bazen küçük bir başlık bazen hat sanatıyla özenli bir şekilde yazılması dergide sıkı bir düzene riayet edilmediğinin bir diğer göstergesi niteliğindedir.

Muhteva özelliklerinde en son olarak değineceğimiz konu da yazar kadrosu olacaktır. Dergide imzası bulunan yazar ve şairler şu şekilde sıralanmıştır:

A.Rızkullah
Abdülğani Seni (Yurtman)
Abdülkerim Hadi
Ahmet Neyli
Ahmet Tahir (Uşak’tan Çanlı Ömer Efendizade)
Ali (Çatalca Muhasebe Ketebesinden)
Ali Muzaffer
Arif Rastkardar
Behai imzasıyla Veled Çelebi (İzbudak)
Bir İhtiyar
Bir Zat
Bursalı Nüzhet
Cahit
E. Eslahaddin
E. Raif (Erzurumî)
Emin (Revandizli)
Faik Reşat
Fatma Makbule Leman
Fuzûlî
H.Ferit (Recai Efendizade)
Hâkî
Halil Kemal Vahdetî
Hayreti

Hüseyin Pertev (Selanik Alyanis, İsrailiyat ve Hirş mektepleri lisani Osmani muallimi)
İbnü'r-Rifat Samih
İzzet Efendi
K. B
Kâmil
Kazım Paşa
Lâmih
M.
M. Ali
Mehmed İhsan
M. İhsan (Şam Mekteb-i İdadi-i Askerî Dâhiliye Zabiti Mülazımı)
M. Rüştü (Vehbîzade)
Mehmed İhsan
Mehmet Celal
Mehmet İhsan (Muhasebe-i Vilayet Ketebesinden)
Mehmet Rifat (Kilisli)
Mehmet Şükrü
Mehmet Tevfik (Köprülüzâde)
Muhyiddin
Mustafa Hayrullah
Mustafa Rauf
Müstecâbîzâde İsmet
Nazmi
Necmeddin Sami
Nedim
Raşid
Ratıb Paşa
Rıza Safvet (Vahdetîzade)
Rüşdî-i Kadim
Salim (Manastırlı)
Samih

Servet
Şevket (Karahafızzade)
Tevfik
Üsküplü Velihi
Vasıf Endurunî
Vedad
Veled Çelebi (İzbudak)
Veli
Zeynelabidin Fenarî

2. BÖLÜM

HAZİNE-İ FÜNÛN'DA EDEBÎ YAZILAR

Hazine-i Fünûn yayımlandığı dönem itibarıyla Türk edebiyatında Ara Nesil olarak adlandırılan döneme denk gelir. Ara Nesil tabirinin ilk defa Mehmet Kaplan tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Ara Nesil sanatkârları, Tanzimat ikinci nesli ve Servet-i Fünûn arasında, daha çok 1885 ve 1896 yılları içinde edebî faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu topluluğa çeşitli araştırmacılar tarafından farklı isimler verilirken, topluluğun aktif olduğu yıllar hakkında da çeşitli fikirler mevcuttur.³³

Topluluğun icraat gösterdikleri yıllar ve mensuplarına yönelik bir fikir birliği bulunmamasının başlıca sebebi; Ara Nesil sanatkârlarının belli bir yayın organı etrafında toplanmaması, bir grup oluşturmaması ve ortak bir sanat anlayışında bulunmamalarıdır.

“Ara Nesil mensuplarının bir edebî toplulukta görülen ölçüde belirli prensipler etrafında hareket ettiğini düşünmek yanlış olur. Bu nesli oluşturan sanatkârlar arasında belirli müşterek noktalar var ise de ayrılan taraflar da mevcuttur. Dönem içerisinde sınırlarının kesin olmadığı ve birinden diğerine geçişin kolaylık gösterdiği üç yöneliştten söz etmek mümkün görünmektedir. Pekâlâ, eski tarzla edebiyat dünyasına giren sanatkârlardan biri kısa süre sonra yenin saflarında yerini alabilmektedir.”³⁴

Yukarıda bahsi geçen bu üç yöneliş: “Klasik edebiyatı sürdürmek isteyenler”, “Eski ile yeni arasında yer alanlar” ve “Yenilikçiler” şeklindedir. *Hazine-i Fünûn*’un, incelenen sayılarında yer alan edebî metinlerden, bu üç yöneliştten “Eski ile yeni arasında yer alanlar” başlıklı grupta yer aldığı kolaylıkla anlaşılmaktadır. Bu grubun en belirgin özellikleri Muallim Naci ekolünü takip etmeleri, klasik zevk ve üsluba bağlı kalırken, Batı edebiyatından gelen tesire de sanatlarını açık tutmalarıdır. En genel ifadeyle sentezci bir yaklaşım sergileyen bu sanatçılar, eskinin üzerine yeni unsurlar ekleyerek eskiyi canlandırma çabası içerisindeyler.³⁵

³³ Gariper, *Ara Nesil*, s.113.

³⁴ Gariper, *Ara Nesil*, s.116.

³⁵ Gariper, *Ara Nesil*, s.118.

Hazine-i Fünûn'un Ara Nesil devri içinde “Eski ile Yeni Arasında Yer Alanlar” adlı grupta olduğunu düşündüğümüzden çalışmamızda ele alınan edebî metinler bu minvalde incelenmiş ve gerekli açıklamalar bölüm başlarına eklenmiştir.

2.1 Dil İçerikli Yazılar

Hazine-i Fünûn'un incelenen sayıları arasında bulunan dilbilgisi ile alakalı kaleme alınmış yazıların “Öteberi” başlıklı sütun altında toplanmış olduğu belirlenmiştir. Dilbilgisi ile ilgili yazıların konularını master ekleri ve kelime anlamları oluşturmaktadır. Bu grupta ele alınan metinler dönemde yaşanan dil tartışmalarından uzak, daha çok kelimelerin köken bilimiyle ilgili bilgilerden oluşmaktadırlar.

2.1.1 Arapça Masterlar Hakkında

“Öteberi”³⁶ sütunu altında başlıksız olarak yayımlanan bir yazıdır. Faik Reşat bu yazısında Arapça master eklerinin kullanımı hakkında bilgiler verir. Bu bilgilerin ilki hâsıl master adı verilen masterların, sonlarına getirilen “- me” ilavesiyle oluştuklarıdır. “İtme, söyleme, yazma, okutma, olmama” bu bilgiye verilen örneklerdir.

Bunlar kullanıldığı zaman kendilerinden önce “ha-i resmîye” (şekilce he) bulunduğundan “y” harfinden önce bir de “s” harfi getirildiği belirtilir.

Bu bilgiye de “İtmesi, söylemesi, ittirmesi, yazması, okutması, olması” gibi örnekler verilmektedir. Yazar, sözlerine herhangi bir sebep olmadıkça harf düşürmenin uygun olmadığını belirterek, “İtmesi, söylemesi, ittirmesi, yazması, okutması” şeklinde kullanmanın doğru olmayacağını söyleyerek devam eder.

Yazar, daha sonra sözlerine bir kelimenin hangi cins harf ile başlıyorsa harekelerinin de o cinsten olması gerektiğini söyleyerek devam eder. Hafif ile başlamışsa ise hafif, ağır ile başlamışsa ağır telaffuz etmek gerekmektedir. Örnek olarak “sonra” kelimesi Arapça harflerle yazılırken sondaki “a” harfi yerine “güzel he” olarak da adlandırılan “ha” harfiyle yazılması doğru olmayacaktır.

³⁶ Faik Reşat, “Öteberi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.29, 27 Recep 1312, ss. 235-236.

Yazının devamında Arapça bazı kelimelerin ne anlama geldiklerine dair kısa kısa bilgilere yer verilmiştir. Örneğin, yalamak manasına gelen “lak” mastarının isim kökenli bir mastar olduğu belirtilir. Bu kökten türetilmiş ve yalayarak yenilen şeylere de “lauk” denildiği belirtilmektedir. Ancak bu kelimeyi avamın tabiriyle “lühuk” olarak yazmak yazara göre yanlış bir tutumdur. Bir diğer örnekte ise “betül” kelimesi açıklanmaktadır. Sözlük anlamı olarak “dünyadan ve erkekten kesilmiş, uzaklaşmış, iffetli ve namuslu kadın” anlamına gelen kelimenin, ilim ve edep yönlerinden Hz. Meryem ve Hz. Fatıma’nın lakabı olduğu belirtilmiştir.

2.1.2 Türkçe Mastarlar Hakkında

Faik Reşat imzası taşıyan bu yazı da “Öteberi”³⁷ sütunu altında başlıksız olarak yayımlanmıştır ve Türkçe mastarlar hakkında bilgilere değinir. Dergiye gelen bir soru üzerine yazılmış bir yazı olduğu belirtilir. Bu soru ise “İttirmek, yaptırmak, görölmek, konuşmak, açmak” gibi mastarların bu şekilde ya da bazen harf ilaveleri alarak “ittirilir, yapılır, görülür, konuşarak, açılan” şeklinde yazılmasındaki sebeptir.

Bu sorunun cevabını daha önce de vermiş olan yazarımız, aynı cevabı bu kez de yazı yoluyla paylaşmak gerektiğini ifade ederek sözlerine başlar. Buna göre Türkçe mastarlar ya yalın hâlde ya da ek almış hâllerleriyle bulunmaktadırlar. Yalın fiiller ya doğrudan doğruya fiilin anlamına sahiptir ya da isimlerin, sıfatların sonlarına “l, lan, laş” ekleri ilave edilerek fiilin anlamını içine alan asli maddeye “-mek, -mak” eklenmesiyle oluşurlar. Bu duruma, “Beklemek, Atmak, Kullanmak, Beslemek, Fenalaşmak” gibi örnekler verilebildiğini de sözlerine eklemektedir.

Ek almış fiiller kökün sonuna “dır, t, l, n, ş” ilavesinden sonra “-mek, -mak” eklenmesiyle meydana gelir. Yazar, bu edatlardan “dır” olanının iki harften oluştuğu için “d” harfinin hareketli, “r” harfinin sakin olarak harekelendiğini belirtir. Hareketli olursa “t”, “n”, “ş” ilave edilerek son hecenin harekesiyle okunması gerektiğini ilave eder. Buna örnek olarak da “Bekletmek, Söyletmek, Yürütmek, Avlanmak, Sürünmek, Söyleşmek” kelimelerini vermektedir.

³⁷ Faik Reşat, “Öteberi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.29, 27 Recep 1312, ss. 235-236.

Faik Reşat, yukarıda verilen örneklere benzer örnekler vererek kendisine yöneltilen sorunun cevabını detaylıca anlatmaya devam etmiştir. Tüm bu örneklerden yola çıkarak o kelimelerin niçin öyle söylendiğini izah eder. Faik Reşat, yazının bütününde fiillerin sonlarına aldıkları ekler sebebiyle bu şekilde okunması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır.

2.1.3 Beyhude, El-Hak, Nanpare ve İskân Kelimelerine Dair

Veled Çelebi tarafından kaleme alınmış yazıda “Beyhude, El-Hak, Nanpare ve İskân”³⁸ kelimelerinin ne anlama geldikleri kısaca açıklanmaya çalışılır.

Yazar, “beyhude” kelimesinin Farisî bir kelime olup basit bir kelime olmadığını belirterek sözlerine başlar. Beyhude, iki kelimedenden oluşmaktadır. Bunlardan biri; hak, dürüst, fayda, feyz gibi maddi ve manevi anlamlara gelen “hude” kelimesidir. Bir diğeri ise kelime başına gelerek olumsuz bir anlam katan “bî” kelimesidir. Yazar bu kelimeyi fersude vezninde okumanın yanlış olduğunu belirtir. Çünkü kelime o vezinde “kurutmak için ateşe tutulduğu hâlde kavrulan bez parçası” anlamına gelmektedir. Bu kelimenin doğru kullanımı “beyhude” şeklindedir. Yazıda açıklanan bir diğerkelime ise “el-hak” kelimesidir. Yazar bu kelimenin iki manada kullanıldığını belirtir. “Katmak, katılmak; ahirine getirmek ve getirilmek”

Ekmek kııntısı manasına gelen “nanpare” ise yazıda açıklanan bir diğerkelimedir. Yazar, nanparenin yanlış kullanımı olan nan paresi (akçesi) ile karıştırılmaması gerektiğini vurgular. Çünkü nan paresi anlamı için kullanılan kelime yerine “nan paha” kelimesinin kullanıldığını belirtir. Yazar, sakın kılmak manasına gelen “iskân” kelimesinin “ikamet” manasında olmadığını belirtir. Buna göre falan kişi filan yerde iskân eder demenin de yanlış olacağını ifade ederek, bunun yerine “bu mahalde ikamet eder yahut sakindir” demenin doğru olacağını vurgular.

³⁸ Veled Çelebi (İzbudak), “Beyhude, Elhak, Nanpare ve İskan”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 34, 22 Şaban 1312, s. 274.

2.1.4 Tersane, Amiral, Kaptan, Levent Kelimelerine Dair

Bir tarihçi ve deniz subayı olduğu kendi imzasından anlaşılan Mehmed Şükrü tarafından kaleme alınmış ve “Tersane, Amiral, Kaptan, Levent Lafzları Hakkında Malumat”³⁹ başlığı ile yayımlanmıştır. Bahsi geçen kelimeler hakkında bilgi vermek için yazılmış bir yazıdır. Yazar, yabancı dillerden alınmalarına rağmen halk tarafından da kullanılmış olan bu kelimelerin hangi dillerden ve hangi şekilde alındığının daha önceden de araştırıldığını belirterek sözlerine başlar.

Bu araştırmalardan birini yapan Rıfat Efendi, *Lügat-i Tarihiye ve Coğrafiye* adlı eserinde “tersane” kelimesinin tersahaneden bozma bir kelime olduğunu, “dâru’d-sinâ’a”(sanat evi) kelimesinden bozma olmadığını belirtmektedir. Bu iddiasını güçlendirmek adına da Araplarda “mersâ” (liman) sözcüğü varken “dâru’sinâ’a” tabirini kullanmaya ihtiyaçlarının olmadığını beyan eder. Ancak yazarımız bu görüşe katılmamaktadır.

Ona göre ise bu kelime, İspanyolcada bulunan silah ve savaş aletlerinin, imal ve korumasına yönelik bir kurumun ismi manasına gelen “darcinah” sözcüğünden tahrif edilmiştir. Çünkü darcinah sözcüğünün “dâru’s-sinâ’a” sözcüğünden türemiş olmasına yönelik, şüphe edilemeyecek benzerliklerinin olduğunu düşünmektedir. Bununla beraber liman, mersâ bulunan yerde tersane bulunamayacağına nazaran mersa sözcüğünün işaret ettiği anlam ile “dâru’s-sinâ’a” tabirinin tamamen farklı olduğu görüşünün Rıfat Efendi tarafından da onaylanabilir bir düşünce olduğunu belirtmektedir.

Bu savını güçlendirmek isteyen yazar buna bir örnek de ilave eder. Yabancı diller bilginlerinden araştırmacı meşhur İngiliz Webster’in telif etmiş olduğu *Diksiyoner*’in yirmi dokuzunca sayfa birinci sütun sonlarında (House of Industry) yani “dâru’s-sinâ’a” tabiri ile aynı manaya gelen “Darsina” sözcüğünü İspanyolların Araplardan almış olduğu ifade ettiğini belirtir. Tüm bu örneklerle dayanarak “tersane” sözcüğünün “dâru’s-

³⁹ Mehmet Şükrü, “Tersane, Amiral, Kaptan, Levent Lafzları Hakkında Malumat”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.34, 22 Şaban 1312, ss. 274-276.

sinâ'a”dan türemiş bir sözcük olduğunun su götürmez bir gerçek olduğunu savunur. Bunu da tasdiklemek maksadıyla örneklerle güçlendirir.

“Yine sözümüzün sıhhatini ispat eder dalaletten olmak üzere Fazıl şehir Cevdet Paşa hazretleri dahi telîfatının en kıymetlilerinden olan tarih-i meşhurunda: “Endülüş Araplarından İspanya tarafında pek çok infaz-ı Arabîye kaldığı ve devlet-i Eyyubiyenin kuvvet ve kudreti zamanında İskenderiye dar’ül-sanaisinin gayet mamur ve mükemmel olmasıyla Venedikliler pek çok tabirâtı anda öğrenip lisanlarına nakil ettikleri gibi...”

Yazının devamında değinilen bir diğer kelime olan “amiral” kelimesinin yabancı dillerden alınmış bir kelime zannedilmesine rağmen, bu kelimenin de Araplardan alınmış olduğu gerçeğinin dil âlimleri tarafından kabul edildiğini ifade eder. Ünlü sözlüklerden biri olan *Redhouse* “amiral” kelimesinin “Emir’ül ma” veya “Emir’ül bahr” tabirlerinden tahrif edilerek alındığını ve bütün Avrupa dillerine dâhil edildiğini belirtmektedir.

“Keza İngiliz meşhur (Cambers) dahi “amiral” lafzının Araplardan alınmış olduğunu kabul ile İngilizler tarafından (admiral), Fransızlar tarafından (admiral yahut admmaral), İspanyollar tarafından (Admirante yahut Almirante) İtalyanlar tarafından dahi (Ammiraglio) suretlerinde tahrif edilmiş olduğunu ve ehl-i salıp seferleri esnasından Araplardan öğrenilip ilk önce Avrupa lisanlarına ithal edilmiş bulunduğunu ve on üçüncü asrı miladi nihâyetlerine doğru Fransız ve İngilizler tarafından kullanılmaya başlandığını hikâye etmekte bulunmuştur.”

Yazar, “başbuğ” manasına gelen “kaptan” kelimesinin de İtalyancadan alınmış olduğunu ve tahrif edilerek “kaptan” şeklinde kullanıldığını belirtir. Adı geçen kelimenin her devletin deniz kuvvetleri lisanında kullanıldığını, “yüzbaşidan itibaren mirlivaya kadar olan zabıtlara verilmekte ise de şimdiki hâlde bizde yalnız sol ve sağ kolağalarıyla binbaşılara tahsis edilmiş bir lakap-ı resmî “olduğunu sözlerine ilave eder.

Son olarak da “levant” kelimesinin İtalyanca “levanti” kelimesinden bozma olduğunu ve halk dilinde kendisine yer bulduğunu ifade ederek sözlerini noktalamaktadır. *“Levent İtalya lisanında şark manasına olup Venedikliler o havali ahalisinden gemilerine tahrir ve tedârik ettikleri cenkçilere levanti tabir etmişlerdir ki şarklı demektir.”*

2.1.5 Usûl ve Asl Kelimelerine Dair

Dergide, “Mütenevvia” sütununda “Öteberi” başlığı altında “Bir Tezkireden Müstahrec Fıkradır”⁴⁰ başlığı ile yayımlanan yazının altında Abdülgani Seniyy imzası bulunmaktadır. Yazının içeriğini “usul ve asl” kelimelerine dair bilgiler oluşturur. Abdülgani Seniyy yazısının başında, “usûl” kelimesinin aslında Arapça ve çoğul bir kelime olduğunu, ancak bizim onu kural manasında ve tekil olarak kullandığımızı ifade eder.

“Müfret nazarıyla bakıldıkta müzekker gibi telakki edileceğinden mesela zikri sebkât eden bir kaideden bahs ederken “usul-u mezkûrdur” dememiz lazım gelir. Hâlbuki hakikate bakılırsa bu kelime cem’ olmak münasebetiyle sıfat-ı müennes itibar edilerek “usul-u mezkûre” dememiz iktiza ediyor.”

Yazar, okuyucularından bu iki kullanımdan hangisinin daha yakın anlam ifade ettiğini, Hazine-i Fünûn’a yazarak kendisi ile aynı fikirde olanların fikrini tasdiklemeleri adına açıklamalarını rica eder.

2.2 Tenkit Yazıları ve Edebiyat Tarihi

Tenkit, herhangi bir sanat veya düşünce eserinin güçlü ve zayıf yanlarını ortaya koyarak gerçek değerini ortaya çıkarmak için yapılan inceleme sonuçlarının belirtildiği yazı türüne verilen isimdir.

Edebiyatımızda tenkitin ilk örneklerine müstakil bir tür olarak olmasa da şifahi olarak rastlanılan ilk yer Divan edebiyatıdır.⁴¹ Divan edebiyatındaki tenkide rastlanılan en sık yerler ise şüara tezkireleri ve eser önsözleridir. Bunlardan en bilineni Şeyh Galip’in *Hüsn-ü Aşk* mesnevisinin önsözünde Nâbî’nin *Hayrabad*’ını değerlendirmesidir. Bu, günümüz tenkidine en yakın örnek olarak gösterilebilmektedir.

Divan edebiyatında varlığı tam anlamıyla hissedilemeyen tenkitin, Tanzimat edebiyatının neredeyse tamamını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Tanzimat birinci kuşak sanatçılarının eski olarak addettikleri klasik edebiyatın her unsurunu, her özelliğini olumsuz bir bakış açısıyla

⁴⁰ Abdülgani Seniyy (Yurtman), “Bir Tezkireden Müstahrec Fıkradır”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 41, 15 Şevval 1312, s. 329.

⁴¹ Korkmaz, *El Kitabı*, s.76.

eleştirdikleri bilinmektedir. Zira amaçları eskiyi yıkıp yerine yeniyi getirmektir. Bu dönemde Şinasi ile başlayıp Namık Kemal ve Ziya Paşa ile hız kazanan tenkit anlayışı ise kişisel mahiyettedir.⁴²

Yeni edebiyatın ilk kalem kavgası iki Osmanlı gazetesi üzerinden Şinasi ve Sait Paşa arasında yaşanır. Tartışma ilk olarak basit bir gazete haberi ile başlasa da daha sonra dil konusuna evrilir. *Ruznâme*'de yayımlanan bir yazının içinde geçen tabirler sebebiyle de bu ilk dil tartışmasının adı “Mesele-i Meb’huset-ün Anha” olarak kalır. İki gazete arasındaki bu tartışma karşılıklı olarak aylar boyunca devam etmiştir.

Tanzimat döneminin önemli tartışmalarından biri de Namık Kemal ve Ziya Paşa arasında yaşanır. Ziya Paşa “Şiir ve İnşa” makalesinde bizim asıl şiirimizin halk şiiri olduğunu ve Divan edebiyatının Acem şairlerinin taklidi olup bizi yansıtmadığını ifade eder. Bu makaleden altı veya yedi yıl sonra kaleme aldığı “Harabat” adlı eserinde ise bu fikrinden tamamen vazgeçtiği ve yine Divan şiirini övdüğü görülür. Bunun üzerine Namık Kemal “Tahrib-i Harabat” başlıklı yazısında bu antolojiyi eleştirir.

Tanzimat ikinci nesline gelindiğinde karşımıza çıkan ilk edebî tartışma, dönemin en başarılı tenkitçi ve teorisyenlerinden Recaizade Mahmut Ekrem ve Elhac İbrahim Efendi arasında geçmektedir. Elhac İbrahim Efendi’nin Ekrem’in “Talim-i Edebiyat” başlıklı yazısına eleştiri yazmasıyla başlayan tartışmaya daha sonra Abdülhak Hamit, Sait Bey ve Şemsettin Sami de dâhil olmuştur. Başlarda istiare gibi teknik bir konu üzerinden yapılmış bir eleştiri sebebiyle başlamış gibi görünen tartışmanın bahsi geçen isimlerin katılımıyla aslında Divan şiiri - Batılı şiir ekseninde yapıldığı anlaşılmaktadır.⁴³

Bu dönemin en bilinen ve en ses getiren tartışması “Zemzeme-Demdeme” ismiyle bilinmektedir. Recaizade Mahmut Ekrem ve Muallim Naci arasında şiir dili ve tekniği üzerine yapılan bu tartışma ancak devlet

⁴² Maksut Yiğitbaş, “Tanzimat Döneminde Edebî Tenkit”, *Turkish Studies*, C.10, S.16 (2015), https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=19101 (Erişim: 07.10.2021), s.9.

⁴³ Şenol Demir, “Tartışma ve Polemik Kavramlarına Dair”, *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 9, (2014), s. 186.

eliyle sonlandırılabilmiştir. Edebiyatımızda abes-muktebes ya da “kafiye göz içindir - kulak içindir” şekillerinde bilinen bir diğer tartışma da yine bu dönemde yaşanmıştır. Tartışma Rezaizade Mahmut Ekrem’in öğrencilerinden biri olan, Hasan Asaf adlı genç bir şairin kaleme aldığı “Burhân-ı Kudret” adlı şiirinde geçen bir beyit üzerinden başlar

Ahmet Mithat Efendi’nin *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde yayımlanan bir yazısı ile başlayan ve üç ay kadar devam eden bir diğer tartışma “Klasikler Tartışması” adıyla bilinmektedir. Tartışmanın ana konusunu klasik kavramının ne olup olmadığı, edebiyatta klasik kavramından ne anlaşılması gerektiği ve bizim klasiklerimizin neler olduğu oluşturmaktadır.

Örnek olarak vereceğimiz son tartışma ise *Servet-i Fünun* döneminin en uzun ve önemli tartışması olan, dekadantizm adıyla bilinen ve yine Ahmet Mithat tarafından başlatılan tartışmadır. Ahmet Mithat, Servet-i Fünuncuları Batı hayranlıkları sebebiyle sert bir dille eleştirdiği “Dekadanlar” başlıklı bir makalesinde, Fransa’da Sembolist şairleri aşağılamak adına kullanılan dekadant kelimesini Servet-i Fünunculara yöneltir.⁴⁴

Ara Nesil’in Tanzimat ile Servet-i Fünun edebiyatı arasında köprü vazifesi görmesi münasebetiyle eski ve yeni taraftarları arasında yaşanan ve yukarıda bahsi geçen edebî tartışmalardan en önemlileri bu dönemde cereyan etmiştir. Aynı dönem mahsulü olan *Hazine-i Fünun*’da da edebî tenkit örneklerini görmek mümkündür. Ancak tezimize konu olan sayı aralığı içerisinde karşılıklı yazışmalara veya herhangi bir edebî tartışmaya rastlanılmamıştır. Fakat bu yazılar dönemde öne çıkan dilin ıslahı ve vezin ile ilgili tartışmalarla yakından ilgilidir. Ara Nesil sanatkarlarının vezin konusunda da ılımlı bir tavır takındıkları bilinmektedir. Hece veznini milli vezin olarak kabul ederlerken aruz veznini de başarılı bulmaktadırlar.⁴⁵ Bahsi geçen konuyla alakalı olarak incelenen yazıların ilkinde genç bir şaire ilm-i usul ile şiirde ölçünün önemi ve ölçülü şiir yazma yöntemleri anlatılmaktadır.

⁴⁴ Demir, *Tartışma*, s.187

⁴⁵ Nurullah Bulut, *Ara Nesil Dönemi Yazarlarının Edebi Yazılarının Yeni Harflere Aktarılması Ve Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 498638) s. 17.

İkinci yazının konusu ise tamamen dilbilgisi ile alakalıdır. Burada tenkit edilen ise dilbilgisi kurallarıdır. Bu konu da dönemde yaşanan tartışmaların başlıca konularından biridir. Ara Nesil şair ve yazarları dil konusunda oldukça ciddi çalışmalarda bulunmuşlardır. Necati Birinci “Yenileşme Dönemi Ara Nesil”⁴⁶ adlı çalışmasında dönemin yazarlarının görüşlerinden hareketle dilin ıslahı konusu ile ilgili sonuçları birkaç maddede toplamaktadır. Bu maddelerden “*Arapça fiillerin Türkçe’de kullanılan çekimleri alınmalıdır*” şeklinde olanı, ele alınan yazının içeriği ile oldukça benzerlik göstermektedir.

Servet-i Fünûn’a hazırlık dönemi olarak nitelendirilen Ara Nesil devrinde öne çıkan konuların başında tenkit gelmektedir. Ara Nesil sanatkârları iyi eğitim almış, Batı edebiyatlarını özellikle Fransızca üzerinden okuyup tanımışlardır. Hâl böyle olunca bu birikimlerini edebiyat teorisi ve eleştirisi üzerinde de kullanmışlardır. “Ara Nesilde Tenkit”⁴⁷ adlı kapsamlı çalışmasında Mahmut Babacan, bu devrin sanatkârlarının edebiyat eleştiri ve teori anlayışının daha çok “edebiyat nedir, eleştiri deyince ne anlıyoruz, şiir nedir ve şair kimdir, roman, hikâye ve tiyatro gibi türlerin tanım ve işlevleri nelerdir?” gibi sorulara cevap niteliğinde olduğunu belirtmektedir.⁴⁸ Ara Nesil sanatkârları arasında yer alan Abdülgani Seniy’nin, *Hazine-i Fünûn*’un incelenen sayıları arasında yer alan “Edebiyat” başlıklı ve edebiyatın ne olup ne olmadığını edebiyatın tarihçesinden başlayarak ele aldığı yazısı bahsi geçen bakış açısına örnek olması açısından önemlidir.

Bu devrin sanatçıları eskiyi bütünüyle kabul etmedikleri gibi yeniyi de tamamen red etmezler. “*Ara Nesil’de münakaşa, sentez ve bir sonuca bağlama vardır. Bu nesil kendisinden önceki devirleri ve nesilleri eleştiriye*

⁴⁶ Necati Birinci, “Yenileşme Dönemi: Ara Nesil”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 3, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, s. 99.

⁴⁷ Mahmut Babacan, *Ara Nesil’de Tenkid*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 25607), s. 2.

⁴⁸ Abdullah Harmancı, “Edebiyatımızda Ara Nesil”, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, C. 3, S. 2, 2019, ss. 161.

tabi tutar.”⁴⁹ Devrin sanatçılarının yaşadığı bu dualiteyi anlamaya yardımcı olacak nitelikteki bir diğer yazı da derginin baş yazarı Faik Reşat tarafından kaleme alınmıştır. Bir yanıyla eski edebiyatın zevk ve üslubundan kopamayan dergi ekibi diğer yandan dile yönelik eleştirilerinde sade üslubu savunur. Faik Reşat, “Asar-ı Fennîye-ye Mûnasip Üslup ve İfade” başlıklı yazısında fennî eserlerin üslubunun sanatsal eserlere göre daha yalın ve anlaşılır olmasının gerekliliğinden bahseder.

Bu grubun tenkit ilgili son yazısı yine Faik Reşat imzalıdır ve yazıda intihal yapmanın ne denli zararları olabileceğinden bahsedilirken, intihal yapan kişiler de tenkit edilir.

2.2.1 Şiire ve Şaire Dair Bir Tavsiye

Dergiye gelen bir mektup üzerine cevap niteliğinde kaleme alınmış, “Arz-ı Halisane”⁵⁰ başlığını taşıyan yazı, şiire hevesi olanların sahip olmaları gerekenler üzerine yazılmış bir yazıdır.

Derginin daha önceki sayılarında “Nevreste Bir Muharririn Hissiyatı” başlıklı bir yazı yayımlanır. Buna ek olarak yazının sahibi dergiye birkaç kıta şiir de yollamış ve yanına not olarak aruz kalıplarını bilmeden şiire hevesli biri olarak kaleme aldığını belirtirmiştir. Bunun üzerine yayımlanan yazıda şiir söylemeye hevesi olan bu konuda da yeteneği olduğu düşünülen ancak aruz kalıplarını bilmediğini ifade eden bu genç yazara verilen samimi öğütler yer almaktadır. Genç yazara cevabın başında hatırlatılan ilk şey, şair olmak için şair doğmak gerekir sözüdür. Bu sözü destekleyici mahiyetteki bir beyit de yazının devamına ilâştirilir:

“Gayretle heveskâr-ı kemal olmalı yoksa

Fıkdan-ı mesai hevesi bî-semer eyler”

Heves edilen ve başarılmak istenen konu her ne olursa olsun gayretle çalışmak gerekmektedir. Üzerinde çalışılmadığı takdirde heveslenilen konunun herhangi bir sonuca ulaşamayacağı anlamına gelebilen beyitten hareketle şiire hevesi olan kişinin sadece hevesli olmasının hiçbir şeye yeterli gelmeyeceği ifade edilir. Bunun özellikle vurgulanmasının sebebi ise

⁴⁹ Bulut, *Ara Nesil*, ss. 11.

⁵⁰ Faik Reşat, “Arz-ı Halisane”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 45, 14 Zilkade 1312, ss. 361-363.

yazıyı gönderen genç yazarın aruz bilmediğini açık açık hatta neredeyse övünç duyar bir şekilde belirtmesidir.

Yazara göre her şeyden önce şiirde ölçüyü bilmek gereklidir. Şiirin tanımında bile kendine yer edinmiş olan ölçüyü bilmemek, sözü ölçülü söylememek demektir. Hiç aruz okumadan dillere destan olan şiirleri olan şairlerimiz olduğu gibi, gece gündüz aruz okuduğu halde bir mısra yazmaktan aciz olanların da olduğu ancak istisnaların kaideyi bozmadığının unutulmaması gerektiği belirtilmiştir. Yazının devamında ilk olarak, nasıl ki doktor olmak isteyen birinin fen ve tıbbı bilmesi gerektiği gibi şiire hevesi olanların da aruzu bilmesi gerektiği ifade edilirken, şairin ilim ehli olduğu belirtilerek aruz bilgisinden yoksun olanların da şair olamayacağı vurgulanır.

Bununla birlikte şiire hevesi olanların daha önceki edebî eserleri okuması gerekliliğinden ve terkip bilmesi dahi manidar söz yazabilmesi için lazım olduğu gerçeğinden bahsedilmektedir. Yazı yazarların birçoğunun genellikle dertlerini anlatmaktan aciz oldukları yahut devrik cümlelerle kusurlu yazılar yazdıkları görülmektedir. Yazara göre tüm bunların sebepleri eski eserleri okumamaktan ve onlardan yeteri kadar yararlanmamaktan kaynaklanır.

Yazının sonunda yapılan bütün eleştirilerin samimi niyetle yapıldığının teminatı verilmektedir. Sözlerini gençlere naçizane tavsiyeler vererek sonlandıran yazar, ilim ve edebiyat hevesli gençler için her şeyden evvel bütün ilimlerin anahtarı niteliğinde olan dili bilmenin şart olduğunu belirtir. Daha sonra ise belli başlı edebiyat ve fen dergilerini, Fuzûlî'nin, Bâkî'nin, Nefî'nin, Nedîm'in, Nâilî Kadim'in divanlarını, yazarlardan Muallim Naci ve onun gibi meziyet sahibi şair ve yazarların eserlerini layıkıyla okumak ve anlamak gerekmektedir. Yoksa doğru gibi görünen yanlışlar insana bir şey öğretemeyeceği gibi yanlış yazmaya da sevk edecektir.

2.2.2 Arapça ve Farsça Terkiplerin Lisanımızdaki Yeri

“Makale”⁵¹ başlığı altında yayımlanan bu yazının konusu Arapça ve Farsça terkiplerin dilimizdeki kullanımı üzerinedir. Bu makale İzmir de

⁵¹ (İmzasız), “Makale”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 47, 28 Zilkade 1312, ss. 378-379.

basılan *Ahenk* dergisine M.B imzasıyla İstanbul'dan gönderilmiştir. Bu makale *Hazine-i Fünûn*'a mektup şeklinde gönderilmiş, yazarlar bu mektubu olduğu gibi yayınlayıp cevaplarını daha sonra vereceklerini bildirmişlerdir.

İkdam gazetesinde sırf Türkçe kelimelerle yazılmış iki makale yayımlanır. Makalenin yazarına göre yazı, kelimelerin Arapça ve Farsça anlamları terk edilerek yazıldığından dolayı anlamı karışmış, doğal hâlden uzaklaşmış ve âdetâ Türkçenin hiç bilinmeyen bir lehçesiyle kaleme alınmış gibi durmaktadır. Bu yüzden de dilin doğal hâline dönülmesi yolunda yapılacak bir iyileştirmeye şiddetle ihtiyaç bulunmaktadır. Bu iyileştirmenin nasıl olacağına dair bir çözüm bulmak adına cevaplanması gereken iki adet soru bulunmaktadır. Bu soruların içeriği, Arapça ve Farsçadan aldığımız tabirlerin, terkiplerin tamamen terk mi edilmesi yoksa bu derece bir kıyıma gitmeden daha ılımlı bir yol bulmaya mı çalışılması şeklindedir.

Yazara göre Türkçe eksik bir dildir. Birçok maksadı, özellikle duygu ve düşünceleri ifade edecek Türkçe kelimeler bulmakta zorluk çekilmektedir. Bu hâlde Arapça ve Farsça kelimelerden tamamen vazgeçilirse, duygu ve düşüncelerimizi açıklayacak kelimelerden de vazgeçilmesi gerekmektedir. Bu ise ilerlemekten ziyade gerileme anlamına gelmektedir.

Yazar bu durumu bir örnekle açıklama yoluna gider. Bu bağlamda detaylı bir araştırma sonunda eski Türkçemizden duygu ve düşüncelerimizi ifade edecek kelimeler bulunmuş olsa bile, bulunan o kelimelerin anlamlarının herkes tarafından bilinmesinin mümkün olmadığı belirtilir. Buna örnek olarak da Türkçe olan “toplu” kelimesinin, Arapça olan “defter” kelimesi kadar bilinmemesi verilir. Yine bir diğer örnekte “evin sahibi” kelimesinin ne anlama geldiği toplum tarafından bilinirken “evin ası” kelimesinin bilinmemesidir.

Yazara göre şimdilerde kullanılan Arapça - Farsça kelimeler dilimize öyle bir surette dâhil olmuştur ki herkes o kelimeleri tamamıyla anlamış ve benimsemiştir. Buna karşılık olarak da yazar, Arapça sözlükte karşımıza her çıkan kelimeyi alıp kullanmayı da doğru bulmamaktadır. Bu şekilde yapıldığı zaman da dilin anlaşılabilir hâle geleceğini savunmaktadır.

Yazıların, fikirlerin ifadesinde kullanıldığını belirten yazara göre hiç kimse tarafından anlaşılamayan tabirleri sözlüklerden alarak eserlerimize doldurmak ve yazılan şeyleri karartısından ürkecek hâle getirmek de asla doğru değildir. Fakat her zaman kullandığımız, anlamını bildiğimiz kelimeleri de Arapça ya da Farsça olduğu için dilimizden çıkarmak da çok doğru bir hareket olmayacaktır.

Yazara göre dilin ıslahında dikkat edilecek en önemli unsur, lisanımızdan Arabî ve Farsî terkipleri, kaideleri tamamen çıkarma başarısını gösterebilmektir. Çünkü bu terkipler dili kapalı ve anlaşılmaz bir hâle getirmektedir. Bunun izahını da şu şekilde yapmaya devam eder. İnsan bir kelimenin - ki bu ister yabancı bir kelime olsun ister anadiline ait bir kelime - manasını bir kere anladığı zaman, kelimeyi işitir işitmez ne anlama geldiğini idrak etmekte hiçbir güçlük çekmez. Fakat yabancı bir dildeki terkibi tamamıyla bilse bile duyduğu zaman anlamını hemen bulamaz.

Buna örnek olarak da hiçbir Türk'ün “letafet saçıcı baharın asarını temaşa ile münbasıt oldum” terkiplerini duyar duymaz anlayamayacağını gösterir. Hele de bu terkipler kafiye ve uyakla daha da kapalı bir anlama getirilirse, insanlar âdeta bir dersi anlamaya çalışır gibi terkibi anlamaya çalışacaktır. Yazar bu şekilde terkiplerden vazgeçmeye yönelik bir tutumun dilimize herhangi bir zarar getirmeyeceğini, ifadelerin şimdiki kadar tumturaklı olmasa da manaca daha sade, doğal ve renkli olacağını savunur.

Bu iddiasını kanıtlamanın en iyi yolunun güzel, anlamı doğru ve tabii edebî eserlerimizden bir parçayı yukarda belirttiği şekilde, terkiplerinden arındırarak tercüme etmek olacağını belirtir. Bu şekilde yapılacak bir tercümede eski latifliğin bulunmayacağını da kabul eden yazara göre ancak bu surette yazmaya alışıldığı zaman o karmaşık terkiplerin yerine dilimizden bulacağımız karşılıklar eskilerini çabucak unutturacaktır.

Bu şekilde yapılacak olan bir uygulamadan en çok zararı şiirin göreceğini de belirten yazar, dilin bu uygulamadan kazanacağı faydalar düşünüldüğü zaman şiirin uğrayacağı zararın kabul edilir bir derecede olduğunu da sözlerine ekler. Edebiyatçılarımızın bu yöndeki bir ihtiyacı daha önceden de görerek sadeleştirme yoluna gittiklerini ancak bu yolda istedikleri şekilde bir ilerleme sağlayamadıklarını belirtir. Tüm bu sözler

üzerine *Hazine-i Fünûn* yazarları olarak kendilerinin de bu yolda bir söyleyecekleri olduğunu bildirmişlerdir. Ancak incelenen sayılar arasında bu yazıya cevaben kaleme alınmış herhangi bir yazı bulunmaz.

Hazine-i Fünûn'un incelenen sayıları arasında bulunan ve dilin kullanımı ile alakalı yazılarda yazarların sade üslup konusunda fikir birliğine vardıkları görülür. Ele alınan bu yazının ana fikri, sıkça kullanılan ve herkes tarafından anlamı bilinen Arapça kelimelerin artık Türkçeleşmiş olduklarını kabul edilirken, dilimize her yönden ağırlık yapan anlaşılma tabirlerden de sıyrılmasıdır. Günümüzde dahi güncelliğini koruyan bu tartışma konusunun *Hazine-i Fünûn* sütunlarında da kendine yer bulması derginin bu konuda hassasiyet gösterdiğinin, kapılarını yeniliğe ve sorgulamaya kapatmadığının da bir göstergesidir.

2.2.3 Abdülgani Seniy'e Göre Edebiyat

Abdülgani Seniy, *Hazine-i Fünûn*'un incelenen sayıları arasında gerek edebî gerekse fennî yazıların altında imzası bulunan yazarlardan birisidir. Fıkra başlığı altında ele aldığımız “Edebiyat”⁵² başlıklı yazısında edebiyatın doğuşunu, gayesini kendi üslup ve tarzıyla ele aldığını görmekteyiz. Abdülgani Seniy'e göre her ilmin bir tarifi, mevzusu ve gayesi vardır ve hangi ilim olursa olsun ifadeye girildiği zaman ilk olarak o ilmin tarihçesine göz atılmalıdır. Savunduğu bu düşünceden hareketle, edebiyatın tarifine de tarihine göz atarak başlayan yazar, daha kütüphanenin, kitabın mevcut olmadığı zamanlarda bile edebiyatın var olduğunu savunur.

Yazara göre anlatılmak ya da açıklanmak istenen konu her ne olursa olsun, usulünce açıklanmaya başladığında en basit şeklinden başlanarak daha sonra ilgili kısımlarına gelinir ve detaylandırılır. Edebiyatın tanımlamasını da bu usulde yapan yazar, bu düşüncesini yine örneklendirerek açıklama yoluna gider.

Seniy'e göre bir kavmin yahut bir şahsın fikir ve düşünceleri daima yaşadığı çevre ile alakalıdır. Buna örnek olarak kutuplarda yaşayan Eskimoları ve çölde yaşayan kavimleri örnek veren yazar, bu kişilerin

⁵² Abdülgani Seniy (Yurtman), “Edebiyât”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 27, 13 Recep 1312, ss. 213-216.

yaşadıkları çevreden dolayı fikir ve düşüncelerini meşgul edenin yine yaşamakta oldukları hayat tarzı ve tabiat olduğunu savunur. Verdiği örneklere dayanarak da her kavmin kendi adet ve alışkanlıklarının getirmiş olduğu bir hissiyatı olduğunu ve edebiyatı teşkil edenin de tam olarak bu hissiyatlar olduğunu belirtir.

Örneklerine Arap bedevilerinden devam eden yazar, bu hissiyatın sadece bu örneklerde olan kavimlere mahsus olmadığını Amerikan Hindu'sunun da Avustralya vahşisinin de aynı hissiyatta bulunduklarını ifade eder. Yani kısacası yazara göre edebiyatın tarihçesine bakıldığında, yazının bile icat olmadığı zamanlarda insanların vücuda getirdikleri edebiyatın kaynağı tamamen yaşadıkları çevre, tabiat, alıştıkları ve uyguladıkları örf, adet, gelenek ve görenekleridir.

Yazar, edebiyatın tarihçesini bu şekilde örneklendirerek açıkladıktan sonra edebiyatın tanımını yapma gayreti içerisine düşer. Edebiyatın tanımının birçok kez birçok şair ve yazar tarafından kendi mizaç ve tabiatlarına göre yapılmış olduğunu ifade eder. Edebiyatın tanımını yapanlar, kendi zevklerine göre yaptıkları için bu tanımların birbirleri ile uyuşmadığını belirtir. Bu sebeple de edebiyatın tanımını kendi fikrinde değil de tarihçesini açıklarken izlediği yol üzere yapacağını bildirir.

Abdülğani Seniy'e göre edebiyat; toplum ahlakının aynası, kavimlerin düşüncelerinin ilerleyişine bir örnek, kalpteki hisli duygulanmalara manevi bir misal, bir kavmin medeniyet derecesini ölçen bir araç, insan fikrinin yüceliğini şekillendiren manevi bir heykel, bir dilin gelişim mertebesine adil bir şahittir. Edebiyatın tanımını bu şekilde yapan yazar tanımdan sonra kelimenin kökenine değinir. Edebiyatın edep kökünden geldiğinden bahsederek Arapların bu kelimeyi; terbiye, güzel ahlak, faziletler, vicdan temizliği gibi anlamlarda kullandığını belirten yazarın, tüm bu anlamlar ve tariftan yola çıkarak vardığı sonuç edebiyatın kendisi ile meşgul olanları da bu yola revan ettiği şeklindedir.

Edebiyatın mevzusuna değindikten sonra konu şiire gelir. Yazara göre, insan kendini bir çölde farz etse bulunduğu tabiatın ruhunda yaşadığı yansımalar vesilesiyle kalbinde hissettiği her şey şiirdir. İnsanın bir akşamüstü gün batımı vakitlerinde, güneşin son ışıklarının bir dağın

eteklerinde oynadığını gördüğü andaki etkilenmesi de bir şiirdir. Ve şiir de edebiyatın önemli bir dalıdır. İlkbaharın en güzel zamanlarında, etrafı güller ve bülbüller ile çevrili iken insanı mest eden kalbe dokunan anlar en has en saf duyguların yaşandığı anlardır ve bunlar hep şiirin kaynağıdır.

Edebiyatın mevzusu hakkındaki sözlerine devam eden yazar, edebiyatı hislerin tercümesi olarak gördüğünden gayet tabi edebiyatın mevzusunu da düzgün bir ahlak ve terbiye edilmiş fikirler olarak görmektedir. Edebiyatın mevzu konusunda lisana olan etkisinden bahsederek sözlerine devam eder. Şiir ve insanın, belagat ve söz sanatlarının edebiyatın direği olduğunu ifade eden yazar bu bağlamda insanı en çok etkileyen sözün de edebî kurallar çerçevesinde söylenen söz olduğunun altını çizer. Bir beyitin insana anlattığını bazen yüz satır yazı yapamazken bazen de üç satır sözün bir kitap ettiğinden dem vurur.

Yazarın, sözünün devamında açıklığa kavuşturmak istediği bir diğer konu ise edebiyatın gayesidir. Buraya kadar yapmış olduğu açıklamalara istinaden bu gayeyi açıklamakta hiç zorluk çekmeyeceğinden bahseder. Yazara göre edebiyat; ahlakı oluşturan, fikri besleyen ve duygulara tesir eden tüm bu yönleriyle insana hâkim olur. Yazar bu hâkimiyeti de insanların işlerinde kurtuluş ve zafere sevk edilmeleri için bir araç olarak görür. Buna örnek olarak da Yunanlılarda, Romalılarda ve İslamiyet'te ortaya çıkan kumandanların kazandıkları zaferleri sadece askeri güçle değil, savaşanları cesaretlendiren ve teşvik eden bir dil ile kazandıklarını gösterir.

Günümüze gelindiğinde ise bu teşvik eden lisana örnek olarak dergileri gösterir. Örneğin günlük bir dergi elli bin sayı satıyorsa bu elli bin kişinin aynı fikirleri benimsediği anlamına gelmektedir. Ancak bu örneği veren yazar kısa bir uyarıda bulunmaktan da kaçınmaz. Edebiyatın maksadının sadece ve sadece haber verme olmadığına, bu örnekteki amacının sözün insanları nasıl etkilediğini göstermek olduğunu ayrıca belirtir. Edebiyatın insanlara nasıl rütbelere kazandıracağı, onları nasıl yücelteceği ve nasıl etkilediğini kısacık bir tarif ile anlatmaya çalıştığını belirten yazar aslında sözü uzatmanın gereksiz olduğunu zira belagatin tesirine en büyük ve güzel kanıt olarak gösterilecek nadide eserin Kur'an-ı Kerim olduğunu söyleyerek sözlerini noktalar.

2.2.4 Fennî Eserlerin Üslubu

“Asar-ı Fennîyeye Münasip Üslup ve İfade”⁵³ *Hazine-i Fünûn*’un başyazarı olan ve dergideki birçok yazıda imzası bulunan Faik Reşat tarafından kaleme alınmış bir yazıdır. Yazıda, fennî eserlerde olması gereken üslubun nasıl olması gerektiği hakkındaki düşünceler ifade edilmiştir. Faik Reşat’a göre fennî eserlere layık üslup sade üsluptur. Çünkü fennî eserler sanat eserleri gibi süslü, etkili ve yerinde söz söyleme amacı gütmemektedir. Fennî eserlerin yazılış amacı ilimlerden faydalanmaktır. Bu amaca hizmet edenin de akıcılığı ve doğallığı ön planda tutması sebebiyle, kullanılması gereken üslup sade üsluptur.

Yazara göre fennî eserlerin ağdalı bir dille yazılmasının sebebi, kabul gören tarzın ağdalı dille yazılan eserlerden oluşuyor olmasıdır. Ancak bu eserleri sadece halkın ileri gelenlerinin değil halktan herkesin okuyabileceği de düşünülürse sade üslubun en geçerli üslup olduğu da anlaşılabilecektir.

Buna örnek olarak da İngilizce, Fransızca, Almanca gibi dilleri bilen herkesin bu dillerde ve fennî konularda yazılmış makale, kitap gibi eserleri, bu konulara aşina olmaları hâlinde hatta aşina olmasalar dahi bir sözlük yardımıyla kolayca anlayabilmesini gösterir. Çünkü bunlar genellikle sade bir üslupla kaleme alınmışlardır.

Yazarın, bizim dilimizin de sade üsluba hizmette kullanılabileceği iddiası bulunmaktadır. Ahmet Mithat Efendi, Sami Bey ve Salih Zeki Bey’in bu yolda bir dereceye kadar başarı sağladıklarını belirtir. Buna örnek olarak da Ahmet Mithat’ın bu yolda yazılmış eserlerinden küçük bir parçayı örnek verir.

“[Nasırları tedavi hakkında] Nasırları tedavi hususunda istical etmemeli, pek ehemmiyetli ve mutedil davranılmalıdır. Bu tedavinin de esası banyodur. Gerek tuzlu gerek safi su ile banyo etmek için suyu ayak dayanacak kadar ısıtmalı. Hatta ayaklar su içinde bir müddet kalacaklarından su dahi soğuyacağı cihetle bir yandan sıcak su getirip harareti tecdit etmeli, safi su ile banyo edildiği zaman halis Girit sabunu su içinde köpürtülerek nasır mahalleri ovuşturulursa nasırları yumuşatmak, kabartmak için nef’i pek ziyadedir. Banyo içinde nasırlar güzelce

⁵³ Faik Reşat, “Asar-ı Fennîyeye Münasip Üslup ve İfade”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 37, 17 Ramazan 1312, ss. 294-296.

kabardıktan sonra ayaklar çıkarılıp bir çakı ile nasırların üstünü kazımaya başlamalı, ama dikkat buyurulsun ki ‘kesmeğe’ başlanmasını tavsiye etmiyoruz, kazımaya başlanmasını tavsiye ediyoruz. Kazımak ameliyatı o surette icraya dikkat etmelidir ki bu ameliyattan hiçbir veca ve elim his olunmamalıdır. Çakının temas ve deliğinden azıcık ağrı his olunduğu anda ameliyatı bırakmalıdır...”

Nasırların tedavisi hakkında yazılmış olan bu yazı görüldüğü üzere gayet anlaşılır ve akıcı bir dille kaleme alınmıştır. Faik Reşat, bahsedilen üsluptaki sadeliğin basitlik adilik anlamındaki sadelikle karıştırılmaması gerektiğine de dikkat çeker. Burada bahsedilen sadelik, ağdalı üsluptan ayrılan üsluptur. Buna örnek olarak da “sehl-i mümteni” denilen zoru kolayca söyleme yetisini gösterir.

Dergide iki parça olarak yayımlanan yazının ikinci kısmında söze yine sadeliğin basitlikle karıştırılmaması gerekliliğine değinilerek başlanır. Sade üslubun hangi konularda kullanılması gerektiğinin tavsif edilmesi gereklidir. Yukarıdaki örnekteki gibi bir konunun izahında sade üslubun kullanılması son derece yerinde bir karar olacaktır. Aksi takdirde nasırla ilgili bilgiler veren yazının süslü bir dille kaleme alınması onu oldukça gülünç bir duruma sokacaktır.

“Çıktıkça lisan tabiilikten, elbette düşer fesahatinden” şeklindeki bu ifadeden yola çıkan Faik Reşat’a göre sadelikten ve doğallıktan uzaklaşan lisanın fesahati ve etkisi de azalacaktır. Sözü doğallıktan uzaklaştıran sebepler ise oldukça fazladır. Yazar bu makalesinde bu sebeplerden sadece birine değineceğini açıklayarak sözlerine devam eder.

Bu sebep, gereği olmadığı ve yerine kullanılabilecek Türkçe kelimesi varken Arapça ve Farsça terkiplerin tercih edilmesidir. Anlatılacak veya yazılacak bahsin konusu ne olursa olsun Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğu sözün asli güzelliğini ve doğallığını tamamen ihlal edecektir. Yazar, bizdeki Arapça ve Farsça terkiyat kullanma merakının ve ağdalı üslup kullanma hevesinin çoğu zaman oldukça garip ve acayip sözlerin ortaya çıkmasına sebep olduğunun ve bunun da herkesçe bilinmesinden dolayı bu konunun uzun uzadıya açıklanmasına gerek olmadığını belirtmektedir.

Yazar sözlerine bu iddialarını kanıtlama maksadıyla örnekler vererek devam eder. Yazara göre Arapçadan alınan kelimeleri bu surette kullanmak hem manayı hem de konuyu özünden uzaklaştırırken hem de Türkçe karşılığını hiç yere kullanmayarak Türkçe atıl duruma konulmaktadır.

Sözlerine örneklerle devam eden yazar, Arabî - Farsî tamlama yaparak, ağdalı bir üslupla yazma hevesinin lisanı tabiatından uzaklaştırarak gülünç duruma düşürdüğünü iddia eder. Tüm bu iddia ve örnekleriyle fennî eserlerin sade bir üslupla nasıl yazılacağı konusuna değinen Faik Reşat, bu yolda araştırma yapmak isteyenlerin başvuracağı ilk adresin de yine Ahmet Mithat Efendi olduğunu belirterek yazısını sonlandırır.

Faik Reşat'ın fennî eserlerin sade bir üslupla kaleme alınmasından dem vurarak başladığı yazısının, Türkçe kelimeler yerine Arapça - Farsça terkipleri kullanmanın eleştirildiği bir yazıya dönüştüğünü görmekteyiz. Derginin başyazarı olan bir ismin, edebiyatta yenilik olarak sayabileceğimiz bir hareketi savunduğunu görmek, derginin yeniliklere açık olduğunun anlaşılabilmesi adına oldukça önem arz etmektedir.

2.2.5 Faik Reşat'a Göre İntihal

Yine bir Faik Reşat imzası taşıyan ve “İntihal”⁵⁴ başlığını taşıyan yazı şiir veya hikâye gibi duygu düşünceye ait unsurlarla birlikte ilim ve fenne ait makale, kitap vb. gibi bir eser meydana getirmek isteyen yazarların ele kalem almazdan önce, yazılmış olan eserleri göz önünde bulundurmalarının gerekliliğinden dem vurarak başlar.

Yazara göre, daha önce yazılmış eserleri göz önünde bulundurmadan, yapılan araştırmaları inceleyip göz atmadan kendilerini tamamen bu araştırmalardan muaf tutarak bir şeyler yazmaya çalışanların yolları daima hatalardan geçecektir. Yazılacak olan yazıya başlamadan evvel yapılan araştırmanın asıl amacı yazılacak olan konuyu, konuyla ilgilenenlere ve okuyuculara doğru bir biçimde aktarmaktır. Herhangi bir araştırma yapılmadan, eldeki verileri herhangi bir kaynağa dayandırmadan olduğu şekliyle okuyucuya aktarmak, okuyucuları bile isteye yanlış sevk edeceği için oldukça kaçınılması gereken bir durumdur.

⁵⁴ Faik Reşat, “İntihal”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 32, 16 Şaban 1312, ss.258-260.

Yazar yazının devamında iktibas kavramına değinir ve bu tabiri: “Başkalarının malumatını ya doğrudan doğruya veya efkâr ve mutalat-ı zatiye ilavesiyle almaya “iktibas” tabir olunur.”⁵⁵ şeklinde açıklar. İktibas bu vesileyle ikiye ayrılır. Doğrudan doğruya alınarak, alındığın yeri belirtilmesi kabul edilen tarafı iken, ayıplanan ve kabul görmeyen tarafı ise intihal olarak adlandırılan kısımdır. Faik Reşat sözlerinin devamında intihal konusunu derinlemesine incelemek ve araştırmak isteyenlerin bu hususta Veled Behayi Efendi tarafından yazılmış *Muvazene* isimli esere başvurmaları gerektiğini ifade eder.

Faik Reşat intihal konusuna örnek teşkil edebilecek kısa bir hikâyeyi İstitrat (asıl konuya ait olmayan yeri gelmişken söylenen söz) başlığı altında okuyucularına sunar. Örnekte, memleketimizde resimli olarak yayımlanan bir derginin sahibinin, dergisinin daha önceden görülmemiş surette her kıtada her yönüyle mükemmel çıkmasını isteyişi anlatılmaktadır. Bu isteğin sahibi, isteğini yerine getirmek adına dergi daha yayın hayatına başlamazdan evvel matbaasını her yönüyle mükemmel hâle getirmiş ve matbaanın bünyesine dönemin ünlü yazarlarından birini de katmıştır. Bu yazar, kalemi kuvvetli ve okumaya düşkünlüğü ile tanınan biridir. Yazar, sözü geçen matbaaya gelince matbaanın düzenine söylenecek söz olmadığını ifade eder. İlk iş olarak da dergi sahibine kütüphanenin yerini sorar.

Dergi sahibinden aldığı yanıt ise kütüphaneye gerek olmadığı şeklinde oldukça şaşırtıcı bir yanıttır. Bu cevap üzerine yazar dergi sahibine, kendisi başta olmak üzere hangi konuda olursa olsun kalem oynatan ve kendisine yazar diyen herkesin kitapsız kütüphanesiz olamayacağını anlatmaya çalışır. Örneğin tıp konusunda bir yazı kaleme alacaksa bunu hayal âleminden uydurup yazamayacağını, elbette bu konuda daha önceden yazılmış büyük eserlere başvurması gerektiğini hatırlatarak kütüphane olmadan çalışmasının imkânsız olduğunu belirtir. Bu olayın üzerinden sonra da matbaadan derhâl ayrılır.

⁵⁵ Başkalarının bilgisini ya doğrudan doğruya ya da bilgi sahibi kişinin fikir ve düşüncelerini ekleyerek almaya iktibas denmektedir.

Faik Reşat, intihali hem yazara hem de intihal edenin kendisine ihaneti olarak görür. Yazara ihanettir çünkü yazarın ömrünü, enerjisini sarf edip emek vererek meydana getirdiği eserini, yazarın adını anmadan alıp yayınlamak emek hırsızlığıdır ve bu tamamen ihanettir. İntihal edenin kendine zarar ve ihanetidir çünkü hiçbir zahmet çekmeden, emek vermeden kolayca bir eser meydana getirirken hiçbir şekilde çalışmayan beyni boş ve atıl kalacaktır.

İntihal yoluyla meydana getirilen eser, intihal eden tarafından yanlış veya eksik bilgilere dayandırılabilir gibi, intihal ettiği eseri yanlış ve eksik bırakıp tahrip etmek suretiyle okuyucuları da yanlış sevk etme ihtimali oldukça fazladır. Faik Reşat’a göre tüm bu sebeplerden mütevellit intihal her yönüyle yanlıştır. Yapana da yapılane da oldukça büyük hasarlar veren bu yöntemden mümkün olduğunca kaçınılmalıdır. Böylelikle yazar sözlerini, intihalin hem yapana hem de okuyana verdiği zararlardan bahsederek sonlandırmıştır.

2.2.6 Edebiyat Tarihi

Hazine-i Fünûn’un incelenen sayıları arasında, “Eslaf” başlığı altında derginin başyazarı olan Faik Reşat tarafından kaleme alınmış ve klasik şiir sahasında kalem oynatan şairlerin tanıtıldığı biyografilere rastlanılmıştır. Faik Reşat, edebî hayatının başlarında klasik şiirler yazan bir şairken, daha sonraları Tanzimatçıların batıya yönelik yenilikçi fikirlerinin etkisi altında kalmasından ve Fransızca öğrenmesinden dolayı ilgisini Batı edebiyatına yöneltmiş bir isimdir. Ancak bu bahsi geçen zaman Faik Reşat’ın gençlik çağlarına denk gelmektedir. Olgunluk çağına geldikten ve Muallim Naci ile çalışmaya başlamasından sonra eski edebiyata yönelik ilgisini tekrar hatırlamış ve çalışmalarını bu yönde ilerletmiştir.

Hazine-i Fünûn’da yer alan “Eslaf” tam olarak bu yönelimin bir ürünüdür demek yanlış bir ifade olmayacaktır. Eski dönemlerde yaşamış şair ve yazarlara ait, tezkirelerde dahi yer almayan bilgilere yer veren “Eslaf”, döneminde oldukça ilgi görmüş bir yazı dizisidir.⁵⁶

⁵⁶ Faik Reşad ve Ramazan Ekinci, *Eslâf Terâcim-i Ahvâl Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhîr*, İstanbul: DBY yayınları, 2019, s. 11.

Faik Reşat, kendisine kadar geçen zaman diliminde, oldukça ihmal edilmiş bu sahayı sebatlı bir şekilde araştırmış ve edebiyat tarihine yönelmenin kıymetini iyi bilen bir araştırmacı olarak yıllarını bu sahada çalışmaya adanmıştır. Faik Reşat'ın Türk fikir hayatına katkı sağladığı en önemli alan da edebiyat tarihi alanı olmuştur. Tezkirelerde unutulup kalmış olan simalar hakkında bilgiler toplamış, elde ettiği bilgiler hakkında değerlendirme yazıları kaleme almıştır. Ortaya çıkan bu yazılarla da *Hazine-i Fünûn*'da oldukça ilgi gören bir yazı dizisi meydana getirmiştir. Bu yazı dizisini geniş kitlelere duyurmayı âdeta kendine vazife edinen Faik Reşat, edebiyatımızın geçmişine dair bir merak uyandırmayı da başarmıştır.⁵⁷

“Eslaf”, döneminde oldukça ilgi gören bir yazı dizisi olduğu için *Hazine-i Fünûn*'un incelenen sayıları arasında da önemli bir yere sahiptir. *Hazine-i Fünûn*'da bulunan biyografi türüne ait yazıların beşi hariç hepsi bu başlık altında toplanmıştır. “Eslaf” başlığı altında yer alan Osmanlı şair ve ediplerinin biyografilerinin anlatıldığı yazılarda, şairlerin şiirlerinden de örnekler verilmektedir. *Hazine-i Fünûn*'da yayımlanan bu biyografiler 1894'te kitap hâline getirildiğinden dolayı çalışmamızda detaylı bir incelemeye tabii tutulmamıştır.

Dergide eserlerinden örnekler verilen ve aynı zamanda “Eslaf” adlı eserinde isimleri geçen şairlerin sayısı on dördtür:

Âşık Çelebi	Hâmî-i Âmidî
Celâl Beğ	Hâce Neş'et
Gelenbevi İsmail Efendi	Hüdâyî
Hüdâyî Mü'ezzin	Râgıb Mehmed Paşa
İki Bayraklı-zâde	Seyyid Vehbî
Nâ'îlî-i Kadîm	Şânî-zâde
Nazîm	Vişne-zâde İzzetî

⁵⁷ Detaylı bilgi için bkz. Ömer Faruk Akün, “Faik Reşad, İslam Ansiklopedisi”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/faik-resad> (Erişim: 25.06.2020).

2.3 Deneme

Edebiyatımızda kendine yer edinmiş olan deneme türünün sınırlarını belirlemek günümüz itibarıyla bile pek de kolay değildir.

*“Deneme, birey ya da toplum yaşamının bilimsel ya da güncel bir konusu üzerine anlaşılması kolay, ancak sanat ve bilgi düzeyi bakımından derinlikli, düşünce boyutuyla olduğu kadar duygu ve estetik yönden de doyurucu, bilinçli bir öznellikte kaleme alınmış bir edebiyat türüdür.”*⁵⁸

Hazine-i Fünûn’un içinde bulunduğu dönem göz önüne alındığında deneme türüyle olan tanışıklığın da çok yeni olduğu görülecektir. Bu fikirden de hareketle *Hazine-i Fünûn*’un incelenen sayıları arasında karşılaşılan, hikâyeye benzer ancak tam olarak hikâyeye olarak da sayılamayan bazı yazılar deneme türünün geniş sahasına sığınarak bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Deneme başlığı altında ele alınan bu yazılar, baharın hissettirdiklerinden, sevdikleri anların listesinden ve bir eserin doğuşuna vesile olan anlardan oluşmaktadır. Bahsi geçen bu denemelerin ortak noktası ise genellikle bahar mevsimi ve hissettirdikleridir.

Bahar mevsiminin deneme türü yazılarda bile bu denli karşımıza çıkmasının sebebi, daha önce de bahsi geçen derginin eski şiire olan yakınlığıdır. Bilindiği üzere bahar, ana konusunu aşk ve ayrılık acısının oluşturduğu Divan şiiri şairlerinin en sevdiği mevsimdir. Bu şairler, âşık oldukları güzelin yüzünde, yürüyüşünde ve tasvirinde dahi bahardan ve baharın çiçeklerinden faydalanmaktadırlar. *Hazine-i Fünûn* yazarları da tıpkı Divan şairleri gibi geçmişe dair özlemlerini anlatırken, bir eser meydana getirirken ve sevdikleri şeyleri sıralarlarken de bahar tasvirlerinden bolca yararlanmışlardır.

Deneme başlığı altında ele alınan diğer yazıların ortak noktası ise bir soruya cevap vermeleridir. Yazarlar açıklama gereksinimi duydukları terimleri, sözlük anlamlarını verir şekilde izah etmeye gayret ederler. “Vicdana Dair” başlıklı yazıda vicdan terimi üzerinden vicdanın ne olduğuna dair görüşler sunulur. “Terbiye Mader-i Medeniyet midir?”

⁵⁸ Nesrin Mengi, “Bir Edebî Tür Olarak Deneme ve Türk Edebiyatındaki Yeri” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 14, S. 2. (2005), s. 353.

başlıklı yazıda da terbiye kavramının ne olduğu konusunda açıklamalar terbiye kelimesinin anlamı üzerinden yapılmaya çalışılır. “Metanetsiz olan kadın mıdır erkek midir?” sorusuyla başlayan bir diğer yazıda yanlış olan bir zannı ortadan kaldırma fikri yatar. Bu metinler, yazarlarının kendi görüşlerine göre samimi bir üslupla ve doğal anlatım tarzıyla kaleme alınmışlardır.

2.3.1 İlkbaharın Hissettirdikleri

“Baharı Severim”⁵⁹ başlıklı yazı “Bir İhtiyar” rumuzuyla kaleme alınmış deneme türünden bir yazıdır. Yazar, bahar mevsimini sevmesini sebepleriyle birlikte açıklamaya çalışmıştır.

Yazar, bahar mevsimini yaratanın cömertliğinin dünyaya tecellisi olarak görür. Kış boyunca doğanın bütün güzelliğini toprak altında saklayıp baharla beraber tüm insanlığa sunması bu cömertliğin en güzel kanıtıdır. Çiçeklerin açıp tabiatın şenlenmesinin, tomurcukların açıp binbir renge bürünmesinin coşkusu yüreğinin en derininde yaşayan ihtiyar yazarımız bu coşkuyu ve ahengi olduğu gibi kalemine geçirmeyi başarmıştır.

Yazara göre dünyanın neşe simgesi olan bahar, tabiatın hangi noktasına ışıklarını değdirse orası canlanır ve neşelenir. Bütün süsüyle, bütün tazeliği ile bağ ve bahçeleri hoş kokulara büründüren baharın bu hâli kuşlara dahi sirayet eder. Yazarımız baharın gelişinde o büyük ve hatırı sayılır şairleri bile etkileyen bir sihrin olduğundan emindir. Kalemlerinden kâğıtlara süzülen birer inci tanesi kadar değerli o mısraların bu denli etkileyici ve ruha dokunur olmasının sebebi ise hep bahardır.

Baharı sevmesinin nedenlerini sıralamaya devam eden yazarımız, aslında baharı sevmesinin asıl ve belki de en büyük sebebini usulca fısıldar. Bahar ona bir su gibi tertemiz ve yine bir su gibi akıp giden gençlik günlerini hatırlatmaktadır. Yazar, sözlerinin devamında gençliğinin baharında yaşadığı heyecanları, baharda yaşanan olaylarla tasvir eder. Ruhu, baharın çiçekleri gibi en ufak bir ışık süzmesine dahi açılırken gönlü de bahar kelekleri gibi her gördüğü çiçeğe konmaktadır. Baharın ruhuna

⁵⁹ Bir İhtiyar, “Baharı Severim”, *Hazine-i Fümûn*, C.2, S.33, 19 Şaban 1312, ss. 266-267.

işleyişi yazarımızın sesine de yansıyarak onu âdeta, baharda canlanan doğanın güzelliği karşısında şevkle şakiyan bir bülbüle döndürmektedir.

Ruhunun derinliklerinde baharla birlikte canlanan bu hisler onu gelecekte oldukça ümitli biri hâline getirir. Geleceğe dair kurduğu bu renkli hayaller bile onun için başlı başına mutluluk sebebidir. Ömrünün baharı olarak addettiği bu güzel gençlik zamanlarında geçirdiği her an ve gezindiği her yer onun için bahardır. Yazar dört mevsim içinde kendisini yalnızca baharın teselli ettiğini belirtir. Baharın gelişiyile kısacık bir süre için bile olsa mutlulukla hatırladığı o gençlik günlerine dönmektedir. Baharı sevişinin en büyük sebebi, gençlik zamanlarında geçirdiği güzel günleri, en güzel anılarını baharla birlikte tekrar tekrar hissetmesidir.

Baharı sever. Çünkü bahar onun için her sene tam vaktinde gelen vefalı bir sevgili gibidir. Bir kere gelip, çabucak geçen ve bir daha asla dönmeyen gençlik gibi değildir. Onu hiçbir zaman terk etmez. Yazarımız kendisine gençliğinin en güzel zamanlarını hatırlamasına yardımcı olan bahara olan hayranlığını işte bu sözlerle noktalar.

2.3.2 Bir Şairin Gözüyle İlkbahar

Şair ve yazar kişiliği ile tanınan Mehmet Celal tarafından kaleme alınan “Nevbahar”⁶⁰ başlıklı yazının konusu kısaca baharın gelişi ile birlikte canlanan doğadır. Baharın gelişi ilgili benzetmelerin yazının genelini oluşturduğu görülmektedir. Gökyüzünü on beş yaşındaki güzel bir kızın gözlerindeki berraklığa benzeten yazar, güneşin dağların arasından sıyrılışını da genç kızın beyaz döşeğinden kalkmasına benzetmektedir.

Yazının bu kısmında baharın gelişinin denizlere olan etkisini vurgulamak isteyen yazar yine benzetmelerden yararlanarak anlatma yoluna başvurur. Buna göre baharla birlikte bir başka ışıldayan güneş ışınlarının ilk adresinin denizler olduğu görülür. Yapılan tasvire göre denizin yüzeyi âdeta gümüşten bir zemin gibidir ve göğün yansıması ile birleşmiştir. Baharın gelişine sevinen ve bunu coşkuyla karşılayanlardan biri de şairin deyimi ile tabiatın küçük şairleri olan kuşlardır. Bu mini mini şairler zümrüt yeşili dalların arasına sığınıp, تنها çalılırlar arasında nağmeleriyle âdeta şairane

⁶⁰ Mehmet Celal, “Nevbahar”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 43, 30 Şevval 1312, ss. 343-344.

sırlar fısıldayıp, güneşin doğuşuna karşı şakıyarak baharın bu ilk gününü karşılamaktadırlar.

Baharın gelişinden nasibini alan bir diğer güzellik ise yaprakların üstünde bir sıra inci gibi duran ve âdeta yaprağın gözyaşı olarak nitelendirilen çiğ taneleridir. Bu tanecikler çimenliği elmasla kaplanmış gibi süslemektedirler. Bu çiğ taneleri yazar tarafından, ılık ılık esen bahar rüzgârı karşısında titreyerek, güzel bir gözden süzülen gözyaşına benzetilirler. Akarsuların da baharın gelişi ile kayalar arasından şelaleler oluşturarak coşkuyla çağladıkları görülmektedir. Bu coşkulu çağlama esnasında oluşturdıkları beyaz köpükler baharın beyaz yer döşeğidir. Tüm bu manzara içinde gökte dokunsan dağılacak incelikteki bulutların bilinmez bir semte doğru göç hâlinde oldukları da tasvir edilir. Şair, bu manzarayı başka bir şiirden yaptığı alıntı ile taçlandırmaktadır.

Bir şiire konu olan şaşalı bulut, yazara birtakım latif mahlukatı hatırlatmaktadır. Gördüğü manzaranın etkisi ile yazarın zihninde canlanıp kaleminden süzülen tasvir ise bir çiçek ve kelebeğe aittir. Bu tasvire göre zeminde çiğ taneleri ile kaplanmış otlar ardına saklanan pembe bir çiçek, rüzgârın hafif hafif okşayan eli ile dalgalanan yeşillikleri arasından yüzünü gösterir ve âdeta “Ben baharım!” der. İşte o vakit kanatları güneşin ışıkları altında altın gibi parlayan kelebek kımıldanır. Kanatları güneş ışınlarının denizinde yavaş yavaş açılır ve bu hâliyle bir çiçeğe konar. İşte bu göğün altında, bu sakin denizin karşısında, köpüklerini etrafa saçan akarsuyun etrafında çiçek denilen taze bahar ile kelebek diye adlandırılan bu yaratık uzayıp giden sema boyunca hazin, belirsiz bir kucaklaşma içindedir.

Sözlerini bu şekilde noktalayan yazarın sözlerine ek olarak söylenecek birkaç şey vardır. İlkbahar; rengiyle, ısıltısıyla, gülleri ve bülbülleriyle, sabah rüzgârları ve daha sayılabilecek birçok özelliği ile şairlerimizi her daim etkisi altına almış ve onlara ilham vermiştir. Divan edebiyatında bahar mevsimini konu eden bahariye manzumeleri sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda Mehmed Celal’in baharı coşkuyla karşılamasında olduğu gibi klasik Türk Edebiyatında da baharla birlikte doğanın canlanması, ağaçların yeşermesi, akarsuların coşkuyla akması ve insanların da bu coşkudan paylarına düşeni almaları şiirlerin başlıca konuları arasında olmuştur.

16.yüzyılın en önemli Divan şairlerinden olan Fuzûlî şiirlerinde baharı ve unsurlarını sıkça kullanan isimlerdendir.

Hazine-i Fünûn'da yayımlanan Divan şiirlerinin çokluğu ve yazdıkları yazıların eski edebiyata olan özlemi içerdiği düşünüldüğü zaman dergi yazarlarının Divan edebiyatına olan yakınlıkları daha da iyi anlaşılmaktadır. Bahsi geçen yazının sahibi olan Mehmed Celal'in de ilk şiirlerinin üslup, biçim ve kelime kadrosu bakımından Divan şiirinin etkisi altında kaleme alınan eserler olduğu bilinmektedir.⁶¹ Bu bağlamda ele aldığımız denemenin niçin bu denli benzetme unsurları ile süslenerek kaleme alındığı da anlaşılmaktadır.

2.3.3 Sevilen Anlar Listesi

Mustafa Rauf "Pek Severim"⁶² başlıklı bu yazısında sevdiği şeylerden kısa kısa bahseder. Yazar sevdiği şeylerden bahsederken ilk sırayı, kendisini doğduğu andan itibaren bin bir meşakkatle büyüten, ninniler söyleyerek uyutan, şefkatli kucağını ondan hiçbir zaman esirgemeyen validesine vermektedir. Zira validesi her daim yalnız kendisi için hazin hazin gözyaşı dökmüş, sağlığı sıhhati için gece gündüz Allah'a dua etmiş, geleceği için daima çareler düşünmüş hakikatli ve şefkatli biridir ve yazar onu ne kadar çok sevdiğini anlatarak söze başlamıştır.

Yazar, yazısının her bir paragrafını pek sevdiği bir başka unsuru anlatmak için ayırmaktadır. Sıradaki sevilen şey ise tabiatın güzelliklerinden başlayıp, âşıkların hâline dayanır. Akarsuyun kenarında ay ışığının, ince uzun dallı bir söğüt ağacının yaprakları arasında bir yeri aydınlatmasını, akarsuyun hoş bir ahenk ile aheste akışını, iri siyah bir çift göze tutkun olan sevdazedenin yârinin yanında yüzünün aldığı hâli ve baygın bakışlarını pek sevmektedir.

Bir diğer paragrafta ise bir bahar sabahında güneş doğmadan evvel henüz açılmaya başlamış gül guncasının karşısında, yeşil yapraklar arasında şakıyan bülbülü dinlemeyi, çiçek bahçelerinin kokularını etrafa yayan sabah

⁶¹ M. Fatih Andı, *Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl*, İstanbul: Alfa Basım, 1993, s. 50.

⁶² Mustafa Rauf, "Pek Severim", *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 52, 28 Zilhicce 1312, s. 420.

rüzgârının tatlı tatlı esmesini, bir çobanın kavalının sesini, kuzucukların meleşmesini dinlemeyi de pek sevdiğini belirtir.

Sevdiği şeyleri sıralamasında sıra tabiata gelir. Bir bahar akşamı güneşin vedaya hazırlandığı anlarda, dağlara düşen o son ışıkları düz bir ovidan izlemeyi, bu manzara karşısında bir şairin dudaklarından dökülen şiirleri, bir ressamın fırçasından tuvale yansıyan akisleri de pek sevmektedir.

Sevdiği şeylere son olarak da koca koca dalgaların okşadığı bir sahilde bir kanepeye oturarak, kudretli denizin meydana getirdiği iri dalgaları seyrederken masum bir aşkı kendine konu edinen bir kitabı okumayı, henüz sevdadan nasibini almamış bir genç kızın keyifli şarkılar söyleyerek mekik dokumasını da pek sevdiğini söyleyerek sözlerini noktalar. Mustafa Rauf tarafından kaleme alınan bu deneme de diğerlerinde olduğu gibi sevilen anların tasvirinin benzetme unsurlarıyla yapılmasına dayanır.

Yazar sevdiği şeylerden bahsederken ilk sırayı annesine verir ve annesinden sevgi dolu sözlerle bahseder. Anne sevgisinin *Hazine-i Fünûn* yazarları için oldukça önemli bir konu olması bulunduğu dönemde faaliyet gösteren Ara Nesil edebiyatı ile yakından ilgilidir. Zira anne sevgisi Ara Nesil sanatçılarının hikâyelerinde öne çıkan temalardandır.

2.3.4 Sabah Vakti Mutluluğu

“Subh-ı Saadet”⁶³, yeni edebiyat tarzında eserler veren ve ilk kadın yazarlarımızdan olan Fatma Makbule Leman tarafından kaleme alınmış bir denemedir. Makbule Leman, devrinde çok beğenilen ve kendisinden övgüyle bahsedilen bir yazardır. “*Makbule Leman, tabiat karşısındaki gözlem, düşünce ve duygulanmalarını anlattığı eserlerle matbuât dünyasına atılmıştır.*”⁶⁴

Yazar bu denemesinde ezan sesinin kendisinde uyandırdığı duygulanmanın etkisini kaleme almıştır. Kendisini uykusundan uyandıran ve bir dakika bile yerinde tutmayan bu “*hayat-ı cavidân bahş eden latif,*

⁶³ Fatma Makbule Leman, “Subh-ı Saadet”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 29, 27 Recep 1312, ss. 229-230.

⁶⁴ Sema Uğurcan, “Makbule Leman Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.6, (1990) s. 346.

tatlı, ulvi bir ses” ile gönlü ferahlamaktadır. Bütün izanı ve imanıyla dinlediği bu ses onun için âdeta “insaniyetle İslamiyet’i lafz ile mana gibi ikisi bir hükümde olan iki kelimeyi tefsir” etmektedir. Ezanın bitiminden sonra kulağında bir küpe gibi kalan ses ise; onun için şafağın renklerinden, baharın süsünden, sabah yelinin nezaketinden ve çiçeklerin kokusundan, güneşin ışığından, mehtabın güzelliğinden birer parça taşıyan bir sanat eseridir.

Ezanın ruhuna verdiği bu ferahlık ve hissettiği coşku ile tamamen sarmalanmış şekilde hisseden yazar, bu hissettiklerinin kâğıda dökülmesi arzusu ile Fuzûlî’nin hayranı olduğu bir mısraını alarak bir naat yazmaya karar vererek sözlerini sonlandırmaktadır.

2.3.5 Sevgi ve Arzu Üzerine

Cahit imzasını taşıyan “Arzu-yı Visal Muhabbet”⁶⁵ başlıklı bu denemede yazar, kavuşmaya duyulan istek anlamına gelen “arzu-yı visal” ile sevgi, sevdâ, bağlılık anlamlarına gelen “muhabbet” kelimesini karşılaştırmalı olarak tarif eder. Bu iki kelime âdeta bir münazara şeklinde çarpıştırılır. Yazarın gönlünün sevgiden yana olduğunu anlamak ise çok da zor olmaz.

Yazara göre kavuşmanın verdiği isteğin kalp üzerindeki etkisi dalgaların kıyıya vurup dağılmaları gibidir. Oysaki sevgi, denizin tüm şiddetli hücumlarına karşı kahramanca göğsünü siper eden bir kaya gibidir. Dalgaların kıyıya vurması anlık bir olayken, denizin şiddetli hücumlarını sürekli göğüsleyen kayalar için bu devamlıdır. Yani kavuşmak için duyulan isteğin kalbe etkisi anlık bir şey iken, sevginin verdiği keyif ise hem çok daha kalıcı hem de daha güzeldir.

Kavuşma arzusu akılsız bir kuşa benzerken, sevgi göğün en yüce tabakalarında süzülen bir kartaldır. Kavuşma arzusu topraktan başını göğe uzatır uzatmaz şiddetli bir rüzgâra giriftar olan çiçek gibiyken, sevgi hayata eşlik eden gözyaşlarına ve bunun tam tersi olan tebessüme benzer. Burada yine vurgulanan kavuşma arzusunun geçici, dostluğun, sohbet bağının ve

⁶⁵ Cahit, “Arzu-yı Visal – Muhabbet”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 32, 16 Şaban 1312, s. 260.

sevginin kalıcı olup her şekilde ve hayatın her anında insanın kalbine dokunduğudur.

Kavuşma arzusunun verdiği keyif ve hazzın süresi bir yıldırım düşmesi kadarken, sevginin bir kâse dolusu bereketli sevinci yudum içmek kadardır. Kavuşma arzusu bir nizam ve kanuna bağlı değildir. Sevgi ise evlilik meşalesini kendisine rehber kabul etmiştir.

Yukarıda yapılan karşılaştırmalardan da anlaşılacağı üzere yazar bu kısa denemesinde kavuşma arzusu ve sevgi kavramlarını karşılaştırarak açıklama yoluna gitmiştir. Bunun sonucunda da sevginin arzuya galip gelişini kendince kanıtlamış bulunmaktadır.

2.3.6 Vicdana Dair

Şevket Karahafızzade imzalı “Vicdan”⁶⁶ başlıklı bu yazıda vicdan tabiri tek tek âdeta sözlük anlamı verilir şekilde ve birbirinden değişik benzetmelerden faydalanılarak açıklanmıştır. Bir bakıma yazarın vicdan terimi üzerinden kendi görüşlerini edebî bir dille kaleme aldığı da söylenebilir.

Yazar, vicdanı en başta faziletlerin kaynağı ve yüce meziyetlerin doğduğu yer olarak açıklar. Vicdan öyle nadir bir aynadır ki, haysiyet ve insaniyet ışıkları sadece ona akseder. Vicdan, olgunluk muhitinin merkezi, fazilet ve yüceliğin müttefikidir. Hakikat gül bahçesinin bülbülü, merhamet göğünün yükselen güneşi ve cömertlik göğünün parlayan dolunaydır.

Vicdan öyle bir kutsiyet merkezidir ki insanlığa dair tüm güzellikler birer ibre gibi ona yönelmiştir. Vicdan öyle bir hakikat üstadıdır ki, şöhreti tüm dünyayı sarmıştır. İnsana ince fikirleri öğreten en büyük hocadır. İnsan maneviyatı onun vasıtasıyla idrak eder. Yazara göre vicdansız insanlar kalbin ıstırabından, ruhun azabından kurtulamazlar.

Vicdanın ne olduğunu süslü bir dille kaleme alan yazar son söz olarak da ele aldığı vicdan terimi hakkında bir makale yazmanın kendisinin haddi olmadığını hatta edebiyatta isim yapmış güçlü kalemelerin bile bu konuda yazmakta zorlanabileceğini belirtir. Vicdanı anlatmanın, ifade etmenin ne kadar zor olduğunu bilse de bu konuda birkaç kelam etmekten kendini

⁶⁶ Şevket Karahafızzade, “Vicdan”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 40, 9 Şevval1312, ss.323-324.

alıkoymadığını da sözlerine ekler. Yazının geneline bakıldığında, yazarın süslü bir anlatımla ve benzetme sanatından alınan bolca yardımla edebî bir metin meydana getirme çabası göze çarpmaktadır. Vicdan terimi açıklanırken kullanılan bu üslup, daha önce de belirtmiş olduğumuz üzere dergi yazarlarının eski edebiyat hayranlığını bir kez daha gözler önüne sermektedir.

2.3.7 Terbiyenin İzahı

“Terbiye Mader-i Medeniyet midir?”⁶⁷ başlığıyla imzasız olarak yayımlanan bu yazıda, bu soruya cevap verebilmek için ilk olarak terbiyenin ne olduğunu açıklamak gerektiği belirtilir. Yazara göre terbiyenin ne olduğu hakkında çeşitli fikirler vardır. Bu sebeple de yazının devamında terbiyenin çeşitli tariflerine yer verilir.

Buna göre terbiye, her arzuyu doğruya ve vicdana alıştırmaktan ibarettir. Terbiye, herkese güler yüz göstermekten başka bir şey değildir. Terbiye, tahammülden ibarettir. Terbiye, sevmek sevdirmektir. Terbiye, hangi noktadan bakılırsa bakılsın görev bilmektir. Yazar, tüm bu tariflerin yanında buraya sığması mümkün olmayan daha nice tarifinin de bulunduğunu, değişik bakış açılarıyla bakıldığında dahi hepsinin bir noktada toplandığı sanılsa da aslında hepsinin vermiş olduğu mesajın başka olduğunu savunarak sözlerini noktalar.

Bu yazı da tıpkı yukarıda bahsi geçen “Vicdan” başlıklı yazı gibi bir terimin tanımı üzerinden kaleme alınmıştır. İki yazı arasındaki benzerliklerden bir tanesi de yazarları tarafından kullanılan kapalı ve anlaşılması son derece güç olan üsluptur. Yazı bir soru cümlesi ile başlamakta ve yazının ilerleyen bölümlerinde bu soruya cevap bulmak adına terimin tanımının yapıldığı görülmektedir. Ancak iki yazıda da yapılan tüm tanımlardan sonra herhangi bir sonuca varılmaz.

⁶⁷ (İmzasız), “Terbiye Mader-i Medeniyet midir?”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 37, 17 Ramazan 1312, ss. 293-294.

2.3.8 Metanete Dair

Köprülüzade Mehmet Tevfik tarafından kaleme alınan bu yazıda metanet konusuna değinilmiştir. Yazı, “Metanetsiz Olan Kadın mıdır Erkek midir?”⁶⁸ sorusuyla başlamaktadır. Yazar bu soruyu duyan herkesin şüphesiz kadınlar cevabını vereceğinden emindir. İşte yazara göre de bu yazının amacı bu yanlış olan zannı ortadan kaldırmaya bir nebze de olsa yardımcı olmaktır.

Metanet sözlük anlamıyla; sağlamlık, dayanıklılık demektir. Bu açıdan bakıldığında kadınların daha dayanıksız oldukları düşünülmektedir. Yazarın bu, kadınlar daha metanetsizdir savını çürütmek için ortaya sunduğu iddiası kadınların daha uzun ömürlü olduklarının kanıtlandığı bir çalışmaya dayanmaktadır. İtalya’da yüz yaşına varmış kadın sayısının erkeklerden daha çok olduğu gerçeği buna bariz bir örnek teşkil etmektedir.

Brandet Simons adlı bir araştırmacının ortaya koymuş olduğu istatistikte kadınların ömürlerinin erkeklere göre hayli uzun olduğu görülmüştür. Bu araştırmaya göre her iki cinsin doğumundan beş yaşına kadar olan vefat oranlarında kız bebek ölümünün daha az olduğu ortaya çıkar. Yirmi altı yaşından sonra kadınlarda ölüm oranının erkeklere göre daha fazla olduğu ancak kırk altı yaşından elli altı yaşına kadar olan on senelik zaman zarfında bu kez de kadınların ömürlerinin erkeklerden daha ziyade uzadığı belirtilir. Elli altı yaş ile altmış yaş aralığındaki kadınlar arasında ölüm oranının yine yüksek olduğu ancak altmış yaşından sonra kadınların ömürlerinin erkeklere göre daha uzadığı belirtilir.

Yazar bu düşüncelerini iddiasını da desteklediği Mösyö Simons’un çalışmasını sonlandığı sözlere dayandırmaktadır. Mösyö Simons’a göre de kadınlar, yaradılışları gereği erkeklere göre bünye olarak daha nazik olsalar dahi, hayat yolculuklarında karşılarına çıkan hastalık ve dertlere karşı erkeklere nazaran daha metanet sahibidirler. Bahsi geçen bu yazı da bir soru ile başlamakta ve yazının genelini bu soruya cevap vermek amacıyla yazarın düşünceleri oluşturmaktadır.

⁶⁸ Köprülüzade Mehmet Tevfik, “Metanetsiz Olan Kadın mıdır Erkek midir?”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 51, 20 Zilhicce 1312, s. 410.

2.4 Sohbet

Düz yazıya bağı fikir yazılarından olan sohbet türünün Türk edebiyatındaki seyrini ve sınırlarını belirlemek tıpkı deneme türünde olduğu gibi bugün için bile hâlâ zordur. Bununla birlikte bu türü bir edebî tür olarak gören yazarların sayısı da oldukça azdır. Sohbet türü, ilk olarak Tanzimat edebiyatıyla hayatımızda önemli rol oynayan gazete ve dergilerin bir getirisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Türk edebiyatında daha önceleri “müsahabe” adıyla anılan bu tür daha çok günlük olaylardan seçilmiş bir konuyla ilgili kişisel görüşlerin okuyucu ile karşı karşıya bulunuyormuş gibi konuşma havasında fazla derinliğe inilmeden kaleme alındığı yazılar veya sohbeti, makale biçiminde yazılan ve bazen denemeye, bazen eleştiriye yaklaşan yazı türü olarak değerlendirilmektedir.”⁶⁹

Hazine-i Fünûn’un incelenen sayıları arasında sohbet türüne ait “Musahabe” sütununda bulunan üç adet yazı karşımıza çıkmaktadır. Bu tür ile ilgili yazıların ikisinde Veled Çelebi imzası bulunmaktadır. Birincisi kırk dördüncü sayıda yayımlanan, havanın insan üzerindeki etkilerinden bahseden bir yazıdır. Aynı imzaya sahip ikinci yazı ise “Kış İçinde Bahar Âlemi” başlığını taşımaktadır. Bir diğer yazı ise imzasız yayımlanan “Musahabe-i Edebîye” başlıklı, sadece sohbeta katılanların isimlerinin yer aldığı yazıdır.

Sohbet yazısı olarak yayımlanan bu metinlerin ortak konuları Divan edebiyatından ve bahardan bahsediyor oluşlarıdır. İlkbahar, bahsi geçen sohbetlere ilham olmuş gözükmektedir. Üç sohbette de katılımcıların konusu eski şiir etrafında döner. Bu yazılar, *Hazine-i Fünûn*’un Divan şiirine ve şairlerine özellikle Fuzûlî’ye olan hayranlıklarını göstermesi bakımından önem arz ederler.

⁶⁹ Serdar Odacı, “Türk Edebîyatında Sohbet Türü Üzerine Bazı Görüşler”, *Türkbilgi Dergisi*, S.2 (2001), s. 93.

2.4.1 Baharın İlhamı

“Kış İçinde Bahar Âlemi”⁷⁰, Veled Çelebi’nin “Behai” mahlasıyla kaleme aldığı sohbet yazısıdır. İstanbul’da arkadaşlarıyla çıktıkları gezi esnasında tabiatın onlara verdiği ilham sohbetin konusunu oluşturur. Üç kişi arasında geçtiği anlaşılan sohbette badem ağacı için beyit yazmaya çalıştıkları da görülmektedir. Bahar ile ilgili başlayan sohbet, Osmanlı şiirinin edebî devirleri tasnif edilerek sonlandırılır. Sohbe katılan kişilerin adlarının baş harfleri verilmiştir.

Zaman olarak gezinin yapıldığı gün Çarşamba günü olarak belirtilir. Üç arkadaş havanın güzelliğinden faydalanmak üzere bir gezintiye çıkarlar. Gezinti yaptıkları yerin oldukça geniş bir yer olduğunu belirten yazar, bazen caddelerden gelen geçeni seyrederek bazen de sahile vuran dalgaları, gidip gelen vapurları, sandalları, kayıkları izlediklerini ifade etmektedir. Bazen bahçelerdeki çimenlerin tazeliği ile yeni yeni çiçeklenmeye başlayan ağaçların tomurcukları ile ilham bulduklarını ifade eder. Hatta bazen baştan ayağa çiçeğe bezenen bir badem ağacının onları atlarından indirip uzun süre kendine seyir ettirdiğini de söylemektedir.

Bulundukları mevki yüksek bir yerde olduğu için tüm İstanbul bütün yönleriyle âdeta ayaklarının altındadır. “Mevkiimiz yüksek olmakla İstanbul ile denizler, karşı cihet piş nazarımızda idi. Mükemmel bir dürbünümüz de vardı. Ne âlâ! Hiçbir tarafı dolaşmaya hacet yok, hepsi göz önünde.” Ancak bütün bu güzel manzaralara rağmen onları kendine hayran bırakan tek şey ise badem ağacıdır. İşte bu esnada M. Efendinin badem ağacı hakkında bir beyit okuması üzerine bu edebî sohbet başlamış olur.

Başlayan sohbetlerinin ilk konusunu badem ağacı üzerinden beyit okuma yarışı oluşturmaktadır. Konuşmalarından dört saat kadar vakitleri oldukları anlaşılan bu edebiyatsever arkadaşlar, durdukları mevki de çok beğenmişler ve orada biraz daha vakit geçirmek adına beyit söyleme yarışı başlatmışlardır.

⁷⁰ Veled Çelebi (İzbudak), “Kış İçinde Bahar Âlemi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 33, 19 Şaban 1912, s. 261-264.

Beyitlerden açılan konu, bu edebiyat sevdalısı arkadaşların sohbetlerini şiir söyleme kabiliyetine getirir. Sohbe katılan “B” rumuzlu kişi, edebî ilimlere vakıf olmakla şair tabiatlı olunmayacağını, eğer öyle olsaydı Arap edebiyatının yegâne öğretmenlerinden olan İmam Celil gibi isimlerin şairlerden olması gerektiğini belirterek bu konu hakkındaki düşüncelerini aktarmaya devam eder.

Sohbetlerine bir dergide rastladıkları ve “*Fuzûlî, şiirlerinde sanatı ibraza çalışanlardan değildir: şiirlerinde görülen sanatlar, yaradılışından gelen güzel söz söyleme yeteneğinden ileri gelmiştir.*” sözü üzerinden devam ederler. Bu bahiste adı geçen isimlerden biri de Muallim Naci’dir. Fuzûlî’nin şiirde sanat kullanımı hakkında devam eden sohbet yine bir Fuzûlî sözü anılarak yön değiştirir; “*Yaradılışım sanat ve incelik ve sözü kapalı söyleme yönünde olduğundan birçok muamma söylemekten kendimi alamadım.*”

Sohbetin yönü bu kez edebiyatımızın başlangıcına döner. “M” rumuzlu kişinin edebiyatımızın başlangıcı olarak Ahmet Paşa devrini işaret etmesi üzerine yeni bir tartışma başlar. Buna cevaben Ahmet Paşa’nın edebiyatımızın başlangıcı olmadığı söylenerek Şiir-i Osmaniye’nin devirlerinin tasnifine geçilir. Sohbette yapılan bu tasvire göre Osmanlı şiiri: Eş’ar-ı Kadime, Vadi-i Musanna Tarz-ı Şuhane, Devr-i Emsal ve Üslub-u Hayal olmak üzere beş kısımdır. Sohbetin devamında bu dönemlerden, dönemlerin hangi yıl aralıkları arasında mevcudiyet gösterdiklerinden ve en ünlü şairlerinden bahsedilerek sohbet sonlandırılmıştır.

2.4.2 Havanın Güzelliği Baharın Letafetine Dair

“*Havadan bahs edeceğiz*” diye başlayan bu sohbet yazısı Veled Çelebi imzalıdır. “Musahabe”⁷¹ başlığı altında yayımlanan yazının konusu, “*havanın güzelliği, baharın letafetine dair*” olarak belirtilmektedir.

İçinde bulundukları kış mevsiminin baharı andıran havalarla geçtiğini belirterek sözlerine başlayan yazar, “T” Bey isimli arkadaşı ile süslü bir kayığa binerek Haliç’in derinliklerine doğru bir yolculuğa çıkmaktadır.

⁷¹ Veled Çelebi (İzbudak), “Musahabe”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 44, 7 Zilkade 1312, ss. 349-351.

Haliç'e doğru yapılan bu yolculuk sırasında aralarında bahar havasına dair bir sohbet başlar. T Bey, şairlerimizin sürekli güzellik, aşk, ayrılma ve kavuşma, sevgilinin endamı ve şarap üzerine yoğunlaştıklarını, bahara dair şiirler söylemelerine rağmen bunu tam manasıyla yapamadıklarını ifade eder. Buna örnek olarak da gül ile sümbülün aynı beyit içerisinde kullanılmasını gösterir. Çünkü sümbül mevsiminde gülün revaçta olduğu görülmez bir durumdur. T Bey sözlerine, Acem şairlerinin de sümbül ile gülü aynı beyitte bir araya getirdiğini fakat onların gül ile bütün çiçekleri kastettiğini söyleyerek devam eder. Riyazi isimli şairin bir bahariyesinde servi ile çınarı kol kola dans ettirmesinden oldukça şaşırmış bir şekilde bahsederek bu konuda örnek teşkil etmesi adına Mevlânâ'nın bahariyesinden beyitler okuyarak devam eder. Okuduğu bu beyitlerin her yönden mükemmel olduğunu belirtir ve sohbetin devamı bu beyitlere örnek teşkil eden başka beyitler okunması şeklinde ilerler.

Arabî şairlerin güzelliği tabiatta aradıklarından, Acem şairlerin ise güzelliği fevkaladelikle kıyas etmelerinin tabiatları gereği olduğundan bahsederek sohbeti bizim şairlerimize getirirler. Bizim üstatlarımızın da bu minvalde şiirleri olduğunu ve buna örnek olarak da Fuzûlî'nin bu yolda yapılmış bir tespitini okuyarak sohbetlerini ilerletirler.

Arkadaşı T Bey ile yaptıkları bu sohbetin konusu genel itibarıyla, tabiatın ve baharın şairlerin eserlerinde nasıl vücut bulduklarının incelenmesi ve örneklendirilmesi şeklindedir. Bu bakımdan vardıkları sonuçlardan birisi de bizim şairlerimizin tabiatı işleme hususunda şiirlerinde duygudan ziyade terkiplere ve sanatlara daha çok önem verdikleridir. Bu yolda örnek olarak Nâbî'nin *Tuhfet-ül Haremeyn* isimli eseri ile Fuzûlî'nin *Hadîkatü's-Sueda* isimli eserlerinin karşılaştırması yapılarak Nâbî'nin eseri bu konuda daha başarisız bulunmuştur.

Yazının genelinde yazar ve arkadaşı Arap ve Acem şairler ile bizim şairlerimizi kıyaslama yapmaktadırlar. Bu kıyaslamada bizim şairlerimize yönelik eleştiriler dikkat çeker. Genel itibarıyla bizim şiirimizi ve şairlerimizi başarisız buldukları bu eleştiriye benzer yazı tabiat hakkında yazılmış beyitlerden savlarına dayanak olacak nitelikteki beyitleri okuma ve açıklamalarıyla son bulmaktadır.

2.4.3 Edebî Sohbet

“Musahabe-i Edebîye”⁷² başlıklı yazı imzasız olarak yayımlanmış ve beş şairin birbirleri arasındaki edebî sohbetlerinden oluşmaktadır. Konuştukları konular eski edebiyat konularıdır. Vechi divanından konu açarak sohbe başlayıp, şair ve nazımın ne demek olduğuna değinerek, divanlardan beyitler seçerek uyguladıkları fal açmalardan bahsederler. Bahsettikleri konuları beyitlerle süsleyen konuşmacılar son olarak Mevlânâ ve Mesnevi’sinden bahsederek sohbetlerini sonlandırırlar.

Yazının başlığında sohbe katılanların Sohbetî Efendi, Kelamî Bey, Neşve Çelebi, Hoca Kalender ve Derviş Niyazi olduğu belirtilmiştir. Sohbet, Hoca Kalender’in Vechî namında bir şair ve divanının bahsiyle başlamaktadır. Sohbe katılanlardan Sohbetî Efendi’nin Vechî namında bir şair duymadığını söylemesi üzerine Hoca Kalender Vechî’nin kim olduğu hakkında bilgiler vermeye başlar.

Hoca Kalender Vechî’nin Kanuni Sultan Süleyman dönemi şairlerinden biri olduğunu belirtir. Diğer katılımcıların, Vechî ismine okudukları mecmualarda denk gelmedikleri ve bu sebepten de eserlerini okunmaya değer bulmamaları üzerine Hoca Kalender, Vechî’nin ne kadar yetenekli ve köşeye atılamayacak bir şair olduğunu divanından örnekler vererek kanıtlamaya çalışır.

Bahsi geçen beyitlerden birinin Baba Kanî isminde bir şairin şiirini hatırlatması üzerine sohbetin konusu intihal üzerine yoğunlaşır. Hoca Kalender’in beyitleri okumasıyla birlikte diğer katılımcıların da Vechî hakkındaki düşüncelerinin değiştiği görülmektedir. Sohbetî Efendiye göre Vechî artık “*Hazretin okuduğu mısra ve beyite nazaran kadim şairlerin birincilerinden*” sayılmaktadır.

Yazının ilerleyen kısımlarında sohbetin konusunun değişerek nazım ve şair ayırımına geldiği görülür. Bu ayırımın sohbe katılan kişiler tarafından değil de başka kişiler tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapılan ayırımın

⁷² (İmzasız), “Musahabe-i Edebîyye”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 40, 9 Şevval 1312, ss. 316-320.

neticesine göre de “*mevzun sözlerin hakiki olanlarına nazım, hayali bulunanlarına da şiir namı*” verildiği sonucuna varılmak istendiği belirtilir. Ancak sohbe katılanların aynı görüşte olmadığı sonucuna “*Hâlbuki bir sözün şiir namını alabilmesi hayali bulunmasına bağlı değildir. Edebiyatın – hakiki olsun, hayali olsun – kabul ettiği her nevi mevzun söz şiirdir.*” ifadelerinden varılmaktadır.

Sohbetin son kısmında katılımcıların Füzûzan başlıklı bir kitaptan fal açtıkları görülmektedir. Fal açarak seçtikleri beyitler üzerinden kısa fıkralar anlatarak sohbetlerini ilerletirler. *Hafız Divanı*’ndan fal açmaktan, Mevlânâ’nın *Mesnevi*’sinde ki fal hikâyelerine kadar gelirler. Konu *Mesnevi*’ye gelince Mevlânâ’dan ve şaheser niteliğindeki eserlerinden bahsederek sohbeti sonlandırmaktadırlar.

İncelen bu sohbet yazısında dikkat çeken unsurlar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sohbet türü hakkında bilgi verilirken de bahsi geçen, derginin eski şiire olan bağlılık ve hayranlıkları konusudur. Bir diğer unsur ise tefeül olarak bilinen kitaptan fal açma mevzusudur. Tefeül, edebî bir terim olarak kutsal kitapların ya da tanınmış şairlerin divanlarının dilek tutularak rastgele açılması ve bunun sonucunda da göze ilk çarpan ifadelerin okunarak yorumlanması anlamına gelmektedir.⁷³ O dönemlerde tefeül için özellikle *Mesnevi* ve Hâce Şemseddin Muhammed Hafız gibi ünlü isimlerinin divanlarının seçildiği bilgisiyle, yazıda da özellikle bu isimlerin zikredildiği düşünüldüğünde vardığımız sonuç ise şu şekildedir:

Hazine-i Fünûn’da yayımlanan bu yazıda, zamanının ilgi gören edebî aktivitelerinden biri olan ve Divan şiirinde kullanılan bu uygulamanın kullanılıp ve benimsenmesi, bu yolda örnekler verilmesi hem sıkça vurguladığımız Divan edebiyatına olan hayranlığın bir kanıtıyken hem de zamanın gündemini yakından takip ettiklerini göstermesi adına ilgi çekicidir.

⁷³ Ali Fuat Bilkan, “Tefeül İle Ad Verme Geleneği Ve Timur’un Adı”, *Milli Folklor Dergisi*, C.XI, S.85, (2010), ss. 133-137.

2.5 Gezi Yazıları

Gezme, görme ve gördüğünü aktarma ilk çağlardan bu yana insanoğlunun en temel dürtülerinden biri olmuştur. Herhangi bir kişi veya edebiyat sanatçısının gezip gördüğü yerleri ve bu yerlerdeki tarihi, kültürel güzellikleri edebî bir üslupla kaleme almasına gezi yazısı denmektedir. *“İlk çağlardan bu yana insanoğlunun yeni yerleri görüp, tanıma ihtiyacını karşılayan edebî ve tarihi özellik taşıyan metinlere seyahatname ya da gezi yazıları denilmektedir.”*⁷⁴ Eski zamanlarda bu tip gezileri yapanlara seyyah, meydana getirdikleri eserlere de seyahatname ismi verilmiştir.

Ancak deneme ve sohbet türünde de olduğu gibi gezi yazılarının da sınırlarını belirlemek bugün için bile hâlâ güçtür.

*“Gerek farklı yüzyıllarda kaleme alınan anlatılar, gerekse de anlatı yazarlarının birbirinden farklı amaçlarla ortaya koydukları eserler, gezi yazısının bir tür olarak sınıflandırılmasını ve tanımlanmasını güçleştirmektedir. Hac yolculuklarından keşif kayıtlarına; coğrafi, tarihî ve bilimsel amaçla yapılmış olanlarına değin geniş bir yelpazede kaleme alınan gezi yazıları, yazarların özgün tarzları da eklenince tanımlı zor bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır.”*⁷⁵

Hazine-i Fünûn dergisinin incelenen sayıları arasında yayımlanan gezi yazılarının hepsi farklı isimler tarafından kaleme alınmışlardır. Bu yazılardan bazıları çeviri yazılar iken bazıları da bizzat yazarlar tarafından çıkılmış seyahatlerin izlerini taşımaktadır. Dergide yayımlanan yazılarda, klasik gezi yazılarında uyulan kurallara riayet edildiği söylenemez. Gezi yazılarında gidilen mekânlar ve olayın geçtiği zamanlar belli iken, incelenen sayılardaki gezi yazılarında daha çok tabiat tasvirlerine önem verildiği görülmektedir. Hatta gezi yazısına uygun olanın sadece başlıkları olduğunu söylemek bile yerinde olacaktır. Derginin incelenen sayıları arasında beş adet gezi yazısı bulunmaktadır.

⁷⁴ Sedat Maden, “Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları”, *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. S.37, (2008), s. 148.

⁷⁵ Hakan Soydaş, “Gautier’in İstanbul ve Haşim’in Frankfurt Seyahatnamesi Adlı Eserleri Üzerine Bir Edebî Tür İncelemesi: Gezi Yazısı”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C.5, S.2, (2016), s.708.

2.5.1 Bir Kış Memleketine Yapılan Seyahat

Selanik'ten Hüseyin Pertev tarafından kaleme alınmış “Tesirat-ı Seyahat: Kış Memleketi”⁷⁶ başlıklı tercüme bir gezi yazısıdır. Yazar bu yazısında bizlere sahil kenarında bulunan tabiatın bütün güzellik ve renklerini barındıran küçük bir körfez kasabasını tanıtır. Bu kasaba yazı ve kışı ile ayrı güzelliklere sahiptir.

Yazarın, kasabanın bulunduğu sahili tanıttığı başlangıç yazısında ilk göze çarpan, bu tanıtımın tabiat tasvirleri ile süslenmiş olduğudur. Bir körfez büküntüsünde bulunan bu kasaba gelgiti olmayan, itina ile temizlenmiş gibi duran gökyüzünün altında bulunan, menekşe rengindeki bir denizin sahilindedir. Akşam güneşinin nurlu ışıkları altında ise taze gül rengine dönen denizin yansımaları uzaklarda bulunan karlı dağın üzerine düşmektedir. Güneşin doğuşunda, batışında ayrı ayrı renk cümbüşüne sahne olan bu deniz, geceleyin de ayın gümüş renkli ışıklarıyla donanmaktadır. Bu küçük kasabada hüküm süren duygu hâli incelik ve nezaketten ibarettir çünkü bu tabiat içinde başka türlü hissetmek pek de mümkün değildir.

Körfezin en saklı köşesinde ve basit bir tepeliğin önünde birkaç ev görülmektedir. Bu evler pek küçük ve güneşin hararetiyle kırmızılaşmış ve güya güneyden gelen rüzgârların dar yollardan getireceği serinliğe karşı tek parça bir set oluşturmak üzere birbirlerine doğru sıkışmış vaziyettedirler. Geçen yüzyıllarda hatta yakın bir zamanda müthiş bir hastalığa tutulmuş olan bir İngiliz Lordunun hayatının geri kalanını geçirmek üzere bu körfezi mekân kabul etmesine kadar şu küçük memleketin sakinlerinin mevcudiyeti bahsi geçen birkaç evden ibarettir. Şimdi bile yaz mevsimi burasının ılıman kışını takip ettiği zaman yalnızca bu fukara meskenlerinde yaşam devam etmektedir.

“Bir fersah mesafede güneşin göz kamaştırıcı ziyası hâli köşklerin panjurlarını, boş teraselerin terk edilmiş tırabzanlarını, insan gezintisinden mahrum kalmış bahçelerin hareketsiz ve tozlu çimenlerini, içinde ağustos böceğinin sedasından başka bir şeyi vasıl-ı samia-ı beşer olmayan sükûnetli sokakları tenvir eder.”

⁷⁶ Hüseyin Pertev, “Tesirat-ı Seyahat Kış Memleketi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 42, 13 Şevval 1312, ss. 339-340.

Bu kasabada doğup büyümüş şimdinin yaşlıları, vatanlarının kaynağı olarak gördükleri körfezin ıssız bir yer olduğunu, zeytin ağaçlarıyla kaplı ormanlara hiçbir yabancıнын ayak basmadığını, ormanın içine balta girmedğini, binlerce portakal ağacı ile süslü latif tepelerin kimse tarafından kullanılmadığını hatırladıkça inandıkları tek şey küçük kasabalarının sonsuza kadar böyle ıssız kalacağı gerçeğidir. Bu ıssızlık sebebi ile medeniyet onlar için artık bir hayalden ibarettir.

Ancak körfezin son bulduğu burun üzerindeki fener altına oturup şehre doğru baktıklarında gördükleri, bir yanda saraya benzer köşkler, cennet bahçelerinden feyz almışçasına ferahlık veren bahçelerdir. Diğer yandan ise bu manzara ile hayalini kurdukları medeniyet eserlerini kıyasladıkları zaman içinde bulundukları durumun farkına yine kendileri varmaktadırlar. Bu saf kalpli adamların, kanaatkâr olduklarından kendi fakirhanelerini hayalini kurdukları gösterişli medeniyetin gönül çelen cazibeli hayatına tercih ettikleri görülmektedir.

Daha önce zengin hastalar tarafından ikamet edilip daha sonra geçici olarak terk edilen ve âdetâ kabir taşı demeye layık olan köşklere, konaklara baktıkları zaman gözlerini kapatmaktadırlar. Cenab-ı Hakkın bu fakir adamların lekesiz kalplerine ilham eylediği bir takım garip hisler sayesinde hissettikleri şey, vatanlarında mutlu mesut yaşamının bu hasta adamlarının yerinde olmaktan kat be kat daha iyi olduğudur.

Yaz mevsiminin bu küçük kasabada bu şekilde geçtiğini belirten yazar kış mevsiminde bu güzel sahilin o saf kalpli köylülere ait olmadığını belirterek sözlerine devam eder. Bu mevsimde sahil, hastalığına sıhhat, yorgunluğuna dinlence, zayıflığına kuvvet arayanlara aittir. Bu mevsimde körfezde esen latif ve ılıman rüzgâr kendisine kucak açan köşkların camlarından içeriye dolmaktadır. Teraslar da kadınlar görülmeye, gezinti yapılan yerlerde de nal sesleri duyulmaya başlanmaktadır. *“Lakin bu gezintilerde asla nazar-ı dikkati celp edecek derecede bir kalabalığa tesadüf olunamaz ki fikr-i izdiham yahut büyük şehirlerin dağdağalı tenezzühleri hatıra-vârid olsun.”*

Yazarın ifade ettiğine göre yazlıklar, birbirlerine yakın fakat aralarında mesafe bulunur şekilde, zamanın zenginleri ve ileri gelenlerinin

ikametgâhları olmuşlardır. Bu inziva şehrinde kış zamanında hüküm sürenin zenginlik ve asalet olduğu anlaşılmaktadır.

“Bu sebeptedir ki mâil-i inziva olan İngilizler bu kasabacığa büyük bir mahiyetle merbuturlar. Üzerinde deniz kuşları tayran eden bahrın sahil boyunca devam olundukça seyyah kendini İngiltere cezairinden Wight Adası’nın bir sahilinde keşf ü gûzar ediyor zehabında bulunur.”

Özellikle Britanyalılar suretlerinde bir takım genç ve ihtiyar beyefendilere ve yine onlara mahsus güzellik ve çirkinliğe sahip kadınlara denk geldikçe de bu yukarıda bahsi geçen seyyahın kendisini İngiltere’de sanması tezi daha da güçlenmektedir. Ancak yazara göre burayı keşfeden seyyah bakışlarını bu manzaradan alıp da köşklerin bulunduğu tarafa yönlendirirse denizde gelen hoş rüzgâra karşı açık bulunan dairelerde, saksıları özenle süslenmiş rengârenk çiçekleri görünce az önceki düşüncesinden derhâl vazgeçecektir. Çünkü bu gibi manzaralara İngiltere’de denk gelmek pek de mümkün olmayacaktır.

Bu küçük kasabayı her yerden farklı kılan özelliklerinden biri gurur ve sevinç kaynağı olarak da görülen neşe saçan çiçekleridir. Kasabanın çiçekçi dükkânları hem geniş kaldırımlı sokaklarını aydınlatır hem de bulundukları yeri pek hoş hâle getirmektedirler. Masaları süsleyen taze koparılmış çiçekler insan ruhuna iyi gelirken güzel kokuları ile kalbi de ferahlatırlar. Gelgitsiz denizin sahilinde hurma ağaçları altında bulunan ve beş dakikada bir bu çiçeklere tutkun olan kadınlar tarafından ziyaret edilen bu çiçekçi dükkânları âdeta bir cennet bahçesi gibi zarafet ve letafete layık görünmektedirler. Bu, zarafet ve tazelikleri ile bakışları üstlerine çeken ve henüz koparılmış oldukları için tarifsiz kokular saçan çiçekler arasında; mesut dudaklar gibi kırmızı, hasta kimselerin solmuş yanakları gibi sarı güller, erguvan ve beyaz karanfiller, kokusunun etkisiyle rengi değişmiş nergisler, ipekli kumaşa benzeyen ve şiddetli bir renge sahip olan menekşeler bulunur. İnci çiçekleri ise çana benzeyen beyaz çiçeklerini ve koyu mavi mahfazalarını içinde saklayıp taşıyan ince dallarıyla hayrete şayandır.

Hazine-i Fünûn yazarlarının Divan şiirine duydukları hayranlık yapılan bu benzetmelerde de karşımıza çıkmaktadır. Yazının her bölümünde

rastladığımız bu benzetmeler, özellikle çiçek dükkânlarından bulunan çiçeklerin tarifi sırasında daha da belirgin hâldedir. Dergi yazarlarının eski şiire olan eğilimleri bariz belli olsa bile bu durumdan haberi olmayan kişilere dahi aradaki bağlantıyı düşündürtecek örneklerin varlığı bu şekilde düşünmemize sebep olmaktadır. Buna ele aldığımız yazıdan bir örnek verecek olursak, Divan edebiyatındaki sevgilinin dudakları, yanakları ve gözlerinin tarifi yapılırken sıklıkla yukarıda yapılan benzetmelerde olduğu gibi çiçeklerden ve renklerinden faydalandığı bilinmektedir. Eski şiirde, sevgilin dudağının renk ve şekil itibari ile genellikle güle benzetilmesi, keza ten rengi ve gözlerinin şeklinin de hep bir şekilde çiçeklerle ve renkleriyle ilişkilendirilmesi bakımından, yazarın çiçekleri tarif ederken ki yaptığı bu benzetmeler akla Divan şiirindeki sevgili tarifini getirmektedir.

Yazının başlığı olan “Bir Kış Memleketine Yapılan Seyahat” şeklindeki açıklamadan da anlaşılacağı üzere yazıda gidilen güzergâhtan, kesin bir tarih veya mekândan bahsedilmemiştir. Yazıda daha çok seyahat edilen yerin doğal güzellikleri, mevsimleri ve burada yaşanan hayat şeklinden bahsedildiği görülmektedir.

2.5.2 Bir Küçük İzmit Seyahati

Mustafa Rauf’un kaleminden çıkmış, İzmit seyahatini mektup şeklinde anlattığı ve “İlkbaharda Küçücük Bir Seyahat”⁷⁷ başlığını verdiği yazısıdır. Yazar İstanbul’dan ayrılma zamanı geldiğinde İzmit’e yapacağı seyahat hakkında mektuplar göndereceğine dair söz verdiğini ve bu sözünü tutmak amacıyla bu satırları yazdığını belirterek sözlerine başlar. Ancak bu sözü kime verdiğini veya mektubu kime göndereceği hakkında bir bilgi yazıda bulunmaz.

Rauf, yolculuğunun tüm anlarını detaylı bir şekilde anlatmaya başlar. “*Saat sekizi beş dakika geçiyordu. Kaptan tarafından öttürülen düdüğü müteakip vapur hareket etti.*” Yazarın, hatıra yazıları başlığı altında incelenen “Deniz Tutması” başlıklı yazısında bahsettiği uygulamayı bu yolculuğu sırasında da uygulamadığı “*Deniz dalgasız olduğundan geçende*

⁷⁷ Mustafa Rauf, “İlkbahar’da Küçük Bir Seyahat”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 51, 20 Zilhicce 1312, ss. 410-412.

‘da-i bahr’ hakkında icra eylediğim tecrübeye hacet kalmadı.” şeklindeki sözlerinden anlaşılmaktadır.

Bulunduğu vagonda kendisinden başka kimse olmamasına oldukça sevinen yazar etrafında gördüğü manzaraları anlatmaya devam eder. *“Simitçiler, peynir ekmekçiler, sucular vagonların etrafında fırıl fırıl dolaşıyorlardı. Bu aralık üç defa şiddetli çan çalındı, lokomotif düdüğünü unutturdu. Artık hareket ettik. Oh, ne âlâ!..”* Yolculuğu başlar başlamaz etrafı seyretmeye dalan yazarın bu esnada yollarda rastladığı insan manzaralarını da sözlerine eklediği görülmektedir. *“Yollarda ara sıra bazı kimseler görüyordum, bizden korkarak geri geri gidiyorlardı.”*

Biraz vakit geçtikten sonra ilk durak yeri olan “Kızıl Toprak” durağına varan yazar etrafında olup biteni detaylıca anlatmaya devam eder. Bu durakta birkaç kişi inerken birkaç kişinin de bindiğini belirterek, oradan uzaklaşan trenin ikinci durağının “Fenerbahçe” durağı olduğunu da sözlerine ekler. Bu durak yerlerinde gördüğü manzaralar yazarın hoşuna gitmeye başlamıştır. *“Buralar hoşuma gitmeye başladı. Muntazam yollar, bahçeler gayet dilrûba idi.”*

Geçtiği güzergâhlar üzerinde rastladığı muntazam yollar, bahçeler fevkalade iç acıcı manzaralara sahiptir. Rengârenk bir şekilde boyanmış gibi duran çiçekler, orta yerlerinde bulunan havuzlar, fiskiyeler gönle ayrı göze ayrı hoşluk verir. Özellikle Çamlıca dağları ve bağları tabiatın oralara bahş eylemiş olduğu manzaraya bir kat daha parlaklık katmış gibi gözükür. Yeşil tarlaların arasında sarı, pembe, kırmızı, beyaz köşklerin manzarası da son derece göz alıcıdır. Yol kenarlarında zümrüt yeşili çimenler arasında biten kırmızı gelincikler, sarı beyaz kır çiçekleri de bu yolculuğa eşlik eden diğer hoşluklardandır.

Saat onu beş dakika geçe Pendik’e varan trenin burada on dakika kadar mola vereceğini anlayan yazar, fırsattan istifade hemen kendisini dışarıya atar ve küçük bir gezinti yapar. Tam keyfini çıkarmaya başlayacakken trenin hareket ettiğini belirten sesi duyar. Bunun üzerine keyfi biraz kaçsa da mecbur vagonuna döner. Yirmi altı dakika sonra Tuzla’ya vardıklarını ifade eder. Yolculuğun devamında eski adıyla “Gekbüze” olarak bilinen Gebze’ye varışlarını anlatmaya devam eden yazar, Gebze’den sonra uğradıkları

durakları da bir bir sıralar. İzmit'e varmasıyla beraber kısa yolculuğunun da sonuna gelen yazarımız mektubunu, gezeceği mahalleleri de anlatacağına dair verdiği ikinci bir mektup sözüyle noktalar.

Yazının başlangıç noktası ve varış noktası belirtilmiştir. Yazarın evine varmaktaki heyecanı da yazının son demlerinde karşımıza çıkmaktadır. Yazı, küçük bir seyahati konu aldığından yazının genelinde tabiat tasvirleri, insan manzaraları ve yazarın o an ki duygu ve düşüncelerinin anlatımının daha geniş bir yer kapladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

2.5.3 Şam İzlenimleri

M. İhsan tarafından kaleme alınmış ve “Şam’dan Mektup”⁷⁸ başlığıyla mektup tarzında yazılmış bir yazıdır. Yazar bu mektubunda Şam gezisinin detaylarından bahsetmektedir. Yazar, kaleminin bu ılıman iklime sahip yerin ilkbahar ve sonbaharı arasında hoş bir kıyas yapacak kadar kuvvetli olmadığını söylüyor olsa da birkaç kelam etmekten kendini alıkoyamadığını belirterek sözlerine başlamaktadır. Okuyucusunun affına sığındıktan sonra da anlatmaya devam eder.

Geldiği yerin ilkbaharının ay yüzlü bir güzelin harareti dudaklarında beliren ve âdeta insana ruh bahşeden tebessümü kadar güzel olduğunu belirtir. Sonbaharı ise; altın gibi temiz kalpli, aşkın cazibe ve tesirine kapılmış ve gölgesinde oturduğu bir ağacın yapraklarına bakarak, bir gün kendisinin de güzü ima eden yapraklara benzeyeceğini düşünmekte olan, akıp giden derenin çağlayışına bakarak ağlayan, bir orman kenarında oturmuş kuş cıvıltıları ve orman hışırtısı ile bir bütün olan bir güzelin aşk, özlem ve ayrılık düşünceleri ile gün batışı gibi hüznü yüzüne benzeyen bir hoşluğa sahip olduğunu belirtmektedir.

İşte yazarımızın seyahati böyle hoş bir günün tasviri ile başlamaktadır. Yazar, doğanın sunduğu güzellikleri izleyerek yoluna devam eder. Yol arkadaşlarından biri, daha önce minarelerini gördükleri camiye girmek için güney yönüne döner. Eski Arap mimarisince yapılmış bir kapıdan ve oldukça uzun bir dehlizden geçtikten sonra çok hoş bir bahçeye girerler.

⁷⁸ M. İhsan, “Şam’dan Mektup”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 31-35-36, 12 Şaban 1312, 3 Ramazan 1312, 10 Ramazan 1312, ss. 248-250, 283-284, 288-289.

Yazar, yaklaşmakta oldukları cami hakkında detaylıca bilgiler vermeye devam eder. Buna göre adı geçen cami dikdörtgen bir yapıya sahip; kuzey, doğu ve batı cephelerinde birçok ilim talebesinin kaldığı medreseler bulunan, birçok yardıma muhtaç kişinin yiyecek ve giyecek ihtiyacını karşılayan imarethaneyi de bünyesinde bulunduran bir yapıdır. Camiye giden yol üzerinde düzenlenmiş çiçek bahçeleri ve içinde çok sayıda fıskiye bulunan havuzlar bulunmaktadır.

Yazar sözlerinin devamında caminin tarihçesi ve yapımı ile ilgili bilgiler vermeye devam eder. İstanbul’da bulunan Süleymaniye Cami tarzında inşa edilen bu camiinin dışı ne kadar nurlu ise içinin de bir o kadar ruhani olduğunu belirtir. Bu mübarek yapıyı ziyaret edip içinde iki rekât namaz kılanların duyduğunun çok özel bir hissiyat olduğunu sözlerine ilave eder.

Yazar daha sonra sözlerine caminin kapılarından bahsederek devam eder. Buna göre caminin doğuya bakan kapısı şehrin merkezine açılır. Kuzey kapısı girdikleri kapıdır ve Batı kapısı ise “Gök Meydanı” diye adlandırılan yere açılmaktadır. Cami ziyaretinden sonra yazarımızın durağı bu meydandır. Daha sonra bulundukları yerin detaylıca tarifini verir.

Bu kısımda yazarımızın önüne tamamen tesadüfi bir şekilde üzeri demir parmaklıklarla süslenmiş yüksekçe bir duvar çıkar. Bu duvarın ortasında bulunan mermer sütun üzerinde ise bazı beyitler vardır. Bu beyitleri okuyucuyla paylaşmasının ardından yazarımız mezar taşlarında ismi yazmakta olan sufilerin isimlerini daha sonra da bu isimler hakkında kısa kısa bilgilere de yer vererek sözlerini tamamlar. Gezilen mekânda görülen tarihi yapıların anlatılması, gezilen yerler hakkında detaylı bilgiler verilmesi ve daha iyi anlaşılabilirlik adına gezilen bölge ile yaşanan yer arasında kıyas yapılması yazının güzel bir gezi yazısı olduğuna işaret etmektedir.

2.5.4 Mon Sen Mişel Adasına Yolculuk

Abdülğani Seniyy tarafından Camille Flammarion’dan çevirisi yapılan bu yazıda⁷⁹, Camille Flammarion’un bir arkadaşıyla beraber yaptıkları sandal

⁷⁹ Abdülğani Seniyy (Yurtman), “Zemin ve Asuman – Cazibe”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 48, 5 Zilhicce 1312, ss. 385-396.

gezisi ve bu gezi esnasında ettikleri sohbetler kaleme alınmıştır. Bu sohbetlerin konusu, Camille Flammarion'un ünlü bir gökbilimci olması sebebiyle genellikle astronomi üzerinedir. Astronominin yanı sıra gezi esnasında karşılarına çıkan manzaralardan, şiirlerden ve o anda hissettikleri duygulardan da bahsedilmektedir.

Çeviri türündeki bu gezi yazısı, içerisinde tabiat ve manzara tasvirleri gibi klasik bir gezi yazısında bulunması gereken unsurları da bünyesinde bulunduran bir yazıdır. Bu sebepten ötürü de tercüme bir yazı olmasına rağmen, içinde bulunan gezi yazısı unsurları göz ardı edilemeyecek boyuttadır. Bundan dolayı da yazı hem “Gezi Yazıları” hem de “Tercüme Hikâyeler” başlığı altında farklı şekillerde incelenmiştir.

Yazının başlangıcında anlatıcı, sakin bir deniz üzerinde dalgalara belli bir düzen hâlinde çarpan küreklerinin onları ileriye doğru sevk ettikçe artlarında bıraktıkları izlerin tarifini yapar. Daha sonra izlemekte oldukları manzarayı aktarmaya devam etmektedir. Bu manzarada onlara eşlik edenlerden bir tanesi etrafa yaydığı güçlü ışıkları ile dolunaydır. Bir diğer eşlik edicileri ise dolunayın bu göz kamaştırıcı aydınlığından nasibini alıp da âdeta sarı renge boyanmış Müşteri, Vega ve Altair yıldızlarıdır. Bu enfes manzaranın etkisinde kalan bir diğer unsur da ayna gibi görünen sakin denizdir. Taze ve sakin esen rüzgâr da ruhlarını tazelemektedir. Bu yolculuğun nihai noktası etrafında dolaştıkları Mon Sen Mişel⁸⁰ adasında bulunan manastırdır. Ada manzarası da ufuk çizgisi üzerinde karanlık bir yol gösterici gibi ve yerini hiç değiştirmeden durup onlara eşlik eder.

Ulaşmak istedikleri manastırın camları dolunayın o parlak ışıklarının yansımasıyla süslenmekteyken, denizde med cezirin oluşturduğu seri akıntılar içinde bulunan sandalın etrafını da küreklerin uçlarından damlayan fosforlu su damlaları sarmaktadır. Yazar ve arkadaşı bir yandan rüyadaymışçasına denizde ilerledikçe, tabiatın sessiz ve sakinliği ruhlarına bir ferahlık ve neşe bahsetmektedir. Bir yandan da granit kayalıkların ay ışığında meydana çıkan manzarası bu güzel rüyanın sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Bu eşsiz manzaralar eşliğinde hedeflerine vardıklarında

⁸⁰ Le Mont – Saint Michel: Normandiya, Fransa’da bulunan bir ada topluluğudur.

gördükleri ise “Her tarafta ve gözün ihata edebildiği yerlerde denizden başka bir şey görünmüyordu, deniz daima deniz görünüyordu, evet, yalnız gökyüzü ile deniz görünüyordu.” tıpkı bu şekildedir.

Yazının bu kısmında yazar ve arkadaşı gördükleri bu manzaraların etkisiyle, insanın doğayla baş başa kaldığı o anlarda zamanın hiç anlamadan geçmesinden dolayı duyulan endişe ve şiirlerin hissettirdikleri hakkındaki sohbet ederler. Yolculuğun devamında sohbetlerinin konusu Mon Sen Mişel adasının gün içinde yaşanan med cezirleri ile ünlü bir ada olmasından dolayı denizde yaşanan gelgitlere evrilir.

Ada etrafında devam eden seyahatleri sırasında ay da yükselmeye devam etmektedir. Ay ışığı ile aydınlanan manastırı ziyaret etmek üzere sandaldan iskeleye çıkarlar. Yazar, varmak istedikleri manastırın tarihçesi ve manzarası hakkında detaylı bilgileri vermeye devam eder.

Sohbetlerine ara veren bu iki arkadaş gösterişli ve heybetli, kubbeleri ve mimarisiyle kendine hayran bıraktıran bu manastırın kapısına vasil olmuşlardır. “Muhafızın Sahası” denilen yerden geçerken gördükleri manzara sadece ay ışığı ile aydınlanmış denizden ibarettir. Sürat verdikleri adımları onları “Melek Mabedi” denilen kiliseye ulaştırır. Görkemli, boş ve sessiz olan bu kilise içinden geçerek mermer direkleriyle ince ve sanatlı kubbe dilimleri uzaktan bile seçilen bir inzivâ-gâha ulaşırlar. Bu yapılar onlara zamanında buralarda yaşayan şövalyeleri, kadim sakinleri ve toplulukları hatırlatır. “İbadet ayinlerini, manastır paskaliyelerini, asar-ı şadmanı ve alat-ı musikiyeyi müşahede eden yine bu sema, yine bu deniz idi! Onlar şimdi maziye gidip bize bir hatıra yadigâr ettiler.” “Şövalyelerin Salonu”, “Rahiplerin Mezaristanı”, “Karanlık Zindanlar” tam önlerinde dururken, ay ışığının da bu manzaraları, sayfiye yerlerini, kemerleri ve kubbeleri aydınlatarak onlara eşlik ettiği görülmektedir.

Yazar ve arkadaşı, gezileri sırasında gözlemledikleri ve olağanüstü addettikleri bazı manzaralarla da karşılaşmışlardır. Bu olağanüstü sayılan manzaralara göre, Orta Çağ’ın ormanları yükselerek birtakım kaleler, görkemli binalar, hayali kuleler ve hayali hayvan şekilleri göstererek denizin içinde peyda olmuş sivri bir şekil suretini almaktadır. Granit cinsinden olan kayaların ve askeri siperlerin durumları ise denizden tepeye

kadar semaya doğru sıralanan ve âdetâ gökyüzüne yükselen bir merdiven kuracak gibi bir şekil ortaya çıkarmaktadır. Bu sırada sandal büyük ağaçlarla kaplı bir ormanın alt tarafına girmektedir. Biraz uzakta ise süslü kemerler, taklar ve çeşit çeşit güzel binalar görünmektedir. Bin yıldan fazla zamandır burada olan bu mekân ve eski zamanlarda bu mekânlarda yaşamış insanların izleri yazar ve arkadaşına, devrin durmadan değiştiğini, zamanın gelip geçtiğini ve hayatın akıp gittiğini anımsatır.

Ziyaret ettikleri manastırın bulunduğu ada günde dört kez gelgit yaşanan bir adadır. Bu manzarayı bizzat deneyimledikleri sırada aşağı taraftan bir meyhaneden hoş olmayan ve şiddeti oldukça yüksek olan birtakım sesler işitirler. Bu sesler iki arkadaşı son derece rahatsız eder. Bunun üzerine tüm gün bahsini ettikleri med ceziri de anarak bu duruma farklı bakış açısı getirerek sohbetlerini ve gezilerini sonlandırırlar.

Yazının ilk bölümü olarak adlandırabileceğimiz kısımda varmak istedikleri hedeflerinin neresi olduğunu öğrenmekle birlikte, hedefe doğru ilerlerken gördükleri manzaraların tarifi ile de karşılaşırız. Ele aldığımız yazının genelinde, yazar ve arkadaşının yapmış oldukları sandal gezisi boyunca karşılarına çıkan manzaraların, vardıkları duraklarda gördükleri tabiat unsurlarının ve gezi yerinde bulunan mimari eserlerin tariflerinin edebî bir üslupla anlatıldığı görülmektedir.

2.5.5 Kutuplara Seyahat

“Bir Manzara-i Kutbiyye”⁸¹ başlıklı yazı E. Selahaddin imzasını taşımaktadır. Yazar, bu kısa yazısında kutuplara seyahat eden bir seyyahın gördüğü manzara karşısında etkilenişini kaleme almıştır.

“Kuzey kutbuna seyahate gitmiş bir seyyahın lisanından” alt başlığı ile başlayan yazıda Spitzberg⁸² adasına vardıkları anda onları karşılayan ve neredeyse kamaralarından çıkmalarına müsaade etmeyecek şiddette yağın yağmurdan dem vurulmaktadır. Ertesi günün yağmurun dinmesinden fırsat

⁸¹ E. Selahaddin, “Bir Manzara-i Kutbiyye”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 48, 5 Zilhicce 1312, ss. 387-388.

⁸² Spitzberg veya Spitsbergen, Okyanus’unda, Norveç’in Svalbard yönetim birimine bağlı olan, en geniş takımadaların tümüne birden verilen addır.

bulan seyyahımız geminin güvertesine çıktığında etrafında gördüğü manzarayı tasvir eder. Kamarasından çıkıp etrafa göz gezdiren seyyahın görebildiği tek şey her yeri kaplayan buz kütleleridir. “*Böyle bir manzarayı – görmeden evvel – tasvirden bile geçiremeyeceğimi itiraf ederim.*”

Gördüğü manzaradan oldukça etkilenen seyyahımız, etrafındaki buzulları yaradılışın ilk gününden beri üzerine hiçbir toz tanesi konmamış olarak tarif eder. Hatta bu buzlar öylesine parlaktır ki görenlerin onları mücevher sanması işten bile değildir. Denizlerin bu özgür adalarının şekil değiştirmeye ne kadar elverişli olduklarına değinen seyyahımız bu durumu da yine örneklendirmektedir.

“... Mesela karşınızda bir iğne bulunduğunu tasavvur ederken başınızı çevirip tekrar baktığınızda o iğneyi bir mantar şeklini almış bulursunuz! Bir mermer direk farz ederken bir an cüzi içinde vasi bir tabla şekline girdiğini görürsünüz! Bir kale tahayyül ederken heman bir nerdiban heyetini irae ettiğini müşahede edersiniz. Bu tebdilat da gayet acil ve seri bir surette cereyan ediyordu.”

Seyyahın kutuplardaki buzulları çeşitli şekillerdeki mimari eserlere benzettiği görülmektedir. Mimarının her çeşidine ve her zamanına ait parçaların etrafında yuvarlandığını gören seyyah bunları; çan kuleleri, sütunlar, minareler, kubbe delikleri, ehramlar, kemerler ve gayet iri taşlara benzetmektedir. Buzullara yaptığı bu benzetmeler yaşadığı yüzyıl gereği karşılaştığı yapılara benzemektedir. Seyahati boyunca gördüklerinden oldukça etkilenen seyyah bu durumu, karşılaştığı manzaraları resmetmenin bile mümkün olmayacağı şeklinde ifade ederek sözlerini noktalamaktadır.

Yazının alt başlığından anlaşıldığı üzere kutup bölgesine seyahat eden bir seyyahın etrafında gördüğü doğal güzellikler karşısındaki şaşkınlığını, benzetmeler ve süslü bir anlatımla kaleme aldığı görülmektedir.

2.6 Mektup

Mektup, kendini ifade etme biçiminin yanı sıra bir edebî türdür. Özel mektuplar ve resmî mektuplar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Özel mektuplarda kişi, kendisini ve iç dünyasını karşı tarafa aktarmakta olduğundan bunun bir iç konuşma olduğunu da söylemek mümkün olacaktır.

“Bu tür edebî ürünlerde, bireyi tüm çıplaklığıyla görmek mümkündür. Birey, cümle hatalarıyla, dilbilgisi kusurlarıyla, vokabülerindeki yetersizliklerle, ama sadece ve sadece kendisi olarak belirir. Yazının stilinden, kullandığı kelimelerden ve cümlelerinin yapısından karakter analizi ve psikolojik incelemeler yapılabilir. Zengin bir kaynak olarak değerlendirilebilecek olan bu türler, bireylerin bilinç ve bilinçaltı süreçlerini, davranışlarının ardında yatan motivasyonu tüm açıklığıyla gözler önüne serer.”⁸³

Edebî mektuplar ise çoğu zaman mektup şeklinde yazılmış makale, deneme, eleştiri, hatıra ve günlük niteliğindeki yazılardır. Mektubun edebî tür olarak sayılmasındaki başlıca sebepler, kompozisyon ve üsluptur. Mektupların edebî değerini sağlayan ise doğal ve içten olmalarıdır.

Hazine-i Fünûn’un incelenen sayıları arasında da altı adet mektuba rastlanılmıştır. Bu mektuplardan bazıları yukarıda belirtilen edebî üslup unsurlarını bünyesinde barındırırken bazıları da oldukça kısa mektuplardır.

2.6.1 Edebî Bir Mektup

Bunlardan bir tanesi “Tenkit Yazıları” başlığı altında ele aldığımız ve dergide “İzmir’de Tab Olunan Ahenk Dergisi’nde M. B imzasıyla İstanbul’dan Yazılıp Gönderilmiş Olan Bir Mektup” başlığıyla yayımlanmıştır. Bu mektubun konusu Arapça ve Farsça terkiplerin dilimizdeki kullanımı ile ilgilidir. Mektubun içeriğinde, dilimize yerleşmiş ve herkes tarafından anlamı bilinen, tabiri caizse Türkçeleşmiş olan Arapça ve Farsça kelimelerin kullanımına devam etmekle birlikte dilimize yük olan terkiplerden kurtulma hakkında fikirler kaleme alınmıştır.

2.6.2 Bir İhtiyarın Serzeniş

Dergiye gelen bir diğer mektup “Bir İhtiyar” rumuzuyla imzalanmıştır. Bu rumuzla kaleme alınmış bir diğer yazı ise “Baharı Severim” başlığını taşımaktadır. Mektubunda, artık hayatının son baharını yaşadığından bahseden kişi, dergiye daha önceden de yazılar gönderdiğini ancak bunların yayımlanmadığını belirtir. Bu durumdan duyduğu üzüntüyü de satırlarına ekleyen yazar, yazılarının *Hazine-i Fünûn*’da yayımlanmasının ömrünün

⁸³ Korhan Altunay, “Edebî Tür Olarak Mektup, Hatıra ve Günlüklere Yansıyanlar; Çanakkale’de Savaşan Askerlerin Mektup Hatıra ve Günlüklerinde Yer Alan Motivasyon Unsurları”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, C.12, S.17 (2014), s. 34.

son baharında olan bu ihtiyar için derin anlamlar içerdiğini belirterek sözlerini noktalar.

2.6.3 Kısa Bir Sitem Mektubu

Dergiye gelmiş bir diğer mektup Uşak'ta Çallı Ömer Efendizade Ahmet Tahir tarafından gönderilmiştir. Mektubunda, yazılarının dergide yayınlamamış olmasından duyduğu üzüntüden ve bu defa da gönderdiği gazel yayınlanmaz ise sessizliğe gömüleceğinden bahsetmektedir.

2.6.4 Küçük Bir Seyahatin İzahı

Dergide yayımlanan bir diğer mektup Mustafa Rauf tarafından kaleme alınmış ve gezi yazısı unsurlarını bünyesinde barındırdığı için “Gezi Yazıları” başlığı altında ele alınan, “İlkbaharda Küçücük Bir Seyahat” başlıklı mektuptur. Yazar mektubunda, daha önceden söz verdiği için bu küçük İzmit seyahatini kaleme aldığından bahsetmekte ve güzergâhı boyunca uğradığı durakları, insan manzaralarını ve yolculuğunu anlatmaktadır.

2.6.5 Şam’dan Mektup

Mehmet İhsan tarafından kaleme alınmış bir diğer mektubun başlığı ise “Şam’dan Mektup” şeklindedir. Bu yazı da içeriğinde gezi yazısı unsurlarını barındırdığından “Gezi Yazıları” başlığı altında incelenmiştir. Yazar mektubunda Şam’a yaptıkları bir geziyi anlatmakta ve orada görmüş olduğu mimari eserler hakkında bilgiler vermektedir.

2.6.6 İzzet Efendi’nin Mektubu

“Münşi-i şehir saadetli İzzet Efendi hazretleri tarafından ihdâ buyurulmuştur.” Başlığıyla yayımlanmış olan mektupta İzzet Efendi’nin Aksaray’da Yusuf Paşa civarında bulunan bir okulu ziyaret ettiği ve bu ziyaret esnasında müdürün odasında gördüğü fen kitaplarının çokluğu karşısında duyduğu mutluluktan ve şaşkınlıktan bahsedilmektedir.

2.7 Kitap İlanları

Derginin incelenen sayıları arasında herhangi bir ürünün reklam ilanı bulunmamaktadır. Dergide reklam ilanlarının bulunmamasının sebebi derginin yayın politikasıyla ilgili olabileceği gibi reklama ihtiyaç duyulmadığının bir göstergesi de olabilir.

Hazine-i Fünûn incelenen sayıları arasında sadece “Yeni Kitaplar” sütunu altında reklamı yapılanlar; derginin kendi matbaasında basılmış, kütüphanesinde bulunan ve satışı yapılan kitap ve yazı defterleridir. İlan edilen kitapların birçoğu Fransızcadan tercüme edilmiş kitaplardır. Tanıtımı yapılan kitaplar arasında sağlık ile ilgili kitaplar, hukuk kitapları ve hikâye kitapları da bulunmaktadır. Kitapların tanıtımında kâğıt kalitesinden, okuyucuya sağlayacakları yararlardan, eserlerin önemlerinden detaylıca bahsedilmiştir.

2.7.1 Fransızca Kompozisyon Kitabı

“Fransızca Numune-i İnşa”⁸⁴, Fransızca okuma ve yazmasını geliştirmek isteyenler için ideal bir kitap olduğu öne sürülen bu eser, Bab-ı Âli tercüme odası memurlarından Y. Ziya Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Eser içerisinde resmî ve gayri resmî olmak üzere birçok yazı örnekleri barındırmaktadır. Birinci kalite kâğıt üzerine özenli bir şekilde basılmış olan bu eserin hem öğretmenler hem de Fransızcasını ilerletme hevesinde olanlar için oldukça yararlı olabileceği ifade edilmiştir. Kitabın fiyatı ise beş kuruş olarak belirlenmiştir.

2.7.2 Arap Edebiyatı Hakkında

“En-Neşrû’z-Zührî Fî Resa’ili’n-Neşri’d-Dehrî”⁸⁵ adlı eserin tanıtımında eser sahibinin de eserin kendisinin de oldukça değerli olduğu vurgulanmıştır. Arap edebiyatının numunesi olacak surette kaleme alınmış bu eserin çok iyi bir eser olduğu belirtilerek, Arap edebiyatına ilgisi

⁸⁴ (İmzasız), “Fransızca Numune-i İnşa”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 30, 5 Şaban 1312, s. 244.

⁸⁵ (İmzasız), “En-Neşrû’z-Zührî Fî Resa’ili’n-Neşri’d-Dehrî”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 32, 16 Şaban 1312, s. 260.

olanların veya bu edebiyat hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlere tavsiye edildiği söylenmektedir.

Eser sahibi ise tanıtımda övgü dolu sözlerle kendine yer bulmaktadır. Eser sahibi, Arap edebiyatının yetiştirdiği en yüce isimlerden, fesahat ve belagat ustası olarak bilinen, Mısır’da itibar sahibi iki gazetenin sahibi ve başyazarı olan Hasan Hüsnü Toyranî’dir. Eserin kıymetinin yazarından bile anlaşılabilceği, bununla birlikte eserin gerek hacminin büyüklüğü gerekse basımının kalitesinin çok iyi durumda olduğu belirtilmektedir. Böyle bir eserin fiyatının sadece sekiz kuruş olmasının Arap edebiyatına hevesli olanların dikkatini çekmesini arzulamaktadırlar.

2.7.3 Sağlğa Dair

“Kulak ve Gırtlak”⁸⁶ adlı Hasan Muzaffer Bey tarafından kaleme alınan bu eser, kulak ve gırtlğa dair konularla birlikte fizyolojiye dair de birçok faydalı konuyu içeriğinde barındırır. Eserin içeriğinde resimlerle süslendiği ve hatırı sayılır bir eser olduğu ifade edilmiştir. Fennî konularda araştırma yapmak veya bilgilenmek isteyenlerin ilgisini çekecek tarzda ele alınmış bu kitabın fiyatı ise sadece üç kuruştur.

2.7.4 Jules Mary Romanı

“Biçare Familya”⁸⁷ Fransızcadan tercüme edilen hikâyelerden birinin tanıtımıdır. Ünlü hikâye yazarlarından olan Fransız Jules Mary’nin onun kadar ünlü eserlerinden biri olan bu romanın Hüseyin Vassaf Bey tarafından Türkçeye çevrilmiş ibret verici bir roman olduğu belirtilir. Tanıtımın devamında romanın konusundan bahsedilerek, Fransa da az bir zaman zarfında *Le Petit Journal* gazetesinde beş kez yayımlanmış olması, ne kadar değerli bir eser olduğunun göstergesi olarak verilmiştir. Bu meşhur tercümenin fiyatı ise on beş kuruş olarak belirlenmiştir.

⁸⁶ (İmzasız), “Kulak ve Gırtlak”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 33, 19 Şaban 1312, s. 267.

⁸⁷ (İmzasız), “Biçare Familya”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 34, 22 Şaban 1312, s. 276.

2.7.5 Gecelerim Adlı Hikâye

Ahmet Mithat Efendi tarafından övgü dolu bir dille matbuat âlemine tanıtılan Ahmet Rasim, bu kez *Hazine-i Fünûn* ekibi tarafından yapılan ilanda “Gecelerim”⁸⁸ adlı eseri sebebiyle tekrar bu övgülere layık görülmektedir. Konunun kıymet ve meziyeti nispetinde gayet hoş bir şekilde basılmış ve seksen bir sayfadan oluşan bu nefis eserin, yazarının hayatından bazı gece manzaraları sunduğu ifade edilmektedir.

Bu manzaraların okuyucuyu bazen acı bir şekilde gülümsetirken bazen tatlı bir gözyaşına mahkûm ettiği de belirtilir. Yazarın, çeşitli duygu ve düşünceleri tasviri hususundaki kabiliyeti ile özellikle “sehl-i mümteni” denilen zoru kolay şekilde söyleten, gayet sade ve doğal üslubunun yayımlanmış diğer eserlerinden ziyade bu eserinde daha belirgin olduğu ifade edilmiştir. Tanıtımın sonunda ise Ahmet Rasim’e gayet samimi bir üslupla seslenilip, en içten tebrikler sunulmuş ve kitabı tavsiye edilmiştir.

2.7.6 Fakire Adlı Roman

Yeni nesil edebiyatçılardan olduğu söylenen ve aynı zamanda dergide de yazıları bulunan Abdülkerim Hadi Bey tarafından kaleme alınmış “Fakire”⁸⁹ adlı eserin tanıtımıdır. Yeni kitap okumaktan hoşlanan ve kitaplardan faydalanmak isteyenlere özellikle tavsiye edilmiştir. Tanıtımda herhangi bir fiyat belirtilmemiş ve tanıtım oldukça kısa tutulmuştur.

2.7.7 Çin, Kore ve Japonya Haritası

Tür olarak dergide yayımlanan kitap ilanları arasında en farklı olanıdır. “Çin, Kore ve Japonya Haritası”⁹⁰ adlı bu eser bahsi geçen ülkelerin durumunu ve savaş yerlerini açıkça belirtir ve ilim komisyonu başkâtibi Vehbi Bey tarafından tertip edilmiştir. Bu kıtanın coğrafi durumundan haberdar olmak isteyenler için bu eserin büyük önem taşıdığı vurgulanarak fiyatının da yüz para olduğu belirtilmiştir.

⁸⁸ (İmzasız), “Gecelerim”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.37, 17 Ramazan 1312, s.300.

⁸⁹ (İmzasız), “Fakire”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 37, 17 Ramazan 1312, s. 300.

⁹⁰ (İmzasız), “Çin, Kore ve Japonya Haritası”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 41, 15 Şevval 1312, s. 336.

2.7.8 Hali Ada Adlı Hikâye

Derginin yazarlarından olan Ali Muzaffer Bey tarafından tercüme edilip *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde yayımlanmış olan “Hâlî Ada”⁹¹ unvanlı hoş hikâyenin, kitap şeklinde basılıp yayımlanarak ve yüz yetmiş altı sayfadan oluştuğu hâlde yüz para fiyatı ile satışa sunulduğu belirtilmiştir. Adı geçen hikâye tercümedir ve Fransız yazarlardan Madam Judith Gautier’in *Îtisafat-ı Aşk* başlığı altında toplamış olduğu üç latif hikâyeden biri ve en güzeli olduğu vurgulanmıştır. Ali Muzafferin eserin tercümesinde kullandığı üslubun gayet sade olduğu belirtilerek, okunması bilhassa tavsiye edilmiştir.

2.7.9 Elçi ve Konsoloslukların Hak ve Görevleri

Dergide yayımlanan hukuk kitapları ilanlarından biridir. Bâb-ı Âli Tercüme odasının itibarlı memurlarından ve kaleme almış olduğu birçok yararlı eserlerle kendini ispat etmiş isimlerinden biri olan Hüseyin Ağâh Bey tarafından tertip edildiği belirtilmiştir. “Sefir ve Şehbenderler Hukuk ve Vezâifi”⁹² adlı eser, içeriğinde diplomasiden, elçi ve konsolosların sahip oldukları hukuk, imtiyaz, muafiyet ve sorumluklarından bahsedilmektedir. Hukuk alanında eser verecekler için okunması zorunlu eserlerden olduğu belirtilerek fiyatının sadece beş kuruş olduğu ifade edilmiştir.

2.7.10 Binbir Hayalet Öyküleri

Monte Kristo’nun yazarı Alexandre Dumas’a ait olan “Hayalat”⁹³ adlı eserin Artin Kantarciyan tarafından tercüme edildiği belirtilmiştir. Dergi ekibi, kitabın yazarının Alexandre Dumas olması sebebiyle içeriğinin ne kadar muazzam olduğu gerçeğini izah etmeye gerek duymadıklarını belirtirler. Bu değerli eserin tercümesinin de aynı şekilde başarılı olduğunu vurgulayarak, fiyatının sadece iki kuruş olduğunu belirtirler.

⁹¹ (İmzasız), “Hali Ada”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.41, 15 Şevval 1312, s. 336.

⁹² (İmzasız), “Sefir ve Şehbenderler Hukuk ve Vezâifi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 42, 23 Şevval 1312, s. 340.

⁹³ (İmzasız), “Hayalat”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 45, 14 Zilkade 1312, s. 364.

2.7.11 Bir Âşığın Sergüzeşti

Dergi ekibi tarafından derginin ileri gelen yazarı ve biraderimiz şeklinde lanse edilen Ahmet Rasim Bey'in dergide tanıtımı yapılan ikinci eseridir. Ahmet Rasim'in birbirinden değerleri eserleri bulunan yayımlarına bu kez de "Biçare Genç"⁹⁴ başlıklı yazısının eklendiğini belirterek, konusunun garip bir âşığın sergüzeşti olduğunu ifade etmişlerdir.

Ahmet Rasim'in kendine mahsus olan sade ve sevimli bir üslubu ile yaptığı tasvirlerden bahsederek, yazarın duyguları aktarmadaki başarısının bu eserine de yansıdığını vurgulamaktadırlar. Kitabın tanıtımından ziyade Ahmet Rasim'in üslubunun tanıtımı mahiyetinde olan yazıda, yazarın eserlerinin değerli olmalarının bir sebebinin de olayları daima toplumun ahlak ve görgü kurallarına uygun olacak şekilde kaleme almış olması olarak gösterilmektedir. Eserin basımının mükemmelliğini ise "*Âlem matbaasının bir numune-i terakki ve tekmil ad olunsa layığıdır*" şeklinde açıklamaktadırlar. Tanıtımın sonunda yazara ve eserine yönelik tebrikler sunularak, ilgilenenlerin okuması tavsiye edilerek ilan sonlandırılır. Burada dikkat çeken nokta ise sadece Ahmet Rasim'in eserlerinin tanıtımlarının övgü dolu sözlerle dolu ve oldukça uzun olduğudur. Ahmet Rasim'in arkasında Ahmet Mithat Efendi gibi bir Hâce-i Evvel' in bulunmasından dolayı, bu denli bir itibara layık görülmesi muhtemel düşünceler arasındadır.

2.7.12 Tuhaf Bir Evlilik Hikâyesi

Tevfik Lamih Bey'in gayretli çalışmaları sonucunda meydana gelen ve kısaltılmış olduğu belirtilen "Tuhaf Bir İzdivaç"⁹⁵ başlıklı hikâyenin, takdire şayan bir eser olduğu belirtilir. Yararlanılacak edebî bir eser olduğu ifade edilen bu kitabın fiyatı belirtilmemiştir.

2.7.13 Andelib Kitaplığı

Mekteb dergisi başyazarı Faik Esad tarafından, *Tezyin'ül – Esvak*, *Mesariü'l – Uşşak*, *El – İkdü'l – Ferîd* benzeri Arap edebiyatı eserlerinden tercüme ve iktibas yoluyla kaleme alınmış *Arapların Hikâyat-ı Şairanesi*

⁹⁴ (İmzasız), "Biçare Genç", *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 51, 20 Zilhicce 1312, s. 412.

⁹⁵ (İmzasız), "Tuhaf Bir İzdivaç", *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 37, 17 Ramazan 1312, s. 300.

adlı eserin tanıtımı yapılmıştır. Faik Esad'ın “Kütüphane-i Andelib”⁹⁶ başlığı altında toplayıp, kitap hâlinde bastırdığı eserlerden şimdiye kadar üç formasının (basılı kitapların bir tabaka kâğıt üzerine basılan on altı sayfalık parçası) yayımlandığı belirtilmiştir.

Tanıtımın devamında, Faik Esad'ın “Elsine-i Selâse” (Osmanlı devrinde Türkçe, Farsça ve Arapça'ya verilen isim) edebiyatına hâkimliği sebebiyle emsali olan edebiyatçılara tam manasıyla üstünlük sağlaması ve eserinin de gerek yazım biçimi gerekse güzel seçimlerinden dolayı her türlü övgüye layık olduğu ifade edilir. Bu eser, bu alana yönelik ilgisi olanlara özellikle tavsiye edilmiştir.

2.7.14 Andelib Şiirleri

Faik Esad'ın kıymetli eserlerinden olduğu söylenen “Safir-i Andelib”⁹⁷ yazarın beğenilen şiirlerini içermektedir. Daha önce “Kütüphane-i Andelib” adıyla oluşturduğu külliyyatının ikinci cildi, bölüm bölüm yayımlanmak üzere basılmış ve ilk bölümünden itibaren dikkatleri üzerine çekmiştir. Faik Esad'ın üç dil edebiyatına vakıflığı ve zamanının en saygın şairlerinden olması sebebiyle bu eserini şiirleriyle ilgilenen herkes için ciddiyetle tavsiye edilmektedir.

2.7.15 Milyonlar Var Kızım Milyonlar!

Fransa'nın ünlü hikâyecilerinden birinin eseri olan “Milyonlar Var Kızım Milyonlar!”⁹⁸ başlıklı yazının, dilimize güzel bir şekilde tercüme edilen hoş bir hikâye olduğu belirtilir. Eser, içeriğinde bulunan hoşluğa, başarılı tercümesi de eklenince gönül rahatlığıyla tavsiye edilebilecek eserler arasında yerini alır. Eserin kime ait olduğu veya kim tarafından tercüme edildiği belirtilmemekle birlikte fiyatının sadece iki kuruş olduğu ifade edilir.

⁹⁶ (İmzasız), “Kütüphane-i Andelib”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 30, 5 Şaban 1312, s.244.

⁹⁷ (İmzasız), “Safir-i Andelib”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 38, 24 Ramazan 1312, s. 308.

⁹⁸ (İmzasız), “Milyonlar Var Kızım Milyonlar!”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 45, 14 Zilkade 1312, s. 364.

2.7.16 Garip Hikâyeler

Girit ve Yunanistan’da meydana gelen garip vakaları içeren “Tek Göz”⁹⁹ başlıklı eserin kalem erbabı bir kişi tarafından yazıldığı vurgulanır. Bu alanda kalem oynatmaya yeni başlayacaklara örnek olmaya layık olan bu eser, güzel bir tarzda yazılmış olduğundan roman meraklılarına tavsiye edilir. Fiyatı ise beş kuruştur.

2.8 Hikâye

Hikâye, hayatın içindeki anları, olaylar kişiler zaman ve mekân unsurlarıyla ve edebî dilin imkanlarıyla sunmaya yarayan, Arapça benzetmek, taklit etmek manalarına gelen ve h-k-y kökünden türeyen bir kelimedir. Tarihi çok eskilere dayanan hikâye, bize romana geçişin ilk örneklerini de vermektedir.¹⁰⁰

Türk edebiyatında hikâye 19. Yüzyılda geleneksellikten sıyrılıp âdeta biçim değiştirmiştir. “*Çağdaş Türk hikâyesinin ana kaynaklarını üç noktada toplamak mümkündür. Bunlar divan edebiyatı, halk edebiyatı ve Batı edebiyatıdır.*”¹⁰¹ Hikâye türü gerek Batı edebiyatında gerekse Türk edebiyatında köklü bir geçmişe sahip olan türlerden biridir.

Hazine-i Fünûn içerisinde yer alan hikâyelere dönemdeki konumlarına göre bakıldığında diğer türlerde olduğu gibi hikâye türünde de belirsizlikler olduğu görülmektedir. Bahsi geçen bu hikâyeler dergi içerisinde “Kısm-ı Edebî” sütunu altında bazen fıkra başlığı altında bazen de hikâye başlığı ile yer almaktadırlar. Bunun başlıca sebebi dönemde türler arasındaki sınırın henüz kesin bir şekilde çizilememesi ve hikâye türünün olgunlaşmamasıdır.

“Bu dönemde yazılanlar genellikle hikâyeye dair denemeler olup, kaleme alınan hikâyelerde eski tarz hikâyeciliğin izlerinin devam ettiğini dramatik şekilde görmek mümkündür. Ancak hikâye kahramanlarının iç dünyalarına inilmemesi, kişilerin tanıtımında ve vakaların verilisinde detaya yer verilmemesi, hikâyede vakanın öne çıkması, özellikle 1890’lı yıllara kadar olan hikâyelerin genel özelliği olarak karşımıza çıkar. 1890’lı yıllardan itibaren hikâye türü artık

⁹⁹ (İmzasız), “Tek Göz”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 50, 13 Zilhicce 1312, s. 404.

¹⁰⁰ Nazım Elmas, *Hikâyenin Öyküsü*, Ankara: Pegem Akademi, 2017, s. 1.

¹⁰¹ Ayşe Demir, “Başlangıcından Cumhuriyete Kadar Ana Çizgileriyle Türk Hikâyesi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.4, S.7, 2006, ss. 99-128.

kendini bulmaya başlar. Müphemlikten sıyrılan hikâye mânâsını bulma yolunda yapı ve muhteva bakımından bir değişim ve gelişim dönemine girer.”¹⁰²

İncelenen metinlerde eski tarz hikâyeden modern hikâyeye geçişin yansımalarını görmek mümkündür. Ele alınan bu hikâyeler, içerisindeki olayların, zamanın ve mekânın gerçeğe uygun olması, kişi ve mekân tasvirlerine yer vermesi, sıradan insanların günlük hayatlarından kesitler sunması gibi özellikleriyle modern hikâyeye daha yakın durmaktadırlar.

Hikâyelerin anlatımında kullanılan üslup bazı kısımlarda benzetmelerde kullanılan terkiplerden dolayı kapalıdır. Ancak bu durum tüm hikâyeler için geçerli değildir. Genele bakıldığında anlatımdaki sadelik dikkat çeker. Bunun sebebi de dönem sanatçıları arasında yaşanan düaliteyle ilgilidir. Eski ile yeni arasında kalanların yaşadığı bu ikilem, Tanzimat’ın birinci neslinden etkilenecek hikâyelerde okuyucuya mesaj verme, ikinci neslin cazibesi ve dönemin karamsar havasıyla da kapalı bir dil kullanma olarak kendini gösterir.¹⁰³

Hikâye başlığı altında ele aldığımız yazıların içeriklerine bakıldığında, hâkim olan duygunun ölümden doğan hüznün olduğu görülmektedir. Hikâyelerin genelinde sevdiklerinin ölümlerine tanık olan kişilerin yaşadıkları acılar ve bu acılara dayanamayan başkarakterlerin ani ölümleri anlatılmaktadır. Hikâyeye genel olarak bir hüznün duygusunun hâkim olmasını dönemin bir getirisi olarak görmek oldukça mümkündür.

Zira Ara Nesil hikâyelerinin özelliklerine göz atıldığında da en sık kullanılan temaların aşk acısı, ölüm, anne ve evlat sevgisi temalar olduğu görülür.¹⁰⁴ Aşk acısı ve ölümün sıkça kullanılması döneme hâkim olan karamsar havanın edebî eserlerin temalarına bir yansıması şeklindedir. Ele alınan hikâyelerde ölüm ve aşk acısı âdeta kol koladır. Âşık olduğu kadının acısına dayanamayıp ölen birinin anlatıldığı “Andre” ve “Avdet” başlıklı hikâyeler bu temaya güzel bir örnektir. Ara Nesil hikâyesinin başlıca temalarından olan hastalanarak ölmek de “Raciye” başlıklı yazıda karşımıza

¹⁰² Nazlı Memiş Baytimur, *Ara Nesilde Hikâye*, (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 511617), ss. 40.

¹⁰³ Baytimur, *Hikâye*, s. 377.

¹⁰⁴ Baytimur, *Hikâye*, s. 374.

çıkılmaktadır. Raciye adlı küçük çocuğun hastalanarak ölmesi sonucu anne ve babasının yaşadığı evlat acısı da bu dönem hikâyesinde sıkça kullanılan bir temadır.

Hazine-i Fünûn dergisinin yayımlandığı yıllar “santimentalizm” olarak adlandırılan aşırı duygusal olma akımının oldukça popüler olduğu yıllardır. Ayrıca dönemde uygulanan baskılardan dolayı dönem sanatçılarının daha içe dönük ve bireysel eserler meydana getirdikleri de bilinmektedir. *Hazine-i Fünûn*’da yayımlanan hikâyelerin, içlerinde bu denli duygusallık barındırmaları yazarların hem bu akımın tesiri altında kalmaları hem de dönemin özellikleriyle ilgilidir.

2.8.1 Aşk Acısı

Mehmet İhsan tarafından kaleme alınmış “Andre”¹⁰⁵ dergiye Selanik’ten gönderilmiş bir yazıdır. Yazıda geçen isimler yazının tercüme bir eser olduğunu düşündürse de dergide bu minvalde bir bilgi bulunmaz.

Hikâye bir sonbahar akşamüstü vakitlerinin tasviri ile başlar. “*Mevsim sonbahar idi. Şems-i münir âleme son şuâatını neşretmekte, etraf hafif bir sisle mestur bulunmakta idi.*” Bu manzaraya eşlik eden bir çobanın kavalına karışan kuzuların melemeleridir. Derenin hazin çağlayışına eşlik eden ise âdeta eşini kaybettiği ima edercesine ötüşen kuşlardır. Ağlamaktan gözleri kızarmış, oldukça bitkin görünen ve düşmemek için eline aldığı bastonuyla mezarlık yolundan köye doğru gelmekte olan bir gencin bu hâli de âdeta gelen felaketin habercisi niteliğindedir.

“*Andre namıyla yâd olunan bu genç köyün muteberanından birinin oğludur.*” Andre, üç yıl önce yapılan bir Noel yortusunda Louis isminde bir genç kıza görür görmez âşık olur. Aşkını Louis’e açtığında ondan da karşılık bulur. Bundan sonraki iki yılı mutluluk dolu geçirdiyseler de sonradan Louis’in hastalığa yakalanıp vefat etmesiyle bu mutluluk çok kısa sürmüştür.

Andre’nin, bu zamansız ölümün ve sevdiği kadının kaybından sonra perişan bir hale geldiği görülmektedir. Onun bu halini gören babası onu bir seyahate göndermeye karar verir. Ancak bu seyahat Andre için gezip tozma

¹⁰⁵ Mehmet İhsan, “Andre”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 36, 10 Ramazan 1312, s. 285.

eğlenme amaçlı bir seyahat yerine acısını daha da çok katlayan bir tecrübe hâline gelince o da çareyi geri dönmekte bulur. Andre'nin bu ruh hâlinden çıkması için ailesi oldukça çaba gösterir ancak başarılı olamazlar. Âşık olduğu kadının vefatından bir ay kadar sonra hâli biraz daha iyi gibi görünse de günden güne artmakta olan acısı vücudunu fevkalade tahrip eder ve sonunda köye gelirken ki hâline döner. Tüm bu acının sonunda iki ay sonra parmaklıklarla çevrili ve üstlerinde rengârenk çiçeklerin bulunduğu iki mezar vardır. “... ki bu mezarlardan birinin üzerinde ‘Andre’ diğesinde ‘Louis’” isimleri yazmaktadır.

2.8.2 Evlat Acısı

Mustafa Rauf tarafından kaleme alınan “Raciye”¹⁰⁶ başlıklı bu kısa hikâye aynı zamanda hatıra yazısı niteliğindedir. Hikâyede Karadeniz’den İstanbul’a yapılan bir gemi seyahatindeki küçük bir kızın hastalanması ve ölümü anlatılmaktadır.

Karadeniz’den İstanbul’a gelmekte olan bir posta vapurunun güvertesinde bir buçuk yaşlarında Raciye isminde güzel, sevimli bir kız çocuğu gezinmektedir. Küçük kızın minik bir tebessümünde bile dünyanın bütün dertlerini unutan anne ve babası kızlarını öpücüklere boğmaktadırlar. Hikâyenin devamında gemi yolculuğunun İstanbul’da sona ermesi üzerine bu güzel ailenin de eşyalarını yüklenip evlerinin yoluna koyulduğu görülmektedir. Fakat o yolculuktan sonra Raciye’nin sağlık durumunda birtakım değişiklikler meydana gelir. Vapurda soğuk aldığı düşünülen minik kız yemek yemez, su içmez, sadece mahzun mahzun annesinin yüzüne bakar hâle gelir.

Aradan üç gün geçer. Raciye’nin sağlık durumunda endişe verici hâller meydana gelir. Kızcağızın o gül rengi yanakları sararıp solmaya başladıkça biçare anne ve babası, dünyada en çok sevdikleri varlığın iyi olması için çareler düşünür ve hastalarının başucundan ayrılmadan gece gündüz dua ederler. Zavallı küçük günden güne zayıflamaya başlar. Doktor Raciye’nin havale adlı hastalığa yakalandığını söyler. Birçok ilaçlar verir. Fakat küçük kız artık bir kelime bile söyleyemez hâle gelir. Sadece saatte bir su

¹⁰⁶ Mustafa Rauf, “Raciye”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 39, 1 Şevval 1312, ss. 315-316.

istemektedir. Anne ve babası acılarından kendini kaybedip Raciye'nin yanında ağladıkları zaman, Raciye göz kapaklarını yarı aralayarak onlara küçük tebessümler göndermeye çalışmaktadır.

Aile bağları ve evlat sevgisi hakkında derin anlamlar barındıran bu küçük ama oldukça hüznü hikâye, bir cuma günü Raciye'nin son kez veda edercesine gözlerini açması ve karşısında acıdan çökmüş şekilde duran anne ve babasına son bir masumane bakış ile bakıp gözlerini bir daha açmamak üzere yummasıyla son bulmaktadır.

2.8.3 Dönüş Yolculuğu

Necmeddin Sami, *Hazine-i Fünûn*'un incelediğimiz sayıları arasında gerek fennî gerek edebî olsun birçok yazıda imzası bulunan yazarlardan biridir. “Avdet”¹⁰⁷ başlığı ile yayımlanan bu hikâyesinde kışın memleketinden ayrılıp bir ilkbahar gününde dönüş yapan bir yolcunun, yolculuğunda yaşadığı duygu fırtınaları anlatılmaktadır. Hem memleketinden hem de sevdiği kadından bir kış gününde ayrılmak zorunda kalan yolcunun duygu ve düşünceleri de dağların zirvelerinin karlarla kaplanmış olması gibi keder ve hüznü ile kaplı hâldedir. Bu hâlde yolculuğuna devam ederken arkadaşlarından uzaklaşan yolcu bir şey arıyor gibi şaşkın şaşkın etrafına bakarak ve gözlerinden süzülen yaşlara hâkim olamayarak bir ormanın içine dalar. Karlarla kaplı ormanın içinde bulunan yolcunun iç dünyası, karanlık ormanın tasvirleri yapılarak ifade edilir ve hikâye devam ettirilir.

Yolculuğun devamında kar manzaraları görülmeye devam eder. Kar sakın bir şekilde yağarken havaya da aynı derecede bir sessizlik hâkimdir. Tam o esnada ansızın bir ses duyan yolcu atından iner. Parça parça gökten inen kar taneleri altında iki vücut birbirini kucaklamaktadır. Bu esnada kar da âdeta onları beyaz bir örtü ile örter. Bu kısımda, hikâyeden yola çıkarak hayal gördüğünü anladığımız yolcunun isminin de Arman olduğunu öğrenmekteyiz. Arman hayal gördüğünü anlayarak duyduğu bu sese cevap vermez. Hıçkırıktan boğulur vaziyette atına binip korkunç orman içinde

¹⁰⁷ Necmeddin Sami, “Avdet”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.39, 1 Şevval 1312, ss. 313-315.

ilerlemeye devam eder. Yolculuğun ilerlediği manzara aynı zamanda yolcunun iç dünyasını da yansıtır.

Derin vadiler, altından geçtiği büyük çam ağaçları ve şiddetle esmeye başlayan rüzgâr, bu zavallı yolcunun yaralı kalbini derinden etkiler. Göz kapakları üzerine biriken karı sürekli akmakta olan sıcak gözyaşları erittiği zaman hem esen rüzgârın etkisi hem de kalbinin derinliklerinden gelen acının tesiri ile akan iki acıklı su damlası solgun yanakları üzerinde tekrar donar ve vücudunu bir titreme esir almaya başlar.

Arman, yolculuğun bu kısmında içinden geçtiği bir manzaranın nasıl bu derece kendisini etkilediği sorusunun cevabını bulmak ister gibi sorularını kendisine yöneltir. *“O şiddetli raşeler, o hazin hıçkırıklar nereden geliyor? O gözyaşları nereden çıkıyor idi? Ciğerlerinin en derin noktasından gelen nefesler, inleme denilen o hazin sesi niçin meydana getiriyordu?”* Bütün bunların, manevi duyguların acı veren etkilerinden ibaret olduğunu düşünen Arman’ın yolculuğu sırasında kafasının içinden bir sürü düşünce geçmektedir. Karmakarışık düşüncelere bürünen Arman’ın o andaki tek tesellisi bütün bu düşüncelerin, onu ağlatan şeyleri düşünmesine bir nebze de olsa mâni olması ve gözyaşlarını unutturmasıdır.

Hikâyenin devamında yolculuğunu tamamlayan Arman’ın içinde bulunduğu ortama alışmasından bahsedilir. Arman’ın memleketinden ve sevdiğinden ayrılmasının üzerinden bir ay geçmiştir. Bu bir ay içinde bulunduğu duruma yavaş yavaş alışır ve kederli hâllerinden uzaklaşıp mutlu bir adam hâline gelmeye başlar. Ayrılığın acısı ara sıra yoklarsa da bunları savuşturmayı başarır. Memleketinden gelen mektupların da ruh hâlinin iyileşmesinde tesiri bulunduğu belirtilmektedir. Bulunduğu ortama ayak uyduran Arman eğlencelere dalıp, karlar altında orman içinde ayrıldığı o vücuda dönmek için de acele etmez olur. Fakat memleketinden gelen son mektup tüm fikrini değiştirir ve dönüş arzusu zihnine iyice yerleşir. İşlerini birkaç gün içinde halledip yola koyulur.

Arman’ın aldığı son mektuptan hareketle bir vapura bindiği ve dönüş yoluna geçtiği görülmektedir. Bulunduğu yere gelirken geçtiği yollardan, vadilerden, ağaçların altından tekrar geçmektedir. Fakat ağlayarak gittiği bu yollardan sanki gözyaşları buharlaşmış, kederli hâlleri uçup gitmiş gibi

dönmektedir. Dönüş yolunda ona tek ıstırap verecek olan şey ise yolun uzunluğudur. Kışın ayrıldığı memleketine ilkbaharda dönüş yapar. Giderken karlarla kaplı olan dağların yemyeşil çimenlerle örtülmesine hayretle bakar. Dereler buzlarla kaplanmışken gitmiştir. Şimdi ise latif dalgalar yine güneşin ışıkları altında parıl parıl parlamaktadırlar.

Vadilerde soğuk soğuk esmekte olan rüzgârlardan meydana gelen dehşetli feryatlar, yerini ılık ılık esen bahar rüzgârına bırakırken Arman da evine varmanın verdiği neşeyle yol almaya devam eder. Yola devam ederken de düşüncesini annesine kız kardeşine kavuşmanın verdiği heyecanlar kaplar. En önemlisi ise sevgilisi Margaret'i görecektir olmanın verdiği heyecandır.

Sevgilisi ile evlenecek ve mutlu olacaktır. Bu evlilik haberini son mektubunda almıştır. O mutlu haberi kendisine veren mektubu koynunda saklar. Evine varmak için son üç saatinin kalması kalbinin heyecanla çarpmasına sebep olmaktadır. Âşık olmanın verdiği o masum utanç tüm beynini sarmaya başlamıştır. Arman'ın evine döndüğü haberi kendisinden önce ulaşır. Şehrin bahçelerine girdiği zaman atından inen Arman, çantasını açarak yeni elbiselerini giyip süslenir. Çünkü düşüncesine göre sevgilisi güzel Margaret da onu böyle süslü karşılayacaktır.

Atıyla birlikte ağır ağır ilerlemekteyken yolun ilerisinde bir karaltı görür. Yaklaştıkları zaman o karaltıların ailesi olduğunu anlar. Ailesinin uzaktan ona doğru yaklaştıkları an Margaret'i görüp göremeyeceğine dair içinde bir şüphe oluşur. Oysa tüm yolculuk boyunca böyle bir şüphesi hiç olmamıştır. Ailesi ile buluşur ve annesi ile kucaklaşır. Annesini kucaklar kucaklamaz kardeşlerini unutarak Margaret'i bakınmaya başlar ve onu göremeyince nerede olduğunu sorar. Annesi bu soru karşısında başını diğer tarafa çevirerek ağlamaya başlayınca hiç duymak istemeyeceği o cevabı kardeşinden duyar:

“Öldü, ağabeyciğim!” Arman'ın son duyduğu şey bu olmuştur. Bunun üzerine olduğu yere yığılarak can verir. Arman'ın memleket hasretiyle başlayan yolculuğu, aşk acısı ile canından olmasıyla nihayete erer.

2.8.4 Genç Yazarın Heyecanı

Mustafa Rauf imzalı “Nevreste Bir Muharririn Hissiyatı”¹⁰⁸ başlıklı yazıda, kış gecesinin verdiği ilhamla hâlini anlatacak bir yazı yazmaya koyulan taze bir yazarın yaşadığı heyecan kaleme alınmıştır. Hikâye, bir kış gecesi camdan karın yağışını seyretmekten zevk alan on yedi yaşındaki Muti isimli genç bir yazarın, hâlini anlatan bir makale yazma isteği ile başlar.

Yazma hevesi ile kalemi eline alan genç yazarın hüsrana uğraması çok da uzun sürmez. Uzun süre düşünüp kalem oynatacak bir şey bulamamasından dolayı sinirlenir ve kâğıdın başından kalkar. Haftalık yayımlanan dergileri okumaya başlar. *“Ne güzel yazıyorlar ne büyük muvaffakiyet!”* diye düşünür.

Bu düşüncesi onu tekrar yazmaya sevk eder. Tekrar eden bir hevesle düz beyaz bir kâğıda birkaç satır karalar. Durur. Yazdıklarını beğenmez çünkü derdini istediği gibi anlatamamıştır. Kâğıdı buruşturup sobaya atar. Bu duruma son derece canı sıkılan genç yazar yatmaya karar verir. Yatağa girmek üzereyken haftalık yayımlanan o dergilerden biri dikkatini çeker. Tekrar yerine geçer ve sobadan yanan odunların çıtırtılarını dinleyerek düşünmeye başlar.

“Kâğıdı, kalemi eline aldı. Kâğıdın orta yerine serlevha olarak şu kelimeyi yazdı: “Bahar!” Durdu, düşünüyordu. Sonra fevkalade bir süratle kalemi kâğıdın üzerinde gezdirmeye başladı.” Bu şekilde yazmasının üstünden bir saat kadar zaman geçer ve yorulur. Yazdıklarını okuyan genç yazarın yüzünden hafif bir tebessüm geçer. Nihayet gönlüne göre bir yazı yazabilmiştir. Yazısını hemen temize çektikten sonra altına imzasını atarak bir zarfa koyar. Artık iyice uykusu gelen Muti, kalkar ve uyuma niyetiyle yatağına girer. Fakat yazdığı yazıyla uğraşmaktan gözüne uyku girmez.

“Ah! Şu yazdığım hikâyeyi gelecek haftaki nüshada görürsem ne kadar memnun olacağım ne kadar memnun olacağım, bahtiyar olacağım!” şeklindeki düşüncelerle yatağında döner durur. Sabah olur olmaz uşağını

¹⁰⁸ Mustafa Rauf, “Nevreste Bir Muharririn Hissiyatı”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.41, 15 Şevval 1312, ss. 329-331.

çağırarak hikâyeyi dergiye gönderir. Perşembe günü olur. O gece yazdığı yazının dergide çıkıp çıkmayacağı heyecanı ile yine uyuyamaz. Uyusa da rüyasında yazısının yayımlandığını ve altındaki imzasını görüp heyecandan uyanır.

Ertesi gün genç yazar camın önünde oturarak heyecanla dergilerin gelmesini bekler. Uşak elinde bir deste dergiyle yanına gelince heyecandan kalbi duracak gibi olur. Dergilere hızlıca göz gezdiren taze yazarın yüzü birden bulutlanır. Artık yazı falan yazmayacaktır zira yazdıkları beğenilmemektedir. Aradan bir hafta geçer. Uşak yine elinde dergiler odaya gelir. Muti dergileri bir bir okur. Kendi kendine: *“Ne olurdu? Benim makaleciğimde şunlar meyanında bulunaydı?. Güç hâl ile bir şey yazdık. Onu da derç etmediler!”* diye hayıflanmaktadır.

Sıra yazısını gönderdiği dergiye gelince içindekiler kısmına bir göz atar. Bu sırada birdenbire oturduğu yerden ayağa fırlar. Tüm bedeni titremektedir. Kalbi göğsünden fırlayacak şiddetle çarpar. Hiç ümidi olmadığı hâlde yazdığı hikâye bu haftaki sayıda yayımlanmıştır. Yazıyı tam on defa okur. Her okuyuşunda başka türlü bir lezzet bulur. İmzaya bakarak bu kelimenin kendi ismi olduğunu düşündükçe sevincinden ne yapacağını bilemez. Bu heyecanla evinde duramayan taze yazarın, evinin yakınındaki kıraathanelerden birine gittiği ve yazısının yayımlandığı derginin insanlar tarafından okunduğu gördükçe tarifi mümkün olmayan bir memnuniyet hissettiği anlatılarak hikâye sonlandırılır.

2.8.5 Mösyö George

Necmeddin Sami tarafından kaleme alınan ve “Çocuklara Vezâif-i Hayâtiyeden Malumât Vermek İçin Bir Fırsat mı Gözetmeli midir?”¹⁰⁹ Başlığını taşıyan yazı fennî bilgiler içerir. Yazının genelinde çocuklarının oyunlara olan ilgisini kitaplara yöneltmenin yollarını düşünen Mösyö George’un başlarına gelen talihsiz bir olayla bunu başarması anlatılmaktadır.

¹⁰⁹ Necmeddin Sami, “Çocuklara Vezâif-i Hayâtiyeden Malumat Vermek İçin Bir Fırsat mı Gözetmelidir?”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 42, 23 Şevval 1312, ss. 335-346.

Mösyö George evin en büyüğüdür. Üç oğlu, iki kızıyla beraber on beş odası olan evin içinde mutlu mesut yaşamaktadırlar. Üç oğlunun yedi yaşında olan oğullarıyla iki kızının üçü erkek ikisi kız olmak üzere yetiştirdikleri beş evladın evin içinde çırpına çırpına oynadıklarını izleyerek günlerini geçirmektedirler. Mösyö George çocukların hem büyük babaları hem de yegâne öğretmenleridir. Onları sever, onlarla eğlenir, onlarla güler, onlarla çocuk gibi oynamaktadır. “Her şeyden evvel sıhhat lazımdır” sözüne fevkalade riayetkâr olduğu ve çocukların da ilk öğrenecekleri şeyin, ilk alacakları terbiyenin ileride pek büyük tesiri olacağını bildiği için daima bu konu hakkında bir şeyler düşünür. Yaşlandığı için zamanını iyi değerlendirmesi gerektiğinin farkında olan Mösyö, çocuklara sağlıkla ilgili en faydalı olacak bilgileri aktarmanın zamanı geldiğine ikna olur. Zira çocuklar bu bilgilere vakıf olurlarsa ileride de sağlıklarını korumak onlar için çok daha kolay olacaktır.

Çocukların oyuncaklarını çok sevdiği bilinen bir gerçektir. Mösyöye göre oyuncaklara duyulan bu sevginin altında yatan neden anne ve babaların, hiçbir şeyden haberi olmayan çocukları ilk bu nesnelerle tanıştırmasıdır. Çocuklar sürekli bu nesnelerle iç içe olup onlara bakarak büyüdükleri için de içlerinde oyuncaklara ve oyuna doğal bir sevgi ve istek gelişir.

Mösyöye göre çocuklarla ilk tanıştırılan ve ellerine oyuncak yerine tutuşturulan şey bir kitap olmalıdır. Çocuklarına vakti zamanında “Sana cici oyuncaklar alırım” demek yerine “Sana cici kitaplar alırım” dememenin pişmanlığı yaşayan Mösyö bunu bir hata olarak görmektedir. Zira zamanında çocukları oyuna ve oyuncağa sevk ettiği için şimdi onları bu yoldan döndürememekte ve sözünü dinletmekte zorluk çekmektedir. Oyuncaktan ve oyundan yana olan ilgilerini fennî bilgilere yöneltmenin çaresini düşündüğü bir gün başlarına talihsiz bir olay gelir. Jozefin ve Maria isimli iki torunu, odada baygın olarak bulunurlar.

“Jozefin ile Maria bu akşam işlerini erken bitirmiş olduklarından küçük odaya çekilerek birkaç günden beri fevkalade merak ettikleri iskambil oyununa dalmışlardı. Oda küçük, iki kişiden maada bir de lamba yanıyor. Hava soğuk olduğu için bir mangal dolusu ateş de alınmış, delik deşik kâğıtla sıvanmış, hava girecek ufacık bir delik bile bırakılmamış. Bu iki kızcağız oradaki havayı teneffüs ede ede

zehirlemiş, sonra da zehirli havayı teneffüs etmeye başlamış, hissettikleri ağırlığın ne olduğunu da düşünmek için oyundan vakit bulamamış, oraya serilmiş.”

Onları bulan diğer çocuklar hemen Mösyöye haber vermişlerdir. Mösyö odaya girer girmez küçücük odanın havasız kaldığını çocukların da havasızlıktan fenalaştıklarını anlar. Çocukların tedavilerini yaptıktan sonra geri kalanının salonda toplanmasını ister. Çocukları yanı başında toplayan Mösyö bu olayın nasıl vuku bulduğunu anlayacakları bir dilde onlara anlatmaya başlar. İlk önce havanın ne olduğunu, nefes alıp vermenin nasıl gerçekleştiğini, insanların oksijen soluyup karbonmonoksit gazını dışarıya nasıl verdiklerini detaylıca anlatır. Jozefin ve Maria'nın başına gelenin de karbonmonoksit zehirlenmesi olduğunu böylece açıklar.

Kitap okumayanların, fennî bilimleri merak etmeyenlerin bu konulardan uzak kalarak hiçbir şey bilmezlerse böyle fena olaylarda da ne yapacaklarını bilemeyip öylece kalacaklarından dem vurarak sözlerine devam eder. Mösyö çocuklara nefes alıp vermenin ne kadar önemli olduğunu anlamaları için küçük bir deney yaptırır. Hepsinin nefeslerini tutarak beklemelerini ister. Çocuklar az bir süre dayandıktan sonra nefes alıp vermeye devam ederler. Ancak bu küçük deneyden sonra nefes alıp vermenin ne kadar kıymetli olduğunu anlarlar.

Mösyö onlara kapalı yerde kalmamaları gerektiğini, yatak ve oturma odası gibi sık kullandıkları odaları sık sık havalandırmaları gerektiğini de hatırlatır. Açık ve temiz hava almaya dikkat ederlerse sağlıkları bakımından çok sağlam olacaklarını da sözlerine ilave eder. Daha sonra saatin beşi vurmasıyla Mösyö sözlerini noktalamaya hazırlanırken, çocuklarına böyle uslu uslu dinlerlerse onlara daha çok anlatacağının sözünü verir. Çocuklar büyük babalarının yanından ayrılırken neler öğrendiklerini birbirlerine anlatarak annelerinin yanına giderler.

Annelerinin yanına varan çocukların annelerinden istedikleri şey ise manidardır. Annelerinden yatacakları odanın penceresini açmalarını isterler. Bu da büyük babalarından öğrendikleri bilgilerin hafızlarında yer ettiğinin en güzel kanıtıdır. Mösyö George'un yazının başında belirttiği gibi çocukların ilgilerini hangi yöne yönelteceği anne ve babaların çabaları ile

doğru orantılıdır. Mösyö çocuklarının oyuncak ve oyundan yana olan ilgilerini kitaba ve bilgi tarafına nasıl yönlendireceğini bulmuş gibidir.

2.9 Tercüme Hikâye

Genel bir tanımla, bir dildeki ifadeyi başka bir dile aktarma anlamına gelen tercüme, kültürler arası etkileşimde kendine ciddi bir yer edinmiş faaliyetlerdendir. Herhangi bir dilde yazılan metinden, başka bir dile doğru olarak ve anlamını kaybetmeyecek biçimde aktarılan eserler de tercüme eserler olarak adlandırılmaktadır. Yüzyıllar boyunca toplumlar arasında etkileşimi sağlayan, diller ve kültürler arası aktarım olan tercüme Azra Erhat'a göre; *“özünde ortaklaşa bir etkinlik”*, Bedrettin Cömert'e göre; *“karşılıklı anlaşmayı sağlamak için göstergelerin eşdeğerini bulma işi”* dir.¹¹⁰

Hazine-i Fünûn'un incelenen sayıları arasında birçoğu yabancı dillerden tercüme edilmiş olan hikâyeler bulunur. Dergide yayımlanmış olan bu hikâyelerin genel konusu, arkadaşlık, aile, evlat kaybetme ve aşk acısıdır. Toplum ahlakını yakından ilgilendiren meselelere arkadaşlık ve aile üzerinden değinilmesi ve özellikle bu türdeki hikâyelerin yayımlanması oldukça dikkat çekicidir. Bahsi geçen hikâyelerde toplumsal meselelere ve ahlaki konulara değinilmesi yine derginin yayımlandığı dönemle yakından ilgilidir. Ara Nesil edebiyatçılarının yoksulluk teması üzerinden okuyuca mesaj verme gayelerinin dergi içerisindeki bu hikâyelerde de görülmesi bu düşünceyi destekler niteliktedir.

*“Ara Nesil Dönemi hikâyelerinde çocuk kahramanlar genel olarak yoksulluğun ve annesiz babasız kalmanın bedelini çok ağır bir şekilde öderler. Küçük yaşlarında sokaklarda yatan, fiziksel yapılarının kaldıramayacağı işlerde çalışmak zorunda kalan, yanında kaldıkları kişiler tarafından ezilip hırpalanan bu çocukların kimisi yaşadığı zorluklara karşı hayatta kalma mücadelesi verirken kimisi yaşadığı zorlu koşullara dayanamayarak bu dünyadan göçer.”*¹¹¹

Hazine-i Fünûn'da yayımlanmak üzere seçilen ve “Fakir Bir Kız” başlığını taşıyan Kibritçi Kız hikâyesi yukarıda bahsi geçen özelliklerin

¹¹⁰ Ahmet Uğur Nalcıoğlu, “Edebî Eserlerde Çeviri Sorunları” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.0, S.55, (2015), ss. 2 1-9.

¹¹¹ Baytimur, *Hikâye*, s. 351.

hemen hemen hepsini içerisinde barındırır. Küçük yaşta annesiz kalan ve babasından da zulüm gören bir kızın sokaklarda verdiği yaşam mücadelesini kaybedişinin anlatıldığı bu tercüme hikâye, dönem hikâyeciliğinde sıkça kullanılan yoksul çocuklar temasına güzel bir örnektir.

Yine dönem hikâyelerinde sıkça karşılaşılan evlat acısı temasına Ali Muzaffer imzalı “Zavallı Masum” adlı hikâye örnek teşkil eder. Hikâyelerde vurgulanan bir diğer tema olan dostluğa da Doğu edebiyatından tercümesi yapılmış olan Ömer ve Zeyd adlı kişilerin dostluğunun anlatıldığı hikâye örnek verilebilir. Düzgün bir ahlaka sahip olmanın insana neler kazandıracağı hakkında kaleme alınmış olan “Tavsiyenâme” de bu yolda örnek olarak gösterilecek son hikâyedir. Dergide yer alan diğer iki tercüme de dönemde oldukça popüler bir konu olan astronomi ile ilgilidir.

Yazarların dergide yayımlanmak üzere özellikle bu temaları içeren hikâyeleri seçmelerinin nedenini toplumda bu durumda bulunan çocuklara ve yaşantılara dikkat çekmek istemeleri olarak düşünmek mümkündür.

2.9.1 Kibritçi Kız Tercümesi

Mehmet Tevfik Köprülüzade tarafından çevrilen hikâye “Fakir Bir Kız”¹¹² başlığını taşımaktadır. Hikâye daha önceden “Kibritçi Kız” ismiyle ve “Hans C. Andersen” imzasıyla yayımlanmış bir hikâye olmasına rağmen, dergide yayımlanın tercüme olduğuna ya da Andersen’e ait olduğuna dair bir emareye rastlanılmamıştır.

Hikâyenin genelinde anlatılan, Noel yortusunda kibrit satarak geçinmeye çalışan yoksul bir kızın, kibritlerini satamaması ve bunun üzerine geceyi dışarda geçirmesi ve soğuktan donarak ölmesidir. Donmak üzere olan kızın kurduğu sıcacık hayaller hikâyenin genelini oluşturmaktadır.

Hikâye, bir Noel yortusu gecesini tasvir ederek başlamaktadır. Kullanılan tasvirlerden anlaşıldığı üzere yılın bu son gecesi oldukça soğuk ve karlı bir gecedir. Bu soğuk gecede kibrit satarak geçinmeye çalışan

¹¹² Mehmet Tevfik Köprülüzade, “Fakir Bir Kız”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 29, 27 Recep 1312, ss. 233-234.

yoksul küçük bir kızın içinde bulunduğu durumun vahimliği ve küçük kızın yoksulluğunun özellikle vurgulandığı görülmektedir.

“Geceleyin kar içinde sokaklarda ayakları ve başı üryan fakir bir kız dolaşmakta idi. Her ne kadar evden çıkarken terlik giymiş ise de bunlar gayet büyük ve geniş olarak vefat eden validesinindi. Sokaktan süratle geçen iki araba ayakkabılarını kayıp etmeye sebep olmuş ve yalnız bir tekini bulabilmiş ise de bir sokak çocuğu ötekini kapıp kaçmıştı. Zavallı fakir soğuktan kızarmış ve morarmış olan çıplak ayaklarıyla yürümekte devam eyliyordu.”

Gündüzden beri elinde bulunan ve satmaya uğraştığı kibritlerin hiçbirini satmadığı görülen küçük kıza hiçbir hayırsever yardım etmez. Bunun üzerine küçük kız tamamen çaresizliğe düşer ve bu çaresizlikle sokaklarda dolandır. Sokaklarda dolanma sebebinin ise evde bekleyen ve hesap soran bir baba figüründen dolayı olduğu *“Hiçbir müşteriye tesadüf etmemiş, bir akçe kazanamamış olduğundan pederi kendisini döğeyeceği derkâr olmakla eve girmek arzu etmiyordu.”* şeklindeki ifadeden anlaşılmaktadır.

Bu geceyi diğerlerinden ayıran özelliği Noel yortusu olmasıdır. Soğuktan bir nebze de olsa kendini korumak adına bir köşeye çekilen küçük kıza, dışarıdaki soğğun aksine sıcacık hayaller kurdurtan, Noel heyecanını yaşayan o sıcacık evler ve etrafa yayılan yemek kokularıdır. Gecenin soğğundan kurtulup bir nebze de olsa ısınmasına yardımcı olan şey ise satmaya çalıştığı kibritleridir. Geçim kaynağı olan bu kibritleri yakmaya çekinen küçük kızın korka korka da olsa kibritleri tek tek yaktığı ve yanan ateş karşısında büyülendiği tasvir edilmektedir. Sıcak bir ortamda olan biri için önemsiz olan bu küçücük kibrit alevi, soğğuktan donmak üzere olan küçük bir kız için âdeta göz alıcı bir pırıltı ve odun alevi kadar da ısıtıcılığa sahiptir.

“Zavallı kızcağızın elleri soğğuktan donmuş olup bir kibrit onu ısıtmaya kâfi etse de paketten bir kibrit alıp duvara sürtmeye ve ellerini alevine yanaştırabilmeye nasıl cesaret etsin? Bir kibrit çıkardı. Duvara sürttü. Ne güzel alev! Ne letafetli parlayış! Mum alevi gibi parlak ve şiddetli bir ışıık idi.”

Hikâyenin bu kısmında küçük kıza soğğuktan kurtaran bu küçük ateş parçacığı karşısında kurduğu büyük ve sıcak hayallere yer verilir. Küçücük bir alevden yangına dönüşüp, soğğumuş bir bedene can veren hayallerdir bunlar. Bu küçük alev üzerinde gezinen ellerin sahibi kendisini âdeta harıl

harıl yanan bir soba karşısında zanneder. Ancak ateşin sönmesi ile sıcak hayallerin yerini soğuk gerçekler alır.

“Ah ne güzel ne parlak alevceğiz! Çocuk kendisini mücellâ bir bakır levha üzerine oturtulmuş ve yine parlak bakırdan destekler üzerine dayatılmış demirden bir mangal kenarında zannetti. Ne ateş! Hem de ne kadar hayat bahş etti! Isıtmak için ayaklarını da uzattı. Fakat kibrit söndü. Mangal da mahvoldu.”

Gördüğü bu sıcak hayallerin devamının yaktığı kibritlere bağlı olduğunu anlayan küçük kız hikâyenin sonuna kadar elinde bulundurduğu tüm kibritleri ardı ardına yakacaktır. Her yeni alev yeni sıcak bir hayal demektir. İkinci defa parlayan alev onu bu kez, sıcacık bir evde kurulmuş muntazam bir davet sofrasına götürür.

“Duvar üzerinde bir ikinci kibrit daha sürdü. Alevi evin beyaz duvarlarını tenvir etti. Bu duvarlar güya birdenbire şeffaf bir manzaraya kış ediyordu. Küçük kız bu defa evin içine temas ediyordu. O hâne-i ihtişam perverde sofrası üzerine beyaz bir örtü, üzerine de kuru üzüm, elma ile pişirilmiş kaz kızarması çini tabaklara konulmuş! Garibi şurası ki güya kaz kalkarak zavallı kızcağıza doğru geliyordu.”

Yeni bir kibrit alevi onu, içinde akla hayale sığmayacak kadar oyuncak bulunan bir oyuncakçıya götürürken bir diğeri ise uzun zaman önce kaybettiği ninesinin hayaline ulaştırır. Kibrit alevi söndüğü anda ninesinin de kaybolacağını çok iyi bilen küçük kız bu kez tüm cesaretini toplayarak elindeki bütün kibritleri aynı anda ateşe vererek bu hayalin ömrünü uzatma niyetindedir. Ancak tüm kibritlerin yaydığı alev bile ne hayallerin ne de küçük kızın ömrünü uzatmaya yetmeyecektir. Hikâyenin son kısmında, etrafında yanmış kibritler, yüzünde buruk bir tebessümle bu dünyadan ayrılmış küçük bir kızın cansız bedeninin bulunması anlatılmaktadır.

“Sabah olduğu gibi bir köşede büzülmüş ve duvara dayanmış olup yanakları kırmızı, dudakları bir tebessüm latif ile müzeyyen olan genç kız görüldü. Vücudu donmuş idi. Tablasında bir takım kibrit paketleri bulunuyordu. Elindeki paketler de bulunan kibritlerin kısmı külliyesi yanmış idi.

Bu hâli görenlerden biri:

- Isınmak istemiş! Dedi

Fakat kimse onun görmüş olduğu latif manzaralardan ve büyük validesiyle icra eylediği seyahatten haberdar değildi.”

Birçok kişi için ulaşılması çok kolay olan şeylerin bu küçük kız için kibrit alevinde görülebilen uzak birer hayal olarak kaldığının anlatıldığı bu

tercüme hikâye, içerisinde toplumsal ve ahlak bakımından birçok ders barındırması bakımından oldukça önem arz eder.

Hazine-i Fünûn, yayımlandığı zaman dolayısıyla siyasi konulardan uzak duran bir dergi olsa da içerisinde barındırdığı ahlaki özelliklere sahip yazılarla toplumsal konularla da ilgilendiğini belirten bir dergi olmuştur. Dergide yayınlamak için seçtikleri bu hikâye çeviri bir hikâye olmasına rağmen içerisinde özellikle yardımlaşma konusuna değinmesi, yardımlaşmanın önemini vurgulanması bakımından değerlidir.

Çevremizde olup biten olayların, insanların nasıl zorluklarla karşılaşabileceğinin farkında olmak, insanlara bu konuda yardımlar sağlamak, bakmak ile görmek arasındaki farkı iyi bilip etrafımızda yaşam mücadelesi veren insanların da olduğunu görebilmek ve onlara sahip çıkabilmek adına yazılmış ve bu yolda yayımlanmış dikkate şayan bir yazıdır.

2.9.2 Ali Muzaffer Tercümesi

“Zavallı Masum”¹¹³, devrinin üretken yazarlarından biri olan Ali Muzaffer’in imzasını taşır. *Hazine-i Fünûn*’da “Zavallı Masum” başlığıyla yayımlanan yazısının bir başka kaynaktaki başlığı ise “Fakir-i Masum” şeklindedir.¹¹⁴ Zavallı Masum, tabiat ile iç içe hayat süren bir çiftin, çocuklarının doğumuyla katlanan mutluluklarının, yine çocuklarının vefatıyla ellerinden alınmasını anlatan tercüme bir hikâyedir.

Hikâye karı kocanın önlerinde inekleri, arkada kendileri giderler iken usul usul batmakta olan akşam güneşinin doğaya olan yansımalarının tasviri ile başlar. Evliliklerinin üzerinden henüz iki ay geçmiş olan bu genç çift akşam güneşinin son ışıkları altında kırmızıya boyanan ağaçların arasından tatlı tatlı sohbet ederek yürümektedirler. Jehrun, bir çoban kızı olan karısı Jean’a oldukça âşıktır. Birbirlerini sekiz senedir sevmektedirler. Sekiz sene

¹¹³ Ali Muzaffer, “Zavallı Masum”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 36, 10 Ramazan 1312, ss. 289-292.

¹¹⁴ Nazan Kul, *Ali Muzaffer, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, YÖK: Ulusal Tez Merkezi Tez Merkezi (Tez No: 74209) ss. 16-55.

boyunca sevdiği kadınla evlenme hayalleri kuran Jehrun nihayet bu emeline ulaşmıştır.

Evliliklerinin üstünden bir sene geçtikten sonra Jean hamile kalır. Bu durumu kocasına “*Sevgili Jehrunum! Bu bir sevimli kız olacaktır ki ikimiz de kemal-i muhabbetle seveceğiz*” diyerek bildirir. Fakat çocukları, annesinin istediği gibi kız değil erkek olur. Ancak her anne gibi bu Jean için çocuğuna daha az sevmesine sebep olacak bir durum değildir. Bebeğin ismini Charles koyarlar. Çok hızlı bir şekilde büyüyen bebek annesi ile babasının mutluluklarını ikiye katlar. Özellikle annesi Charles’a oldukça düşkündür.

“Valide bu pembe ve ter ü taze yanaklı miniğe malik olduğundan dolayı pek mesrur idi. Akşamları alacakaranlık bastığı zaman çocuğu gezmeye götürür, bu hâle gıpta eden başka validelerin, haset karıların tebriklerini toplamak üzere kapıdan kapıya başvurur idi.”

Babası da tıpkı annesi gibi çocuğunu pek sever, akşam olup da işten eve geldiğinde onunla oyunlar oynamak için can atar. Bu sevgi sahneleri ile bir sene geçer ve bebek büyür. Çocuklarının yürümeye çalışması, her şeyden habersizce oyunlara dalmasını zevkle seyredip bu çocuğun kayıtsız mutlu olacağını düşünürler. Ancak bir akşam hiç istemedikleri bir olay meydana gelir. Hikâyenin bu kısmında küçük çocuğun başına kötü bir olay geldiği görülür. Fakat olayın ne olduğu hakkında kesin bir bilgi verilmez.

Bir akşam Jean kocasının bulunduğu yere koşarak gelir ve “*Gel! Çabuk gel!*” diye seslenir. Kocasının cevabını beklemeden de geldiği yöne bir hışım döner. Jehrun bulunduğu yerden yatak odasına doğru ilerleyince her şeyin farkına varır. Çocuğu yatağın üstünde öylece yatmaktadır. Bu manzarayı gören Jehrun koşarak dışarıya fırlar. Arkasında bir adamla içeriye girdiği sırada Jean da elinde bir lamba ile göğsünden hırıltılar çıkan çocuğunun başında gözyaşı dökmetedir. Jehrun çocuğu muayene etmesi için eve birini getirir. Muayene sonunda Jehrun doktordan aldığı bilgiyle tamamen yıkılır. Ağlayamaz ama göğsünden şiddetli bir hırıltı çıkar.

Artık sabah olmuştur ve güneşin ilk ışıkları yatağın üstünde cansız yatan küçük bir bedene vurmaktadır. Annesi, yavrusunu kaybetmenin acısıyla feryat etmektedir. Çünkü artık hayatı karanlık ve nihayetsiz bir uçuruma sürüklenmiştir. “*Rabbim, Rabbim! Hayatım, yegâne ümidim olan bu çocuğu*

niçin bu kadar çabuk elimden alıyorsun? Ah, Charles! Sen göğşe çıkacak, vaktiyle sana heba ettiğim tebessümleri oradan bana iade edeceksin!”

Hikâyenin son kısmında eve gelenlerin küçük çocuğun defin işlemleri ile ilgilenmesi ve annesinin son bir hışımla evladından ayrılmak istemeyişi anlatılarak hikâye sonlandırılmaktadır.

2.9.3 Fransızca Bir Tercüme

“Tavsiyename”¹¹⁵ başlığı ile yayımlanan ve A. Rızkullah imzasını taşıyan Fransızcadan tercüme edilmiş bu yazıda bir iş başvurusunda yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Hiçbir tavsiye mektubu olmadan işi alan gencin en büyük referansı davranışlarıdır. Bu davranışların neler olduğu ve işi almasına nasıl fayda sağladığı ilanı açan kişi tarafından aktarılmaktadır.

Yazının başlangıcında kendisine yardımcı arayan bir beyefendinin varlığından bahsedilir. Bu beyefendinin, yardımcısını kendisine gelen referans mektuplarından seçeceği görülmektedir. Ancak bu beyefendi referans mektubu olmayan bir genci işe alarak diğer başvuru sahiplerini eler. Bu hareketi üzerine orada hazır bulunan bir dostu *“Bu adamın hiçbir tavsiyenamesi olmadığı hâlde neye müsteniden onu intihab ettiniz”* diye sorar ve *“Yanılıyorsunuz, dostum! Bu uşağın birçok tavsiyenameleleri vardı.”* cevabını alır.

İşveren beyefendinin bahsettiği referanslar ise iş başvurusu yapan gencin dikkatli ve özenli davranışlarıdır. Bu davranışlardan kasıt ise içeri girer iken ayakkabılarının altını temizlemesi, kapıyı kapatması, saygılı davranıp içeri girerken şapkasını çıkarması, kendisine sorulan sorulara oturaklı ve edepli cevaplar vermesidir. İşverenin, başvuru sahiplerinin dikkatlerini denemek için bilhassa yere bıraktığı kitabı diğer kişiler üstünden atlayıp geçerken onun kaldırıp yerine koyması, sırasının gelmesini sabırla bekleyip kimsenin yerini gasp etmemesi ve kişisel bakımına özen göstermesi onun en büyük referansları olarak gösterilmiştir.

Hayatın her alanında başkalarına saygılı davranarak, edep ve görgü kurallarına uyarak yaşamamanın insana her zaman olumlu sonuçlar olarak döneceği fikri yazının ana fikrini oluşturmaktadır. *Hazine-i Fünûn*’un

¹¹⁵ A. Rızkullah, “Tavsiyename”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 51, 20 Zilhicce 1312, s. 412.

incelenen sayıları arasında rast gelinen tercüme yazılar özellikle ahlaki değerlere önem veren yazılardan oluşmaktadır. Yukarıda bahsi geçen “Fakir Bir Kız” tercümesinde yardımlaşmanın önemine değinilirken, bu yazıda ise sahip olduğumuz bazı güzel ve örnek davranışları hayata geçirmenin bizlere her zaman kazanç sağladığından bahsedilmektedir.

2.9.4 Doğu Edebiyatından Bir Tercüme

“Levhü’l-garâm fî Mesâri-i Erbâbü’l-hiyâm”¹¹⁶ başlıklı yazı Faik Reşat tarafından tercüme edilmiş ve “*Arap hikâyat âşıkaneinden olmak üzere bir eser-i edebîyede manzurumuz olan fıkradır*” şeklinde sunulmuş bir hikâyedir. Hikâyede Ömer namında bir tüccarın Zeyd ismindeki arkadaşı ile tanışması, Zeyd’in başından geçen maceralar ve sonunda Ömer’in Zeyd’in derdine derman olması anlatılmaktadır.

Derginin incelenen sayıları arasında yayımlanan çoğu tercüme yazının Batı kaynaklı olduğu düşünüldüğünde Doğu edebiyatından yapılmış ilk ve tek tercüme hikâyeye olması bakımından önemlidir. Hikâyenin başkahramanları Ömer namında bir tüccar ile Zeyd isimli arkadaşıdır.

Hikâyeye, ilk olarak Ömer ve Zeyd’in birbirileriyle bir pazarda tesadüf üzere olan tanışmalarını anlatarak başlar. Bu tanışıklıkla beraber Ömer’in arkadaşı Zeyd’i oldukça önemseydiğinden bahsedilir. “*Henüz otuzuna varmamış, gayet yakışıklı, zarif, edip olan bu adama o derece muhabbetim vardı ki şayet vakt-i muayyeninden biraz gecikecek olsa kudumuna intizar etmekten rahat ve huzurum müsellib olurdu.*”

Zeyd birkaç sene ortalarında görünmeyince onun için endişelenen Ömer akıbetini araştırmaya başlar. Bu araştırmanın sonucunda da Zeyd’in başının bir derde düştüğünü öğrenir. Hikâyenin gelişme kısmında Ömer ile Zeyd’in karşılaşmalarından ve Zeyd’in başına gelenlerden bahsedilmektedir.

Zeyd, ziyarete gittiği kabilenin birinde bir güzele sevdalanmış ancak sevdasına bazı sebeplerden kavuşamamıştır. Bu ziyaretin detaylarını ve sevdalandığı güzelle nasıl tanıştıklarını Ömer’e detaylıca anlatır. Ömer arkadaşının başına gelenlere oldukça üzülmiştir. Hikâyenin son kısmında

¹¹⁶ Faik Reşat, “Levhü’l-garâm fî Mesâri-i Erbâbü’l-hiyâm”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 45, 14 Zilkade 1312, ss. 360-361.

ise Ömer'in Zeyd'i de alıp o kabileyi ziyarete gittiği, tüccarlıktan doğan namı ve başlık parasını ödemesi sayesinde Zeyd ile sevgilisini buluşturduğu anlatılmaktadır.

Yazının genelinde, Ömer ve Zeyd'in arkadaşlığı üzerinden, arkadaşlığa ve dostluğa önem verilmesi, arkadaşlıkta yardımlaşmanın ve zor günlerde birbirine destek olmanın ne kadar değerli olduğu ve vefa duygusunun insanlar arasında oluşacak bağların temelini oluşturduğu anlatılmaktadır.

2.9.5 Camille Flammarion Tercümesi

Abdülcani Seniş tarafından Camille Flammarion'dan tercüme edilmiş “Bir Şebb-i Sitâre Feza”¹¹⁷ başlıklı bu yazı, Venedik'te yapılan bir gezi hakkındadır. Bu tercümede, ilk üç tercümeden farklı olarak astronomiye dair bilgilere yer verilmektedir. Bu yazıların asıl sahibi ise edebiyatımızda tercüme alanında eserleri oldukça ilgi gören Fransız gökbilimci ve yazar Camille Flammarion'dur. Flammarion'un eserlerini tercüme edenler arasında Mehmet Akif Ersoy, Mehmet Celal, Ahmet Rasim ve Ali Muzaffer gibi devrin önemli şahsiyetleri bulunmaktadır.¹¹⁸

Hazine-i Fünûn'un incelenen sayıları arasında ikisinin de mütercimi aynı kişi olmakla birlikte iki adet Camille Flammarion yazısı yer alır. Bu iki yazının da ana konusunu astronomi konuları oluştursa da bu fikirler okuyucuya bilimsel bir makale niteliğinden ziyade sohbet arasında değinilen konular şeklinde sunulmuştur.

Osmanlı zamanında astronomiye olan ilginin derginin yayımlandığı yıllar sırasında artması sebebiyle, dergide yayımlanmak üzere seçilen tercüme yazılarının özellikle bu konuları barındıran yazılar şeklinde olmasına bilhassa dikkat edildiği düşünülebilir. Astronomi içerikli tercümelerin dergi içeriğinde bulunması *Hazine-i Fünûn*'un zamanın gerisinde kalmayan, gündemi takip eden ve okuyucularını bu yolda

¹¹⁷ Abdülcani Seniş (Yurtman), “Bir Şebb-i Sitâre Feza”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 52, 28 Zilhicce 1312, s. 416-418.

¹¹⁸ Yavuz Unat, “Modern Astronominin Türkiye'ye Yansımaları”, (Yayımlanmamış Bildiri), 2009 *Astronomi Yılı'nda Türkiye'deki Astronomi Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu İstanbul (20 Kasım 2009)*.

bilgilendirmeyi hedefleyen bir yayın organı olduğunun da bir kanıtı niteliğindedir.

Astronomi konularını içeren bu tercüme aynı zamanda bir gezi yazısı niteliğindedir. Bu sebepten ötürü de yazı, içerisinde birçok tabiat tasvirini barındırmaktadır. Yazı, bir gece tasviri ile başlar. Yapılan bu tasvirde ay ışığı o kadar parlak bir şekilde su yüzeyine yansımaktadır ki âdeta bu yansıma ile gökyüzünün sonsuzluğu görülmektedir. Gecenin karanlığı, sessizliği ve Adriyatik denizinin bu sessizliği fırsat bilerek çıkardığı sesler bu yansımaya eşlik eden diğer tabii güzelliklerdir. Yazar ayın ve yıldızların doğal döngüde ilerleyen hareketlerini âdeta güzel benzetme sanatını kullanır şekilde anlatmaya devam eder. Yaydığı ışıklarından bir parıltı nehri meydana gelecek gibi duran ve bu sebepten büyüklük taslar bir edayla etrafı izleyen ay ve bin bir çeşit yıldızın, meydandaki saatin her bir darbesinde uzayda bir kilometrelik mesafe kat edişini sanatlı bir dille ifade etmektedir.

Ayın, ne kadar kadim olduğunu örneklerle vurgulamak isteyen yazar, onun hoş ışıklarının dünya üzerinde yıllar evvel yaratılmış tüm canlıların üzerinde gezindiğini ifade ederek sözlerine devam eder. Aya doğru bakan ilk insanın yüzünde, yine aya doğru bakılarak düşünülen ilk düşüncenin etrafında hep onun ışıkları bulunmaktadır. Bugünlerde ise ay, sürekli koşuşturan toplulukları, binaları ve mermerden yapılmış sarayları aydınlatmaya devam etmektedir.

Yazarın ay hakkında derin düşüncelere dalışı ve yazının sonlandığı şu şekilde ifade edilir: *“Tefekküratım ile bu yüksek ziyâyâ kadar uçarak Venedik’i de Adriyatik denizini de kürre-i arzı da tamamen unutup kürre-i nesiminin öte tarafına geçtiğimi his ettim.”*

2.9.6 Zemin ve Asuman – Cazibe Tercümesi

Abdülgani Seni tarafından Camille Flammarion’dan tercüme edilmiş ikinci eserdir. Bu tercüme de yukarıda bahsi geçen Camille Flammarion tercümesi ile benzer özellikler göstermektedir. Bu tercümede astronomiye ait bilgiler yine edebî bir üslup kullanılarak sohbet arasında bahsedilmiş gibi okuyuculara sunulmaktadır.

Sandal gezisiyle başlayan yazı, içinde bulundukları ortamın verdiği hissiyatla konusunu şiirlerin oluşturduğu bir sohbetle devam eder. Daha sonra bu sohbet gördükleri manzaraların ve mimari eserlerin tarifi ile bölünür. Bu gezinin varış noktası olan ada, gelgitleri ile ünlü bir adadır. Bu ve anlatıcının astronomi bilgini olması sebebinden sohbetin konusu da med cezir gibi astronomi konularına evrilir ve yazı bu noktada sonlandırılır.

Dergide yayımlanan ismi “Zemin ve Asuman – Cazibe”¹¹⁹ olan bu yazının tercüme başlığı altında ele alınmasının başlıca sebebi bu yazının bir Camille Flammarion eseri olması ve bir önceki yazı ile içerik açısından benzerlik göstermeleridir. Ancak yazının gezi yazısına yönelik özelliklerinin daha ağır basması sebebiyle “Gezi Yazıları” başlığı altında daha detaylı bir incelemeye tabii tutulmuştur.

2.10 Hatıra

Türk edebiyatında tarih, biyografi, gezi ve günlük yazılarıyla sıkça karıştırılan, müstakil bir tür olarak anılmayan hatırat türü Tanzimat edebiyatından sonra gelişmiş bağımsız bir edebî türdür. Cemil Meriç hatırat türünü şu şekilde tanımlar: “*Hatırat smokinli fotoğraf çektirmektir. Tarihin karşısında poz alıştır. Hatıralar indi hükümler taşır, sübjektiftir.*”¹²⁰

Hazine-i Fünûn’un incelenen sayıları arasında on bir adet hatıra yazısı bulunmaktadır. Bu yazılardan dört tanesi Mustafa Rauf imzasını taşır. Rauf, kaleme aldığı bu kısa hatıralarından birinde deniz tutması ile nasıl başa çıktığını anlatırken, birinde de bir bahar sabahında hissettiği duygularını kaleme almıştır. Mustafa Rauf imzalı diğer iki yazının konuları ise birbiri ile bağlantılıdır. Yazar bu yazılarında okul sıralarında başlayan bir arkadaşlığa dair olan anılarından bahseder. Geri kalan hatıra yazılarından ikisi aynı başlığa sahip olmakla beraber içerik ve yazarları bakımından tamamen birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Hatıra yazılarına hâkim olan duygu, tıpkı hikâyelerde olduğu hüzündür. Ara Nesil hikâyesinin başlıca temalarından

¹¹⁹ Abdülcani Seni (Yurtman), “Zemin ve Asuman – Cazibe”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 48, 5 Zilhicce 1312, ss. 385-396.

¹²⁰ Muzaffer Çandır, “Türk Edebîyatında Hatıra Türü ve Samet Ağaoğlu’nun Hatıra Kitapları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.9.(2001), s. 53.

olan anne sevgisi, dostluğa verilen değer ve aşk acısı gibi temalarla incelenen hatıra yazılarında da karşılaşılr.

2.10.1 Deniz Tutması

Mustafa Rauf, *Hazine-i Fünûn*'un incelenen sayıları arasında birçok yazısı bulunan üretken bir yazardır. “Dâ-i Bahr”¹²¹ başlıklı bu yazısı ise deniz tutması ile nasıl başa çıkabildiğini kaleme aldığı bir anısıdır. Yazar bu yazısında hem bu sorunla nasıl başa çıkabileceğini ifade eder hem de bu sorunu yaşayanların neler çektiklerinden bahseder.

Bu problem ile ilgili birçok araştırma yapan yazar yaptığı bu araştırmalar sonucunda elde ettiği tüm sonuçları da eyleme dökmüştür. Bu konu hakkında sayısız kitaplar okumuş, vapura binmeden önce portakal yemenin iyi geleceği söylenince portakal yemiş, birçok ilaç denemiş fakat bunların hiçbirinden herhangi olumlu bir sonuç alamamıştır. Lodos rüzgârlarının hâkim olduğu bir gün işi gereği vapura binmesi gereken yazarın macerası şöyle başlar:

“Köprüdeki vapur iskelesine gittim. Lodos o kadar şiddetli idi ki orası bile sallanıyordu. Bilet almakta tereddüt ediyordum, çünkü vapura biner binmez başımı yere vuracağımdan emin idim. Naçar vapura bindim. Tesadüf bu ya, nöbet gayet küçük olan iki numaralı vapurda imiş. Hareketimize daha beş dakika var idi. Güverteye çıktım.”

Bu sırada aklına denizi görmemek için gözlerini kapamak gelen yazar bunu da uygular. Haydar Paşa limanına kadar gözlerini kapalı tutmaya karar verir. Vapur hareket eder. Sarayburnu’nu geçer geçmez vapur olanca kuvvetiyle yalpalasa da yazar sabırla dayanır ve gözlerini açmaz. Yarım saat sonra duyduğu düdük sesiyle varmakta olduklarını anlar. Vapur yolculuğu sona erip de vapurdan uzaklaşan yazar, kendi bulduğu ve tamamen işe yarayan tedavisi üzerine kendi kendini tebrik edercesine söylenmektedir:

“- Oh! Ne güzel tecrübe, bundan böyle bir daha denizden korkmayacağım!”

¹²¹ Mustafa Rauf, “Dâ-i Bahr”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 43, 30 Şevval 1312, ss. 347-348.

2.10.2 Bir Bahar Sabahı

Mustafa Rauf tarafından kaleme alınmış “Tuzla’da Bir Sabah”¹²² başlıklı kısa bir hatıra yazısıdır. Rauf, bu yazısında doğanın tüm güzelliklerini cömertçe sergilediği bir bahar sabahında etrafında gördüklerinin onu ne kadar etkilediğini anlatmaktadır.

Tuzla’nın gayet düz bir mahallinde bulunan yazar saatin on buçuk olduğunu belirterek yazısına başlar. Bakışlarını ufka doğru çeviren yazarın karşılaştığı ilk manzara göz alıcı bir şekilde doğan sabah güneşinin büyüleyiciliğidir. Sabah güneşinin hemen altında beyaz bir örtü ile kaplanmış şekilde duran azametli bir dağ insanın yüzünde hoş bir tebessüm bırakır cinstendir. Bu manzaranın başka bir cihetinde ise âdeta zümrüdi bir yeşile boyanmış ağaçlıklar görülmektedir. Ağaçlıkların hemen yanında ise dalgaları sahili sulayan saf bir deniz tasvir edilir.

Divan şiirinin vazgeçilmez tabiat unsurlarından biri olan sabah rüzgârı da kalpleri ferahlatan esmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Etrafını kaplayan ince sis tabakası altında tabiatın kendisine cömertçe sunduğu bu güzellikleri seyreden yazarı, bu tatlı hülyadan uyandıran şey ise hazin hazin meleyen kuzulardır. O mini mini hayvanları izlemeye başlayan yazarın, duyduğu sesler ve gördüğü manzaralar karşısında kalbini hazin bir his kaplar. Bunun üzerine orada duramaz, kalkar ve kuzuların birini kucağına alarak çocuk gibi sever, öper ve okşar. Bununla da yetinmeyerek sürüyü durdurur. Çobandan biraz kaval çalmasını rica eder. Çoban da bu ricasını geri çevirmeyerek yazara yarım saat kadar kaval çalıp baharla ilgili şiirler okur. Bir bahar sabahının güzellikleri ile donanmış bu kısa anı bu şekilde son bulmaktadır.

Mustafa Rauf’un kaleminden dökülen satırlardan oluşan bu kısa hatıra yazısında tabiata dair yapılan tasvirler yazının kısalığına rağmen oldukça geniş yer tutmaktadır. Yazarımızın bir ilkbahar sabahında, doğanın kendisine sunduğu güzellikler karşısında duygusallaşmasını ve bu duygu yoğunluğu ile karşısında gördüğü manzaraları paylaşma ihtiyacı sebebiyle

¹²² Mustafa Rauf, “Tuzla’da Bir Sabah”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.45, 14 Zilkade 1312, s.364.

kaleme aldığı bu hatırasında, öne çıkan tabiat tasvirleri kullanılırken benzetme unsurlarından ve renklerden yararlanılmıştır.

2.10.3 Vapurda Tanışma

“Hâlâ Düşünüyorum”¹²³ başlıklı bu kısa hatıra yazısı, Erzurumî A. Raif imzasını taşımaktadır. Yazarın yapmış olduğu bir vapur gezisi esnasında gördüğü bir kızdan etkilenmesi hakkında kaleme alınmıştır. Yazar, yazısına yolculuk yaptığı o gecenin tarifini yaparak başlar. Zira yapılan yolculuk; ay ışığı, yıldızlar ve mehtabın eşlik etmesiyle başlayan güzel bir gece yolculuğudur. Yolculuğun yapıldığı gece, gökyüzü onlarca yıldızla donanmıştır ve ay o sonsuzluğun içine bir gelişigüzel serpilmiş gibi durmaktadır. Bununla birlikte ay, daha çok bir düzen içinde dönen yıldızlar arasında dolaşır ve âdetâ *“garanti direğine asılmış bir nur topu gibi”* görünür. Ay ışığı denizin bitmek bilmeyen ufak dalgaları ile parçalanır, mehtabın yansıması ile meydana gelen bir ışık huzmesi de gemilerinden ayrılmaz.

“Temâşasına doyulmayan bu manzara-i hazin-âver karşısında, o derya nur içinde on dört mil üzerine giden o koca posta vapuru durmayıp ilerliyordu.” Pervanenin gürültüsü ve hafif hafif esip âdetâ ruh tazeleyen bir rüzgârla beraber yazar da geminin güvertesinde bir aşağı bir yukarı gezinmektedir. Tam o sırada babasıyla birlikte bu güzel manzarayı izleyen bir matmazel başını çevirerek yazarla göz göze gelerek ona *“cazip, muharrik, masumane bir nazar”* fırlatır.

Yazar, onu baştan ayağa titreten o güzel gözleri düşünerek kamarasına çekilir. İki saat sonra yolculukları biteceğinden yazarımız bu gizemli matmazeli bir daha asla göremeyeceğini düşünerek endişelenir. Vapur da sanki onları bir an önce ayırmak istercesine hızla ilerler. Yazar, o bakışları niçin unutamadığını sorgulamaktadır. Daha sonra istemeye istemeye de olsa ayaklarının kendisini matmazele götürdüğünü fark eder ve iki saat boyunca o güzel gözlerin sahibinin sesine de mazhar olur.

¹²³ Erzurumi A. Raif, “Hâlâ Düşünüyorum”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 41, 15 Şevval 1312, s. 331.

Sonunda vapur demir atar. Vapurdan indiği anda bir daha o sesi duyamayacak ve o gözleri göremeyecektir. Bunun bilinci ile vedalaşırlar. Veda sırasında matmazel yazardan kendisini unutmamasını rica eder. Gözlerden akan iki damla yaşla istenilen bu rica yazarın nezdinde de kabul olmuş görünmektedir. *“Ben, dünya kadar kıymetli, ruhum kadar sevimli olan o hakikatli kızı hâlâ düşünüyorum!”*

2.10.4 Dostluk Üzerine

Yine Mustafa Rauf imzasını taşıyan “Zavallı Arkadaşım”¹²⁴ başlıklı bu hatıradaki yazarımız, okula giderken tanıştığı bir arkadaşından, arkadaşının durumundan, okulda geçirdikleri zamandan ve arkadaşının zamansız ölümünden bahsetmektedir. Okulda tanıştıkları zamandan beri çok iyi anlaşılan bu iki arkadaş âdeta kardeş gibi geçinir. Yazarın arkadaşı daha küçük iken annesini kaybederek yetim kalmıştır. Dış görünüşünde zayıf benizli olan bu arkadaş, iç dünyasında da kırılgan, ağlayan biri ile ağlayacak kadar merhamet ve incelik sahibidir.

Okulun son yılıdır ve bu iki arkadaş girecekleri sınavlar için çok çalışmıştır. Bu çalışmanın sonucunda da ikisi de başarıyla okullarından mezun olmuşlardır. Bu mezuniyet aynı zamanda bu iki arkadaş için de ayrılık demektir. Ayrı ayrı okullara gidecekleri için artık beraber ders çalışamayacak ve beraber vakit geçiremeyeceklerdir. Arkadaşı bu durumu; *“Kardeşim Rauf! Artık fırkat denilen o meşum kelimeden şikâyet etmek zamanı geldi. Sen mektep-i âliyeden birine, ben bir diğerine giriyorum, bunun için behemehâl ayrılmamız icap ediyor.”* şeklinde ifade eder.

Tatillerde birbirleriyle görüşeceklerine söz vererek, gözlerinde yaşlarla birbirlerinden ayrılırlar. Aradan üç sene geçmiştir. Yazar bu zaman zarfı içinde hem memurluğa hem de bir okula devam etmektedir. Arkadaşı da bulunduğu okuldan mezun olarak memurluk görevine başlamıştır.

Bir süre sonra yazar, arkadaşından gelen ve pek de iyi haberler vermeyen bir mektup alır. Mektupta arkadaşının teyzesinin vefat ettiği yazmaktadır. Mektubu okuyan yazar arkadaşının durumuna epeyce üzülür.

¹²⁴ Mustafa Rauf, “Zavallı Arkadaşım”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 33, 19 Şaban 1312, ss. 267-268.

İçinden zavallı arkadaşım diye geçirir. O günden sonra da talihsiz arkadaşının her daim gülen yüzü hazin ve keder ile solar. İnce bir öksürük de sürekli rahatsızlık vermektedir. Beraber oldukları zamanlarda sürekli arkadaşını teselli eden yazar gün geçtikçe arkadaşının durumunun daha da kötüye gittiğini anlar.

Öksürükten şikâyet eden arkadaşını merak edecek bir şeyi olmadığına ikna etmeye çalışmaktadır. Ancak tüm bu teselli veren sözlerin bir karşılığı olmadığını arkadaş da anlamaktadır. Hastalığı iyice ilerleyen arkadaş artık yürüyemez olmuştur ve öksürüğü yüzünden de uyuyamamaktadır. Daha sonra kendi isteği üzerine Beyoğlu hastanelerinden birine yatırılır. Burada yapılan çalışmalar sonucunda arkadaşının verem olduğu anlaşılır. Bol bol ilaç tedavisinin ardından yirmi beş gün sonra evine gönderilir. İlaç içmekten usanan arkadaş artık iyice zayıflamış ve âdeta yatağın içinde görünmez olmuştur. Arkadaşı, ziyarete gittiğinde sesi kısılmasına rağmen kendisi ile muhabbet etmeye gayret etmektedir. Fakat iki kelime ardından hemen öksürük krizine girmektedir. Artık hastalığın son safhasında olan arkadaşının öksürüklerine kan da karışır olmuştur.

Hastalığa daha fazla dayanamayan zavallı arkadaş sonunda gözlerini bir daha açmamak üzere kapar. *“..Eyüp Sultanın üst tarafında bulunan “Kırk Nerdûban” mezarlığında surların arasında bir cemâat-i kesire görülüüyordu. Ah! On sekiz yaşında bir genç, bir civan defîn olunuyordu. Zavallı Arkadaşım!”*

2.10.5 Eski Dosta Vefa

Mustafa Rauf’un “Zavallı Arkadaşım” adlı hatıra yazısının devamı niteliğinde kaleme aldığı yazı “Zavallı Arkadaşımın Kabrini Ziyaret”¹²⁵ şeklinde devam eder. Bir bahar günü içinden gelen sesi dinleyerek ayaklarının kendisini Eyüp Sultan’a doğru sürüklemesine izin veren yazarın, kendisini okul arkadaşının mezarının başında ağlarken bulmasını anlattığı hatırasıdır.

¹²⁵ Mustafa Rauf, “Zavallı Arkadaşımın Kabrini Ziyaret”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 39, 1 Şevval 1312, s. 316.

Bir bahar günü içindeki sese kulak vererek yolunu Eyüp Sultan’a düşüren yazar, Eyüp çarşısına kadar farkında olmadan yürür. Ne tarafa gideceğini düşünürken içinden “Kırk Nerdûban” diye bir ses duyar. Tekrar bu sese kulak vererek yola düşer. Yokuş yukarı çıkarak mezarlığa girer ve taze bir mezarın yanında ağlamaya başlar. Hem de hıçkıra hıçkıra ağlamaktadır.

Okulda hep birlikte zaman geçirdiği, sınava girerken kapı önünde heyecanını, okul bahçesinde yemeğini paylaştığı arkadaşını düşünerek ağlamaktadır. Yarım saat kadar bu şekilde ağlayan yazar gözlerinin şiştiğini fark eder. Daha sonra hatırına hastalığı sırasında bir gün arkadaşının evine gittiği gelir. Eve vardktan sonra sokak kapısından girmiş ve arkadaşının hangi odada yattığını sormuştur. Sessizce kapıyı açarak odasına girmiş, gözleriyle etrafı tarasa da hasta arkadaşını görememiştir. Bir adım daha atarak bakındığı zaman yatağın içine gömülmüş, gözleri âdeta çukura batmış, kemikleri sayılabilecek kadar zayıflamış ve nerdeyse iskelete dönmüş arkadaşını görmüştür. Az önce kimse olmadığı zannettiği yatağın içinde arkadaşı yatıyordur. Biraz vakit geçirip sohbet etmişlerdir. Şimdi ise mezarının başında bu görüntü gözlerinin önüne gelmektedir. Bunun üzerine içinde bulunduğu duruma ve hissettiği acıya daha fazla dayanamayan yazar ağlayarak oradan uzaklaşır.

2.10.6 Dost Acısı

“Hâlâ Düşünüyorum”¹²⁶, Salim Manastırlı tarafından kaleme alınmış bir hatıra yazısıdır. Derginin incelenen sayıları arasında aynı başlıkta ve Erzurumi A. Raif imzasını taşıyan bir yazı daha bulunur. Fakat bu iki yazı arasında herhangi bir benzerlik bulunmaz. Bununla birlikte bu hatıra yazısı Mustafa Rauf’un “Zavallı Arkadaşımın Kabrini Ziyaret” başlıklı yazısı ile içerik bakımından birçok benzerlikler taşır.

Yazar, sözlerine güneşin son ışıklarının dağları, tepeleri, yüksek ağaçların zirvelerini süslediği sırada kalbinin derinliklerinden gelen bir hissiyatın onu kütüphanesinden çıkarmaya mecbur ettiğini ifade ederek

¹²⁶ Salim Manastırlı, “Hâlâ Düşünüyorum”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 46, 21 Zilkade 1312, s. 372.

başlar. Bu zamana kadar okumadan araştırmadan sıkılmayan yazar, içinden gelen bu hissiyatın altından kalkabilmek adına yoğun bir ilgiyle çalıştığı araştırmadan gözleri kararmış zihni oldukça yorgun şekilde uzaklaşır.

Gayriihtiyari uzun süre aynı pozisyonda çalışmaktan dolayı beli ve boynu ağrımış, üstüne bir de bu iç sıkıntısı eklenince kendinde kalkıp gezinme isteğini bulmuştur. Yalnız başına yapılan gezintilerden memnun olmayan yazar nereye gideceğini bilemeden öylece kendini dışarıya atar. İki üç günden beridir de ecele yenik düşerek yitip giden ve yalnız bir hayal olarak kalan birini düşünmektedir. İçinden gelen bir his onu haberi olmaksızın bir mahalleye sürükler. Tenha bir mahalleye geldiğini ayaklarının sesinden anlayan yazar başını kaldırarak etrafına bakınır. Esen rüzgârın etkisiyle âdetâ titreyerek göğe yükselen ulu ağaçların uğultuları, birbirlerini selamlar gibi başlarını sağa sola meylettiren çimen ve çiçeklerin dalgalanmaları ruhuna ilaç gibi gelir.

Birkaç adım daha attıktan sonra karşısında beyaz taşın sütunlar gözüne çarpar. Bunlar mezar taşlarıdır. Bu mezar taşları, üzerlerinden güneşin alaca koyu renkleri çekile çekile insan ömrünün süratli yok oluşuna işaret eden dehşetli bir manzarayı andırmaktadırlar. Güneşin dünyaya geçici olarak elveda edip gizlendiği gibi, yazarın kardeşten öte saydığı aziz arkadaşı da bu mezarlıkta hayata sonsuza kadar veda edip toprağa gömülmüştür. Yazar, arkadaşının manevi âlemde mesut bir şekilde, kendisinin bu fâni dünyada kader oklarının nişanesi olmasını seyrettiğini düşünmektedir. Bu düşüncelerle, ayaklarının onu getirdiği bu mezarlıkta: *“Ah! Ona acırım; ağlarım, pek genç gitti!”* diye düşünmektedir.

2.10.7 Maziye Hüzünlü Bir Bakış

Zeynelabidin Fenarî'nin kaleme aldığı bu yazı, küçüklükten beri sevdiği bir kıza sevgisini ilan ettiği gün ayrılık acısı ile tanışmasını anlatmaktadır. “Yâd-ı Mazi”¹²⁷ başlığıyla yayımlanan bu kısa hatıra aslında bir seri hâlinedir.

Yazar sözlerine çocukluğunun o en güzel günlerini beraber geçirdiği, zümrüt yeşili çayırarda birlikte kelebek kovalayıp, gün batımını birlikte

¹²⁷ Zeynelabidin Fenarî, “Yâd-ı Mazi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 43, 30 Şevval 1312, s. 348.

izlediği, çiçekler toplayıp ağaçlar altında, dere kenarlarında gülüşüp oynadığı, güzel anıların yanında en kötü vedalara da birlikte göğüs gerdiği arkadaşını ne kadar sevdiğini anlatmakla başlar. Çocukluk arkadaşına duyduğu aşk ise maalesef ki karşılıksızdır.

Âşık olduğu kızın kendisine kardeşçişim şeklinde hitap etmesiyle, aşka dair olan bütün umudunu yitiren yazar, bu sözün en neşeli anlarının hüznü bir hatırası olarak kulağında kaldığını sözlerine ekler. Yazarımız içinde sır gibi sakladığı aşkı arkadaşına anlatınca, arkadaşıyla geçirdiği güzel günler de mazi olmuştur. Çocuklukta yaşadığı duyguların kendisine nelere mal olduğunu duygusal bir dille ele yazar, içinde kalan ve anlatmak istediği duyguları da serinin devamı olan diğer yazılarında kaleme almaktadır.

2.10.8 Maziye Hüzünlü Bakıştaki Son Arzu

“Son Arzu”¹²⁸ başlıklı bu yazı Zeynelabidin Fenarî imzalıdır ve yukarıda bahsi geçen “Yâd-ı Mazi” başlıklı yazının devamı niteliğindedir. Arkadaşını, içinden geçen duyguları dışa vurmasından dolayı kaybeden yazarımız bundan hiçbir şekilde pişmanlık duymaz. Aksine bu sözleri tekrar söylemek istediğini belirtir ve sevdiğine geçmiş günlerin özlemi ile seslenir. Geçirdikleri o güzel günleri, yaşadıkları anıları özleyen sadece kendisi olmadığının ispatını bekler sevdiğinden: *“İnkâr et! Hâlâ samiamı okşayan o latîf ses vicdanımın şahididir. Bana o güzel gözlerinle müşfikâne bakarak ‘Sensiz yaşayamam!’ Dediğin o dem saadeti de mi unuttun?”*

Sevdiği ile yaşadığı bütün güzel anıları hafızasında taşıdığını ve hâlâ tüm benliği ile o anları yaşadığını ifade eder. Sevdiğini bir an için bile unutamamıştır. Sevgilisine duyduğu özlemin, kalbinde taşıdığı aşkın hiçbir zaman bitmeyeceğini belirten yazar, son arzusu olarak sevdiğini tekrar görmek ve gözlerinin içine bakarak sevdiğini söylemek istediğini belirterek sözlerini noktalar.

¹²⁸ Zeynelabidin Fenarî, “Son Arzu”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 43, 30 Şevval 1312, s. 348.

2.10.9 Unutulmayan Maziye Dair

Zeynelabidin Fenarî imzasını taşıyan ve serinin son yazısı olan “Severim”¹²⁹ başlıklı bu kısa yazının konusu, okulu ve dersleri neden sevdiğinin yazarın kendi tarzıyla ifade edişidir. Aslında yazarın sözlerine bu şekilde başladığı fakat okulu ve dersleri neden sevdiğini ifade ettiği sırada kendini yine yukarıda bahsi geçen arkadaşına olan sevgisini anlatırken bulunduğu görülmektedir.

Dersleri sevmesinin başlıca sebeplerinden biri onu cehalet girdabından kurtarmasıdır. Mutluluk mumunu tutuşturan hem kendisine hem de sevdiği insanlara fayda sağlamasına yarayan, fikirlerini süslemeye yardımcı olan okul ve derslerdir. İşte bu sebepten onları çok sevmektedir. Sınıfın sessizliğini bozanın sadece kâğıda dokunan kalem oluşu onu cezbetmektedir. Sevdiği şeylerden bahseden yazarımızın aklı birden yine geçmişteki ilk aşkı olan arkadaşına gider. Çünkü o sevmeyi ilk o güzelle öğrenmiştir. Bugün de sevdiği ne kadar şey varsa hepsinde yine o güzeli hatırlar. Her şeyi sevmesinin sebebi aşkına karşılık alamadığı o güzeldir. Sözlerini de “*Ne inkâr edeyim? O iri siyah gözleri, o şahane anı, o numune-i afeti ruhum, sayım, kitaplarım kadar severim!*” şeklindeki açıklamasıyla noktalar.

2.10.10 Sonbahar Anıları

Necmettin Sami’nin, “Hazan”¹³⁰ başlıklı bu hatırasında sonbaharın ona hatırlattıkları ve hissettirdiklerinden dem vurduğu görülmektedir. Sonbaharın yazara hatırlattığı en önemli duygusal anısı ise annesi ile olanlardır. Sözlerinin devamında çocukluk anılarının sonbahara denk gelen zamanlarını anımsadığını ve bu anıların başrolünde her hareketini gözyaşları içinde izleyen annesinin olduğunu ifade eder. Validesinin gözünden süzülen yaşların sebebini o yaşta anlayamadığını fakat daha sonra idrak edebildiğini sözlerine ekler.

¹²⁹ Zeynelabidin Fenarî, “Severim”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 41, 15 Şevval 1312, s. 332.

¹³⁰ Necmeddin Sami, “Hazan”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.38, 24 Ramazan 1312, ss. 302-303.

Yazar, sonbaharın renkleri ve solmakta olan çiçeklerin havaya yaydığı kokunun herkeste farklı hisler uyandırdığından dem vurur. Sonbaharda sessizleşen doğa içinde duyulan hışırtılar, sesler ve kokular yazarın melankolik ruh hâlinin ifadesinde önemli bir rol oynamaktadır. Güz manzarasının özellikle gün batımı vaktinde ona hissettirdiği tek duygu hüzündür. Çünkü yazara göre bu anlar insanların kaybettiği yakınlarını en çok hatırladıkları ve hüznlendikleri anlardır. Güneşin batıp akşamın ilk ışıklarının yeryüzünü koyu laciverte boyadığı o anların ruhunda yarattığı hüzn zelzelesiyle yazarın hatırına gelen tek şey ise validesini asla ama asla unutamayacağıdır.

2.10.11 Bir Genç Kızın Söylenişi

Tanzimat edebiyatının ikinci dönemi ile Servet-i Fünun edebiyatı arasında yetişmiş ve Ara Nesil olarak adlandırılan dönemin sanatçılarından olan Abdülkerim Hadi¹³¹ tarafından kaleme alınmıştır. “Bir Genç Kızın Söylenişi”¹³² adlı yazıda, bir genç kızın hayatının bebekliğinden gençliğine uzanan kısmının gözden geçirilmesi, annesinin kendisinin üzerine titremesi ve anne olma fikrinin genç kızda meydana getirdiği duygulardan bahsedilmiştir.

Yazının başlangıcında genç kızın on beş yaşına geldiği vurgulanarak, bu yaşa gelene kadar geçirdiği zamanı gözden geçirdiği görülmektedir.

“Bugün tamam on beş yaşındayım. Evvelce bu yaşa kadar olan zamanımı düşünüyüm. Nasıl geçti? Ben bu müddet zarfında ne yaptım? Dünyaya geldim. İyi fena tanımadım. Söylemekten aciz idim. Yürümeye, ölmek için yemek yemeye kudretim yok idi.”

Bebeklik günlerinin nasıl geçtiğini anlatan genç kız daha sonra validesinin o günlerde ona nasıl ihtimam gösterdiğinden bahseder. Büyümeye çalışan bir bebek iken annesinin onun her zaman yanında olduğundan ve onu her türlü felaketten koruyup kolladığından dem vurur.

¹³¹ Nazmi Özerol ve Semih Atlı, “Abdülkerim Hadi’nin “Bir Tebessüm Adlı Hikâyesinin Çevriyazısı Ve Tahlili”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* C. 5 S. 2 (2019) s. 228.

¹³² Abdülkerim Hadi, “Bir Genç Kızın Söylenişi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.41, 15 Şevval 1312, ss. 331-332.

Bu sözlerin devamında anneliğin kutsal olduğu kadar meşakkatli bir yolculuk olduğunu, ancak annelerin bu yolculukla çektikleri cefayı sefa addettiklerini ve bunun Cenab-ı Hak tarafından annelere bahşedilen bir his olduğunu ifade eder. *“Evet! Validelik güçtür, fakat Cenab-ı Hak – zannederim ki – bu güçlüğü duyurmuyor. Valideler çocuklarını büyütmek için çektikleri cefayı sefa addediyorlar, bu da bir histir.”*

Genç kız bebeklik döneminden çıkıp çocukluk dönemine geldiği vakit annesi tarafından verilen eğitimlerden bahsetmeye başlar. İlk olarak mensup olduğu dini öğrenmiştir. Daha sonra okuma yazma, coğrafya, resim gibi derslerle beraber hayatın her alanında lazım olacak el işlerini de ilk öğretmeni olan annesinden öğrenmiştir. Yazıdan anlaşıldığı üzere validesi onu daha küçücük yaşından itibaren donanımlı bir birey olarak yetiştirmiştir.

Yazının son paragrafında genç kızın büyüdüğünü ve evlilik yaşına geldiği görülür. Validesi çeyizini hazırlarken bile genç kızın hissettiği, doğduğu andan bu yana üstünden eksilmeyen o koruyucu ve kollayıcı bakışlardır. Son söz olarak ise genç kızın ilerde çıkacağı annelik yolculuğuna kendisini hazır hissettiği ve bu yolda kendisine rehber olarak da validesini seçtiğini belirtir.

Yazının sahibi olan Abdülkerim Hadi bir Ara Nesil sanatçısıdır. Bundan dolayı da kaleme aldığı bu hatıra yazısına baştan sona, Ara Nesil sanatçılarının sıkça kullandığı temalardan biri olan anne sevgisi hâkimdir.

SONUÇ

15 Haziran 1885 yılında yayım hayatına fennî bir dergi olarak başlayan *Hazine-i Fünûn*, 1893 yılından itibaren yoluna edebiyat ve fikir dergisi olarak devam eder. *Hazine-i Fünûn*'un, matbuat âlemindeki bu yolculuğu üç yıl sürer. *Hazine-i Fünûn* ile aynı dönemde yayımlanan *Servet-i Fünûn* dergisi, okuyucularını oldukça etkileyen zengin edebî içerikleri ve kaliteli basımları sayesinde hızlı bir tırmanış yakalar. *Hazine-i Fünûn*'un sonunu getiren sebep bununla rekabet edememesi ve yazar kadrosunun bir kısmının da *Servet-i Fünûn*'da yer almasıdır.

Çalışmamızın giriş kısmında, *Hazine-i Fünûn*'un yayımlandığı dönemin önemli bir yayın organı olmasından dolayı dergicilik ve gazetecilik tarihimiz hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Bu bilgilerden sonra *Hazine-i Fünûn*'u detaylıca tanıttığımız “Şekil ve Muhteva Özellikleri” kısmı yer almaktadır. Bu bölümde derginin künye bilgilerinden, şeklinden ve muhtevasından bahsedilmiştir. Muhteva özelliklerinin sonuna dergide imzası bulunan yazarların isimlerini tablo hâlinde eklenmiştir.

Hazine-i Fünûn'un incelenen sayı aralığında karşımıza çıkan şiirlerin ve edebî metinlerin altında edebiyat tarihimizde isimleri sıkça anılan şair ve yazarlarla birlikte, isimleri pek duyulmamış, edebiyat tarihinde pek fazla zikredilmeyen kalem üstatları da bulunmaktadır.

Söz konusu şairlerin isimleri şu şekildedir: Ahmet Tahir, Ahmet Neyli, Arif Rastkerdar, Bursalı Nüzhet, Çatalca'dan Ali, Halil Kemal Vahdetî, Hâkî, H. Ferid, Hayretî, İbnü'r Rıfat Samih, Kamil, Kazım Paşa, Kilisli M. Rıfat, Lamih, M., M. Ali, Muhyiddin, M. Rüşdi (Vehbizade), Nazmî, Raşid, Ratıb Paşa, Rüşdî Kadim, Rıza Safvet (Vahdetizade) Samih, Servet, Üsküplü Vâlihi, Vasıf Endurunî, Veli, Vedad.

İncelenen edebî metinler ve dergide yer alan fennî yazılar altında imzaları bulunan yazarlar ise şöyledir: A. Rızkullah, Abdülgani Seniyy (Yurtman), Abdülkerim Hadi, Ali Muzaffer, Behai (Veled Çelebi), Bir İhtiyar, Bir Zat, Cahit, E. Eslahaddin, E. Raif (Erzurumî), Emin (Revandizli), Faik Reşat, Makbule Leman, Hüseyin Pertev, İzzet Efendi, K. B. M. İhsan (Şam-ı Şerif Mekteb-i İdadi-i Askeriye Dâhiliye Mülazımı), Mehmed İhsan, Mehmed Celal, Mehmet Şükrü, Mehmet Tevfik

(Köprülüzade), Mustafa Hayrullah, Mustafa Rauf, Müstecâbizâde İsmet, Necmeddin Sami, Salim (Manastırlı), Şevket (Karahafızzade), Tevfik, Veled Çelebi (İzbudak) ve Zeynelabidin Fenârî.

Hazine-i Fünûn'un incelenen sayıları arasında yapılan incelemede özellikle edebî yazıların ağırlığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, edebî türler ayrı başlıklar altında ve konularına göre gruplandırılmıştır. Ayrıca bahsi geçen edebî metinler bulundukları dönemin koşullarına göre de açıklanmaya çalışılmıştır.

İlk olarak ele alınan dil içerikli yazıların ana konusunu masterlar ve köken bilimi ile alakalı yazılar oluşturmaktadır. Bu yazıların ilkinde Arapça masterlar hakkında bilgiler bulunurken ikincisinde ise Türkçe masterlar hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu grubun son üç yazısında ise kelimelerin kökenleri ve doğru kullanımları hakkında bilgiler yer almaktadır.

Tenkit yazıları ve edebiyat tarihi başlığı altında edebiyatımızda önemli yere sahip kalem kavgalarından ve dergideki tenkit yazılarının dönemdeki konumlarından bahsedilmiştir. *Hazine-i Fünûn* Ara Nesil olarak adlandırılan döneme denk gelen bir mecmuadır. Yazarlarının birçoğu da Ara nesil sanatçısıdır. Yukarıda bahsi geçen kalem kavgalarının en önemlileri Ara Nesil edebiyatı zamanında cereyan etmesine rağmen derginin incelenen sayılarında edebî bir tartışmaya denk gelinememiştir. Ara Nesil sanatkarlarından özellikle eski ile yeni arasında kalıp ılımlı bir tavır benimseyenlerin hem hece hem de aruz ölçüsünü kullandıkları bilinmektedir. Tenkit yazısı olarak ele alıp incelenen yazıların ilkinde de bu konuyla bağlantılı olarak şiir yazmaya hevesli fakat şiirde ölçüyü fazla önemsemediğini belirten genç bir sanatkâra şiirde ölçünün önemi hakkında verilen samimi tavsiyeler yer almaktadır.

Dönemde yaşanan tartışmaların en temel konularından biri dil ve üsluptur. *Hazine-i Fünûn* yazarlarının da bu konuya kayıtsız kalmadıkları görülmektedir. Arapça ve Farsça terkiplerin yerinde kullanılmasının dilimize sağlayacağı faydalarla, düşünülmeden yapılacak bir kıyım ile tamamen kullanımdan kaldırmalarının getireceği zararların anlatıldığı yazılar bu konuya örnek teşkil etmektedirler. Yine aynı konu ile alakalı Faik Reşat imzasını taşıyan, fennî eserlerde kullanılacak üslubun gösterişten,

kapalı ve süslü terkiplerden, ağdalı bir anlatımdan uzak, olabildiğince anlaşılır ve sade bir üslupta olması gerektiğini belirten bir yazı da dergide bulunmaktadır. Faik Reşat tarafından kaleme alınan bir diğer yazıda ise intihalin zararlarından bahsedilirken intihal yapan kişiler tenkit edilmektedir.

Ara Nesil sanatçılarının tenkit anlayışı edebiyat teorisi ile yakından ilgilidir. Bu sanatkârlar, tenkitlerinde daha çok edebiyatın, şiirin, şairin ne olduğu gibi sorulara cevap bulmak isterler. Abdülgani Seniy tarafından kaleme alınan ve edebiyatın ne olduğunu, kelime anlamından başlayıp tarihçesinden devam ederek anlatan yazısı, bahsi geçen sanatkârların tenkit anlayışının bariz bir örneği durumundadır.

Tenkit yazıları ile birlikte ele alınan bir diğer başlık edebiyat tarihidir. Derginin başyazarı Faik Reşat tarafından kaleme alınan ve eski edebiyata mensup şairlerin biyografilerinin yer aldığı “Eslaf” başlıklı yazı dizisi döneminde oldukça ilgi gören bir çalışmadır. Faik Reşat edebiyat tarihi alanında oldukça disiplinli çalışmalarda bulunmuş bir isimdir. Geçmiş dönem şairlerimizi gelecek nesillere tanıtmaya bakımından da ayrı bir öneme sahip olan “Eslaf” adlı çalışması ve kendisi hakkındaki genel bilgiler bu başlık altında verilmiştir. Faik Reşat’ın, zamanında oldukça ilgi gören bu çalışması kitap hâline getirildiğinden bu biyografiler çalışmamıza dahil edilmemiştir.

Tenkit yazılarından sonra incelemeye tabii tutulan denemelerin ana temasını bahara duyulan sevgi ve özlem oluşturmaktadır. Yazarlar kaleme aldıkları bu denemelerde gençlik anılarından bahsederken, sevdikleri anları listelerken bahar tasvirlerinden yararlanırlar. Hatta kendilerine gelen ilhamın kaynağı olarak dahi ilkbaharı görürler. *Hazine-i Fünûn* yazarlarının bahar mevsimini, bahara dair tasvirleri sıkça kullanmalarının başlıca sebepleri arasında eski edebiyata besledikleri sevgi ve o edebiyatın tesiri altından çıkamayışları bulunmaktadır.

Bu grubun diğer iki yazısı diğerlerinden farklı olarak bir terimin ele alınıp ne olup ne olmadığı hakkındaki varsayımlarla ilgilidir. Vicdan ve terbiyenin âdeta sözlük anlamları verilerek açıklanmaya çalışıldığı yazılarda göze çarpan unsurlar, son derece kapalı bir anlatımlarının olması ve

herhangi bir sonuca bağlanmamalarıdır. Son olarak ele alınan yazı ise metanet kavramının erkeklere has olduğu yanılığının kırılması üzerinedir.

Deneme olarak incelenen yazılarda olduğu gibi sohbet yazılarının teması da ilkbahardır. Söz konusu olan yazılar bahardan alınan ilham etrafında şekillenir. Bahardan alınan ilhamla başlayan bu sohbetlerin konusu Divan şairlerinin özellikleri, eski divanlar ve beyitler üzerinden devam eder.

Dergide yer alan gezi yazıları, bir gezi yazısında bulunması gereken özellikleri bünyesinde çok fazla bulunduramayan daha çok tabiat tasvirleri ile süslü yazılardır. Mustafa Rauf'un İzmit'e yaptığı küçük tren gezisi ile Mehmet İhsan'ın Şam'a yaptığı ziyareti anlattıkları mektup formatında yazılmış bu yazılardan, bizzat kendileri tarafından çıkılan seyahatleri anlattıkları anlaşılmaktadır. Geri kalan yazılar ise başka kişilerin çıktıkları seyahatlerin anlatıldığı aktarma yazılardır.

Dergiye gelen mektuplar içlerinde bulunan bazı unsurlardan dolayı başka başlıklar altında incelendiği için ilgili bölümde haklarında kısaca bilgiler verilmiştir. Bahsi geçen bu mektuplar oldukça kısadırlar. Bu mektuplardan bir tanesi edebî bir makaledir. Diğer iki mektubun konuları yazarlar tarafından çıkılan seyahatlerle alakalıdır. Diğer mektuplar ise dergiye gönderdikleri yazıları yayımlanmayan okuyucuların sitemlerini içermektedirler.

Dergide yayımlanan ilanlara gelindiğinde dergide herhangi bir ürünün reklamı bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu başlık altında yayımlanan sadece kendi kütüphanelerinde bulunan kitapların ilanlarıdır. Bu ilanlarda eser sahibi ve eseri kısa fakat övgü dolu sözlerle tanıtıldıktan sonra eserin kime hitap ettiği ve eserin fiyatı belirtilerek tanıtım sonlandırılmaktadır.

Hazine-i Fünûn siyasî dönem olarak II. Abdülhamit, edebî dönem olarak da Ara Nesil dönemine denk gelmektedir. II. Abdülhamit döneminde yaşanan baskılar sebebiyle politik yazılardan ve haberlerden bahsedemeyen Ara Nesil sanatkârları eserlerinde içe dönük ve bireysel konulardan bahsetmektedirler. Bu durum edebî eserlerin temalarında da kendini göstermektedir.

Ara Nesil sanatkârlarının hikâyeleri, Tanzimat'ın birinci nesline ait "toplum için sanat" ile Tanzimatın ikinci neslinin "sanat için sanat"

anlayışlarının bir karışımı niteliğindedir. Bu hikâyelerde kullanılan temalar aşk acısı, evlat acısı, ölüm ve yoksulluk eksenindedir. Ayrıca hikâyelerin geneline hâkim olan karamsar bir havadır.

Bu bağlamda dergide yer alan hikâyelerde, yazarların dönemin baskıcı atmosferinden etkilendikleri açıkça görülmektedir. Hikâye başlığı altında ele alınan beş adet yazıdan üçü tema olarak ayrılık ve ölüm acısı etrafında şekillenmektedir. Oldukça duygusal anların kaleme alınmasından meydana gelen “Aşk Acısı” ve “Dönüş Yolculuğu” başlıklı hikâyelerde, gurbete gidip de dönüşte sevgilisinin ölüm haberini alan birinin yaşadığı acı anlatılırken, “Evlat Acısı” başlıklı hikâyede ise evladını kaybeden bir anne babanın yaşadığı acı tasvir edilmektedir. Diğer iki yazı ise konu olarak tamamen birbirlerinden farklı içeriktedirler. Biri, yazarlığa yeni başlayan genç bir yazarın heyecanını konu alırken, bir diğeri de çocuklara fennî konularda öğütler veren bir hikâyedir. Hikâyelerde ölüm, ayrılık ve acı ekseninde yoğunlaşılmasının bir diğer sebebi, dergi yazarlarının dönemde yaygın olan “santimentalizm” (aşırı duygusallık) akımından etkilenmeleridir.

Ara Nesil sanatçılarının disiplinli bir eğitim almaları sonucunda yabancı dile olan hâkimiyetleri de oldukça iyi durumdadır. Fransızca başta olmak üzere pek çok yabancı dili öğrenen bu sanatçılar başta Fransız edebiyatı olmak üzere diğer Batı edebiyatlarını yakından tanırlar. Bunun neticesinde de Ara Nesil devrinde tercüme faaliyetleri oldukça hız kazanmış ve birçok eser tercüme edilmiştir. Bu dönemde tercüme edilen hikâyelerin temalarına bakıldığında yoksulluk, yoksulluğun etkilediği çocuklar ve ölümden doğan acıyla birlikte topluma mesaj verme güdüsü de dikkat çekmektedir. Bu bağlamda yazar kadrosunun birçoğu Ara Nesil sanatçıları arasında zikredilen Hazine-i Fünûn’un da tercüme hikâye seçiminde aynı düşünce yapısında ilerlediğini söylemek mümkündür.

“Fakir Bir Kız” başlığı altında yayımlanan “Kibritçi Kız” tercümesinde yukarıda bahsi geçen yoksulluğun etkilediği çocuk teması açıkça görülür. Küçük yaşta annesiz kalan bir kızın babasından gördüğü kötü muamele ve yoksulluk sonucu hayatını kaybedişinin anlatıldığı bu hikâyede toplum içinde bu durumda bulunan çocukların durumuna dikkat çekilmektedir. Hikâyede verilen mesaj yardımlaşmak ve toplumda zor durumda bulunan

insanların farkında olmak ile ilgilidir. Hikâye, okuyucuya yoğun bir hüznün ve ıstırap duygusu altında verilerek okuyucunun durumla empati yapmasının umulduğu söylenebilir

Ali Muzaffer tarafından tercüme edilen Zavallı Masum” adlı hikâyede evlat acısı yaşayan bir anne ve babanın durumunu anlatılırken hikâyeye hâkim olan duygu yine hüznündür. Fransızca’dan tercüme edilmiş ve bir iş başvurusunda, işe başvuran kişinin değişik bir yöntemle sınavını anlatan bir diğer hikâyede de verilmek istenen mesaj güzel ahlaklı olmak ve toplum içinde yapılması uygun olan davranışların insana kazandırdıklarıdır. Doğu edebiyatından yapıldığı belirtilen bir diğer tercümede ise arkadaşlığın ve dostluğun önemine değinilmiştir. Geri kalan tercümeler fenni konularla ilgili olmakla birlikte dönemde oldukça popüler olan konulardan seçilmeleri ve halkı bilgilendirecek mahiyette olmaları yönünden önemlidirler.

Dergide yer alan bu tercüme hikâyeler hem içerikleri hem de tercüme edildikleri kişiler açısından önem arz eden yazılardır. Dönemde oldukça popüler bir gökbilimci ve yazar olan Camille Flammarion’dan ve yine dünya edebiyatının tanınan ismi Hans. C Andersen’den çeviriler dergide yer almaktadır. Yapılan çevirilerin biri hariç hepsi batı kaynaklı eserlerden yapılırken sadece bir tanesi Doğu edebiyatından yapılmıştır. Bu tercümelerin altında, Ali Muzaffer, Revandizli Emin, Köprülüzade Mehmet Tevfik ve Faik Reşat gibi ünlü isimlerin imzası bulunmaktadır.

Bu yazıların ünlü isimlerden, önemli kişilerce çevrilmelerinin yanı sıra içerdikleri toplumsal mesajlar bakımından da önemlidirler. Yazılar içeriklerinde aile, arkadaşlık, karşılıklı yardımlaşma ve toplumsal ahlak ile ilgili, küçük fakat dönem açısından bakıldığında zaman oldukça önemli mesajlar taşımaktadırlar. *Hazine-i Fünûn*’un toplumsal ahlakla ilgili yazılara önem verdiğinin bir göstergesi de Ahmet Rasim gibi toplumun ahlak ve görgü kurallarına uygun olacak şekilde eserler meydana getiren yazarlara dergi ekibi tarafından gösterilen sevgi ve saygıdır. Bu da eser tanıtımlarında sıkça bu yazarların eserlerinden bahsederken kullandıkları kelimelerden anlaşılmaktadır. Dergi ekibinin okuyucuya mesaj verme güdüsü ile seçtikleri bu tercümeler, toplumsal meselelere ve ahlaki konulara değişik

yollardan ve değişik konularla değinmeyi başardıklarının en güçlü kanıtı niteliğindedir.

Dergide yer alan hatıra yazıları on bir adettir ve oldukça kısa yazılardan oluşmaktadır. Yazılardan ikisi hariç geri kalanları nerdeyse birbirleri ile aynı temaya sahip yazılardır. Hikâyelerde olduğu gibi duygusallığın hâkim olduğu bu anılar sevgiliye ve zamansız kaybedilen arkadaşaya yakılan ağıtlar niteliğindedirler. Yazarlar, kaleme aldıkları bu yazılarda şahsi yolculuk tecrübelerinden, ilkbaharın hissettirdiklerinden, yolculuklarına eşlik eden güzelden, dostluklarından ve bu dostlukları yitirmelerinden bahsetmektedirler.

Bu metinlerde göze çarpan bir diğer unsur anne sevgisidir. Sonbaharla ilgili bir iki satır karalayan bir yazar dahi konuyu başlatırken sözü validesine getirir. Yetişkinliğe adım atan genç kız bir yolun bu yarısına kadar annesinin sayesinde geldiğini ifade ederken aynı zamanda annesine olan sevgisini ve minnettarlığını dile getirir. Hatıra yazılarının da hikâyelerde olduğu gibi arkadaşlık, dostluk, aşk acısı ve anne sevgisi gibi bireysel temalarla kaleme alınmaları dönemin bir getirisidir.

Hazine-i Fünûn'un, yayımlandığı dönem dolayısıyla basına uygulanan sansür sebebiyle siyasi ve politik yazıları bünyesinde barındırmaz. Yapılan incelemelerde dergi yazarlarının bu süreci, dergi bünyesine kattıkları, halkı bilinçlendirecek ansiklopedik mahiyette fennî yazılarla ve zengin edebî içeriklerle olumlu yönde yönettiklerini söylemek mümkün olacaktır.

Hazine-i Fünûn içeriğinde barındırdığı yazılarda ve yayımlanmak üzere seçilen şiirlerde bulunan eski edebiyata yönelik unsurların fazlalığı, Divan şiirinin en önemli şairlerinden olan Fuzûlî'den sıkça hayranlıkla bahsedilmesi gibi sebeplerden eski taraftarı bir dergi olarak bilinir. Yapılan incelemeler sonucunda, dergide eski edebiyatımıza yönelik bir hayranlığın bulunduğunu belirtmekle beraber *Hazine-i Fünûn*'un tam anlamıyla eski taraftarı bir dergi olduğunu söylemek de yanlış bir ifade olacaktır. Zira dergi bünyesinde, eski edebiyata olan ilgiye rağmen ağdalı üslubun eleştirilip sade üslubun savunulması, yayımlan hikâyelerin yeni hikâye tarzına daha yakın olması, eski şiirlerin yanı sıra yeni biçimlerle yazılmış şiirlerin yayımlanması gibi unsurlar bulunmaktadır. Tüm bunlar göz önüne

alındığında *Hazine-i Fünûn*'u eski edebiyata olan meyillinden dolayı yeniliğe kapalı olarak görmek haksızlık olacaktır.

Gazete ve dergilerin geçmiş ile gelecek arasındaki köprü vazifesi görmesi gibi *Hazine-i Fünûn*'da yeniliklere kapısını kapatmayan duruşu ile eski edebiyat ile yeni edebiyat arasında bir köprü vazifesi görmeye çalışmıştır. Muallim Naci'nin etrafında eski edebiyatı savunanların toplanması sonucunda eski edebiyat savunucusu ilan edilmesi gibi, *Hazine-i Fünûn*'da yazar kadrosunun çoğunun eski edebiyat sevdalısı olmasından dolayı eski taraftarı bir dergi olarak bilinir. Aslında dikkatli bakıldığı taktirde *Hazine-i Fünûn*'un, herhangi bir düşüncenin savunuculuğunu üstlenmediği de görülecektir. Tüm bu bilgiler ışığında denilebilir ki; *Hazine-i Fünûn*, Ara Nesil devrinde eski ile yeni arasında kalan ve ılımlı bir tavır sergileyen sanatçıların izinden giden, eskiyi tamamen red etmemekle birlikte yeniye kapıları tümünden kapamayan bir anlayışın ürünüdür.

Bununla birlikte *Hazine-i Fünûn*'un içeriğindeki edebî yazılar ve yazar kadrosuyla gündemin nabzını tuttuğunu söylemek mümkündür. *Hazine-i Fünûn*'un, dönemde yaşanan edebî akımlardan geri kalmaması, okuyucuya geçmiş dönem edebiyatımızı ve şairlerimizi tanıtmayı, aynı zamanda batıyı ve oradaki yenilikleri de takip edip bu bağlamda da okuyucularını bilgilendirmesi bakımından, edebî açıdan kaliteli bir yayın organı olduğu sonucuna varılmıştır.

Aynı zamanda içeriğinde bulunan fennî yazılarla da okuyucusunu ansiklopedik mahiyette bilgilerle donatan bir dergidir. Bu bilgiler, ansiklopedik mahiyette olmalarına rağmen okuyucuyu sıkmamak adına çoğunlukla bir hikâye içerisinde verilir. Dönemde yaşanan, toplumu ilgilendiren sağlık konularının yanı sıra hayatın her alanında kullanılabilecek genel kültür bilgilerinin de dergide yer alması, toplumdan ve sorunlarından kopmayan, gündemi takip eden, okuyucusuna değer veren güncel bir mecmua olduğunun da önemli bir göstergesidir.

Hazine-i Fünûn yazarları ikinci yılın ikinci dönemine ait elli ikinci sayıda; dergiciliği çok sevdiklerini, okuyucunun ilgisinden son derece memnun olduklarını ve dergiye olan ilgi azalmadıkça bu yoldan dönmeyeceklerini, işlerini aynı şekilde yapmaya devam edeceklerini

belirtmişlerdir. Ne yazık ki bu isteklerini uzun vadede yerine getirememiş olsalar dahi *Hazine-i Fünûn*’u matbuat hayatımızın kilometre taşlarından biri hâline getirmeyi başarmışlardır. Bununla birlikte, yayın hayatı boyunca okuyucu genel kültürden, matematiğe, coğrafyadan sağlığa kadar her alanda bilgilendirmeyi kendine vazife edinmiş olan *Hazine-i Fünûn*, içeriğindeki şiirler ve edebî türlerle de edebiyatımıza oldukça katkı sağlamış bir dergi olarak adını matbuat ve neşriyat âlemine yazdırmıştır.

KAYNAKÇA

A. Hazine-i Fünûn Mecmuasında İncelenen Yazılar

- A. Rızkullah, “Tavsiyename”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 51, 20 Zilhicce 1312, s. 412.
- Abdülğani Seniy (Yurtman), “Bir Şebb-i Sitâre Feza”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 52, 28 Zilhicce 1312, s. 416-418.
- Abdülğani Seniy (Yurtman), “Bir Tezkireden Müstahrec Fıkıradır”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 41, 15 Şevval 1312, s. 329
- Abdülğani Seniy (Yurtman), “Edebiyât”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 27, 13 Recep 1312, s. 213-216.
- Abdülğani Seniy (Yurtman), “Zemin ve Asuman – Cazibe”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 48, 5 Zilhicce 1312, s. 385-396.
- Abdülğani Seniy (Yurtman), “Zemin ve Asuman – Cazibe”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 48, 5 Zilhicce 1312, s. 385-396.
- Ali Muzaffer, “Zavallı Masum”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 36, 10 Ramazan 1312, s. 289-292.
- Bir İhtiyar, “Baharı Severim”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.33, 19 Şaban 1312, s.266-267.
- Cahit, “Arzu-yı Visal – Muhabbet”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 32, 16 Şaban 1312, s. 260
- E. Selahaddin, “Bir Manzara-i Kutbiyye”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 48, 5 Zilhicce 1312, s. 387-388
- Erzurumi A. Raif, “Hâlâ Düşünüyorum”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 41, 15 Şevval 1312, s. 331.
- Faik Reşat, “Arz-ı Halisane”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 45, 14 Zilkade 1312, s. 361-363.
- Faik Reşat, “Asar-ı Fennîyeye Münasip Üslup ve İfade”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 37, 17 Ramazan 1312, s. 294-296.
- Faik Reşat, “İntihal”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 32, 16 Şaban 1312, s.258-260.
- Faik Reşat, “Levhü’l-garâm fî Mesâri-i Erbâbü’l-hiyâm”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 45, 14 Zilkade 1312, s. 360-361.
- Faik Reşat, “Öteberi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.29, 27 Recep 1312, s. 235-236.

- Faik Reşat, “Öteberi”. *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.28, 20 Recep 1312, s. 224-225.
- Fatma Makbule Leman, “Subh-ı Saadet”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 29, 27 Recep 1312, s. 229-230.
- Hüseyin Pertev, “Tesirat-ı Seyahat Kış Memleketi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 42, 13 Şevval 1312, s. 339-340.
- Köprülüzade Mehmet Tevfik, “Metanetsiz Olan Kadın mıdır Erkek midir?”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 51, 20 Zilhicce 1312, s. 410.
- M. İhsan, “Şam’dan Mektup”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 31-35-36, 12 Şaban 1312, 3 Ramazan 1312, 10 Ramazan 1312, ss. 248-250, 283-284, 288-289.
- Mehmet Celal, “Nevbahar”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 43, 30 Şevval 1312, s. 343-344.
- Mehmet İhsan, “Andre”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 36, 10 Ramazan 1312, s.285
- Mehmet Şükrü, “Tersane, Amiral, Kaptan, Levent Lafzları Hakkında Malumat”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.34, 22 Şaban 1312, s. 274-276.
- Mehmet Tevfik Köprülüzade, “Fakir Bir Kız”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 29, 27 Recep 1312, s. 233-234.
- Mustafa Rauf, “Dâ-i Bahr”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 43, 30 Şevval 1312, s. 347-348.
- Mustafa Rauf, “İlkbahar’da Küçük Bir Seyahat”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 51, 20 Zilhicce 1312, s. 410-412.
- Mustafa Rauf, “Nevreste Bir Muharririn Hissiyatı”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.41, 15 Şevval 1312, s. 329-331.
- Mustafa Rauf, “Pek Severim”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 52, 28 Zilhicce 1312, s. 420.
- Mustafa Rauf, “Raciye”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 39, 1 Şevval 1312, s.315-316.
- Mustafa Rauf, “Tuzla’da Bir Sabah”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.45, 14 Zilkade 1312, s.364.
- Mustafa Rauf, “Zavallı Arkadaşım”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 33, 19 Şaban 1312, s. 267-268.

- Mustafa Rauf, “Zavallı Arkadaşımın Kabrini Ziyaret”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 39, 1 Şevval 1312, s. 316.
- Necmeddin Sami, “Avdet”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.39, 1 Şevval 1312, s.313-315.
- Necmeddin Sami, “Çocuklara Vezaif-i Hayâtiyeden Malumât Vermek İçin Bir Fırsat mı Gözetmelidir?”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 42, 23 Şevval 1312, s. 335-346.
- Necmeddin Sami, “Hazan”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.38, 24 Ramazan 1312, s. 302-303.
- Revandizli Emin, “Tecdid-i Hava-yı Mesâkin”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 46, 21 Zilkade 1312, s. 368-370.
- Salim Manastırlı, “Hâlâ Düşünüyorum”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 46, 21 Zilkade 1312, s. 372.
- Şevket Karahafızade, “Vicdan”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 40, 9 Şevval 1312, s.323-324.
- Veled Çelebi (İzbudak), “Beyhude, Elhak, Nanpare ve İskân”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 34, 22 Şaban 1312, s. 274.
- Veled Çelebi (İzbudak), “Kış İçinde Bahar Âlemi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 33, 19 Şaban 1912, s. 261-264.
- Veled Çelebi (İzbudak), “Musahabe”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 44, 7 Zilkade 1312, s. 349-351.
- Zeynelabidin Fenarî, “Severim”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 41, 15 Şevval 1312, s. 332.
- Zeynelabidin Fenarî, “Son Arzu”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 43, 30 Şevval 1312, s. 348.
- Zeynelabidin Fenarî, “Yâd-ı Mazi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 43, 30 Şevval 1312, 348.
- (İmzasız), “Biçare Familya”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 34, 22 Şaban 1312, s. 276
- (İmzasız), “Biçare Genç”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 51, 20 Zilhicce 1312, s. 412.
- (İmzasız), “Çin, Kore ve Japonya Haritası”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 41, 15 Şevval 1312, s. 336.

- (İmzasız), “En-Neşrü’z-Zühri Fî Resa’ili’n-Neşri’d-Dehri”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 32, 16 Şaban 1312, s. 260.
- (İmzasız), “Fakire”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 37, 17 Ramazan 1312, s. 300.
- (İmzasız), “Fransızca Numune-i İnşa”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 30, 5 Şaban 1312, s. 244.
- (İmzasız), “Fransızca Yazı Meşki Defteri”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.27, 13 Recep 1312, s. 220
- (İmzasız), “Gecelerim”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.37, 17 Ramazan 1312, s.300.
- (İmzasız), “Hali Ada”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S.41, 15 Şevval 1312, s. 336.
- (İmzasız), “Hayalat”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 45, 14 Zilkade 1312, s. 364.
- (İmzasız), “Kulak ve Gırtlak”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 33, 19 Şaban 1312, s. 267.
- (İmzasız), “Kütüphane-i Andelib”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 30, 5 Şaban 1312, s.244.
- (İmzasız), “Makale”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 47, 28 Zilkade 1312, s. 378-379.
- (İmzasız), “Milyonlar Var Kızım Milyonlar!”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 45, 14 Zilkade 1312, s.364.
- (İmzasız), “Musahabe-i Edebîyye”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 40, 9 Şevval 1312, s. 316-320.
- (İmzasız), “Safir-i Andelib”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 38, 24 Ramazan 1312, s.308.
- (İmzasız), “Sefir ve Şehbenderler Hukuk ve Vezaifi”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 42, 23 Şevval 1312, s. 340.
- (İmzasız), “Tek Göz”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 50, 13 Zilhicce 1312, s.404.
- (İmzasız), “Terbiye Mader Medeniyet midir?”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 37, 17 Ramazan 1312.
- (İmzasız), “Tuhaf Bir İzdivaç”, *Hazine-i Fünûn*, C.2, S. 37, 17 Ramazan 1312, s. 300.

B. Diğer Kaynaklar

- AKÜN, Ömer Faruk. “Faik Reşad”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- ALTUNAY, Korhan. “Edebî Tür Olarak Mektup, Hatıra ve Günlüklere Yansıyanlar; Çanakkale’de Savaşan Askerlerin Mektup Hatıra ve Günlüklerinde Yer Alan Motivasyon Unsurları”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, C.12, S.17 (2014), ss. 33-43.
- ANDERSON, Benedict. *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğinin Kökenleri ve Yayılması*. çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları 2013.
- ANDI, M. Fatih. “*Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl*”, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1995.
- BABACAN, Mahmut. *Ara Nesil’de Tenkid*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 25607).
- BABİNGER, Franz. *Müteferrika ve Osmanlı Matbaası*, çev. Nedret Kuran Burçoğlu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2004.
- BAYTİMUR MEMİŞ, Nazlı. *Ara Nesilde Hikâye*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2018. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 511617).
- BİLKAN, Ali Fuat. “Tefeül İle Ad Verme Geleneği Ve Timur’un Adı”, *Milli Folklor Dergisi*, C.11, S.85 (2010), ss. 133-137.
- BİRİNCİ, Necati. “Yenileşme Dönemi: Ara Nesil”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 3, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007.
- BUDAK, Ali. *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı: Lale Devri’nden Tanzimat’a Yenileşme*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2008.
- BULUT, Nurullah. *Ara Nesil Dönemi Yazarlarının Edebi Yazılarının Yeni Harflere Aktarılması Ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2018. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 498638).
- ÇANDIR, Muzaffer. “Türk Edebiyatında Hatıra Türü ve Samet Ağaoğlu’nun Hatıra Kitapları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.9 (2001), ss. 53-82.

- ÇINAR, Mustafa. “16.Yüzyıl Divan Edebiyatında Bahçe Tasviri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.11, S.26 (2004), ss.149-158.
- DELLALOĞLU, Besim F. *Poetik ve Politik: Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2020.
- DEMİR, Ayşe. “Başlangıcından Cumhuriyete Kadar Ana Çizgileriyle Türk Hikâyesi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.4, S.7 (2006), ss.99-128.
- DEMİR, Kenan. “Osmanlı’da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923)” *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* C.0, S. 9 (Nisan 2016), ss. 71-112.
- DEMİR, ŞENOL. “Tartışma ve Polemik Kavramlarına Dair”, *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 9 (2014), s. 186.
- EFENDİOĞLU, Süleyman. “Veled Çelebi İz Budak’ın “Türk Diline Medhal” Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 11., S. 26 (2004), ss. 23-41.
- ELMAS, Nazım. *Hikâyenin Öyküsü*, Ankara: Pegem Akademi, 2017.
- ENGİNÜN, İnci. *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*, İstanbul: Dergâh Yayınları 2006.
- ERASLAN, Zeki ve UĞUR, Merve. “Tarihçi ve Basın” *Türk Basın Tarihi I. Cilt: Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu Elazığ (19-21 Ekim 2016)* Ankara, (2018), ss. 4 -758
- GARİPER, Cafer. “Geçiş Dönemi: Ara Nesil”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, ed. Ramazan Korkmaz, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- GÖNENÇ, Aslı Yapar. “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* C. 0, S. 29 (2007), ss. 63-77.
- GÜNDEŞ, Mehmet Akif. *Faik Reşad Külliyyatı-ı Letaif*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez Yayın No. 149120).

- GÜRSOY, Ülkü. "II Meşrutiyet Dönemi Dergileri Üzerine Bir Değerlendirme," *Doğu Batı Dergisi*, C. 2, S.46 (2008), ss. 207-223.
- İNALCIK, Halil. *Doğu Batı Makaleler I*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2005.
- İYİDOĞAN, Gülcan. *Celal Nuri'nin Yazılarında İttihat Ve Terakki Atı Gazetesi 30 Ekim 1918 -19 Mayıs 1919*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 331251).
- KABACALI, Alpay. *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990.
- KILIÇKAYA, Derya. "Hazine-i Fünûn ve Maarif Dergilerindeki Müşterek Şiirler", *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Adana (20-22 Ekim 2011)*, Adana (2012), ss. 145-162.
- KOLOĞLU, Orhan. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim yayınları, 1992.
- KORKMAZ, Ramazan. "Yeni Türk Edebiyatına Giriş". "Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)" ed. Ramazan Korkmaz, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- KUL, Nazan. *Ali Muzaffer, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Merkezi. İstanbul, 1998. Yüksek Öğretim Kurumu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 74209).
- KUT, Turgut. "Dârü'ttîbâ", *İslam Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- LABARRE, Albert. *Kitabın Tarihi* çev. Galip Üstün, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- LEWİS Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Babür Turna, İstanbul: Arkadaş Yayıncılık, 2015.
- MADEN, Sedat. "Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları", *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 15, S.37 (2008), ss. 147-158.

- NALCIOĞLU, Ahmet Uğur. “Edebî Eserlerde Çeviri Sorunları” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.0, S.55 (2015), ss. 1-9.
- ODACI, Serdar. “Türk Edebiyatında Sohbet Türü Üzerine Bazı Görüşler”, *Türkbilig Dergisi*, S.2 (2001), ss. 92-96.
- OKAY, M. Orhan "Hazine-i Fünûn", *İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- OKAY, Orhan. *Kâğıt Medeniyeti*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- ÖZEROL, Nazmi ve ATLI, Semih. “Abdülkerim Hadi’nin “Bir Tebessüm Adlı Hikâyesinin Çevriyazısı Ve Tahlili”, *Journal of Turkish Language and Literature*, C. 5, S. 2 (2019), ss. 227-247.
- PAÇACIOĞLU, Burhan. *Türk Dili ve Kompozisyon*, İstanbul: Hat Yayınevi, 2010.
- REŞAD, Faik ve EKİNCİ, Ramazan. *Eslaf Teracim-İ Ahval Teracim-İ Ahval-İ Meşâhîr*, İstanbul: DBY Yayınları, 2019.
- SOYDAŞ, Hakan. “Gautier’in İstanbul Ve Haşim’in Frankfurt Seyahatnamesi Adlı Eserleri Üzerine Bir Edebî Tür İncelemesi: Gezi Yazısı”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C.5, S.2 (2016), ss.705-719.
- SUCU, Nurgül. “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.0, S.19 (2006), ss. 125-148.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- TOKEL, Dursun Ali. “Divan Edebiyatında Eleştiri” *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*, C. 0, S. 77/78/79, (2003), ss.14-47.
- UĞURCAN, Sema. “Makbule Leman hayatı, Şahsiyeti, Eserleri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.6 (1990), ss. 332-408.
- UNAT, Yavuz. “Modern Astronominin Türkiye’ye Yansımaları”, *2009 Astronomi Yılı’nda Türkiye’deki Astronomi Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (20 Kasım 2009)*, İstanbul, s. 17
- WATSON, Peter. *Fikirler Tarihi: Ateşten Freud’a*, çev. Kemal Atakay, Nurettin Elhüseyni, Kaya Genç, Barış Pala, Bahar Tırnakçı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

YİĞİTBAŞ, Maksut. “Tanzimat Edebiyatı Döneminde Tenkit”,
https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=19101 (Erişim: 07.10.2021), ss.1210.

DİZİN

A

A.Rızkullah.....	30, 158
Abdülğani Seniyye ...	30, 39, 42, 47, 48, 79, 111, 112, 113, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 158
Abdülğani Seniyye'ye Göre Edebiyat	47
Abdülhamid	21
Abdülkerim Hadi	30, 88, 123, 148, 153
Agâh Efendi.....	19
Ahmet Cevdet.....	20, 25, 159
Ahmet Cevdet Paşa.....	25, 159
Ahmet İhsan Tokgöz	23
Ahmet Mithat.....	20, 50, 52, 88, 90
Ahmet Neyli	30
Ahmet Rasim	88, 90, 130
Ahmet Tahir.....	30, 85, 156
Alexandre Dumas	89
Ali (Çatalca Muhasebe Ketebesinden).....	30
Ali Budak	15
Ali Muzaffer ..	30, 89, 107, 111, 130, 151, 153, 158
Ali Suavi.....	19
Andelîb Kitaplığı	90
Andelîb Şiirleri	91
Andre	94, 151
Ara Nesil.....	21, 60, 123
Arap Edebiyatı Hakkında	86
Arapça ve Farsça Terkiplerin Lisanımızdaki Yeri.....	44
Arapların Hikâyat-ı Şairanesi	90
Arz-ı Halisane.....	43, 155
Arzu-yı Visal Muhabbet	62, 150
Asar-ı Fennîyyeye Münasip Üslup ve İfade ..	28, 50, 151
Aşk Acısı	94, 129
Avdet	96, 152
Ayine-i Vatan	22
Azra Erhat.....	103

B

Baba Kanî	70
-----------------	----

Baharı Severim.....	57, 84, 150
Baharın İlhamı	67
Bedrettin Cömert.....	103
Behai	30, 67
Benedict Anderson.....	13
Besim Dellaloğlu	13
Bıçare Familya	87
Binbir Hayalet Öyküleri.....	89
Bir Âşığın Sergüzeşti	90
Bir Bahar Sabahı	115
Bir Genç Kızın Söylenişi	123, 153
Bir İhtiyar.....	30, 57, 84, 150
Bir İhtiyarın Serzenişi	84
Bir Kış Memleketine Yapılan Seyahat ..	73, 76
Bir Küçük İzmit Seyahati.....	76
Bir Manzara-i Kutbiyye	82, 156
Bir Şairin Gözüyle İlkbahar	58
Bir Tezkireden Müstahrec Fıkıradır	39
Brandet Simons.....	65
Bulletin de Nouvelles.....	17

C

C. 139	
Cahit.....	30, 62
Camille Flammarion ...	79, 111, 112, 113, 130
Cemil Meriç	113
Cemiyet-i İlmiyyeyi Osmâniye	22
Cerîde-i Askeriye	22
Cerîde-i Havâdis	18
Cüzdan	22

Ç

Çin, Kore ve Japonya Haritası.....	88
Çocuklara Vezâif-i Hayâtiyeden Malumât Vermek İçin Bir Fırsat mı Gözetmeli midir?"	100

D

Dağarcık.....	23
Dâ-i Bahr.....	114, 154
Deniz Tutması	76, 114
Derme Çatma	23

Divançe-i Raşit	27, 28, 148, 151
Diyojen	22
Doğu Edebîyatından Bir Tercüme	110
Dost Acısı	119
Dostluk Üzerine	117

E

E. Eslahaddin	30
E. Raif	30
Edebî Bir Mektup	84
Edebî Sohbet	70
Elçi ve Konsoloslukların Hak ve Görevleri	89
Elsine-i Selâse	91
Emin	27, 30, 130, 151, 152, 155
Erzurumi A. Raif	116, 119, 153
Eski Dosta Vefa	118
Eslaf	27, 54, 55
Evlat Acısı	95, 129
Eyüp Sultan	118, 119

F

Faik Esad	90, 91
Faik Reşat ...	27, 28, 30, 34, 35, 43, 50, 51, 52,
	53, 54, 55, 110, 130, 148, 149, 150, 151,
	152, 154, 155, 156, 157, 158
Fakire Adlı Roman	88
Fakir-i Masum	107
Fatma Makbule Leman	30, 61
Fennî Eserlerin Üslubu	50
Fransızca Bir Tercüme	109
Fransızca Kompozisyon Kitabı	86
Fransızca Numune-i İnşa	86
Fuzûlî	30, 60, 62, 66, 68, 69, 131, 156

G

Garip Hikâyeler	92
Gazetta Françoise de Constantinople	18
Gecelerim Adlı Hikâye	88
Genç Yazarın Heyecanı	99

H

H.Ferit	30
Hâlâ Düşünüyorum	116, 119, 153, 155
Hali Ada Adlı Hikâye	89

Halil Hâkî	30
Halil İnalçık	15
Halil Kemal Vahdetî	30
Hans C. Andersen	104
Hasan Hüsnü Toyranî	87
Hasan Muzaffer Bey	87
Havanın Güzelliği Baharın Letafetine Dair	68
Hayreti	30, 155
Hazan	122, 152
Hazine-i Fünûn. 22, 23, 24, 25, 26, 34, 35, 36,	
	37, 39, 41, 43, 44, 45, 47, 50, 52, 54, 55,
	56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67,
	68, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 82, 84,
	86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 99,
	100, 103, 104, 107, 109, 110, 111, 113,
	114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121,
	122, 123, 125, 126, 127, 130, 131, 132,
	159
Hürriyet	19
Hüseyin Pertev	31, 73, 153, 154, 155
Hüseyin Vassaf Bey	87

İ

İbrahim Müteferrik	16, 17
İbret	20
İkdam	20, 45
İkdü'l - Ferîd	90
İlkbaharda Küçük Bir Seyahat ...	76, 85, 158
İlkbaharın Hissettirdikleri	57
İntihal	52, 54, 150
İsmet (Müstecabizade İbrahim)	30
İstibdat	21, 22

Î

Îtisafat-ı Aşk	89
----------------------	----

İ

İzzet Efendi	31, 85, 155
--------------------	-------------

J

Johan Gutenberg	13
Judith Gautier	89
Jules Mary Romanı	87

K

Kâmil	31
Kaspar	23
Kazım Pasa	31
Keşkül	23
Kırk Anbar	23
Kısa Bir Sitem Mektubu	85
Kış İçinde Bahar Âlemi	66, 67, 150
Kıbrıç Kız Tercümesi	104
Kulak ve Gırtlak	87
Küçük Bir Seyahatin İzahı	85
Kütüphane-i Andelîb	91

L

Le Courier de Smyrnen	18
Le Moniteur Ottoman	18
Le Petit Journal	87
Le Smyrne	18
Le Spectateur Oriental	18

M

M. İhsan	31, 78, 149, 151
M. Rüştü (Vehbîzade)	31
Maarif	23
Martin Luther	14
Maziye Hüzünlü Bakıştaki Son Arzu	121
Maziye Hüzünlü Bir Bakış	120
Mecmua-i Fünûn	22
Mecmua-i İbretnümâ	22
Mecmua-i Ulum	23
Mehmet Celal	31, 58, 111
Mehmet İhsan	31, 85, 94
Mehmet Rifat (Kilisli)	31
Mehmet Şükrü	31, 37
Mehmet Tevfik	31, 65, 104, 130, 149, 158
Mekteb	31, 90
Mesariü'l – Uşşak	90
Metanete Dair	65
Metanetsiz Olan Kadın mıdır Erkek midir?65, 158	
Mevlânâ	69, 70, 71
Mihran Efendi	20
Milyonlar Var Kızım Milyonlar!	91

Mir'at	22
Mitat -İber	23
Mizan	20
Mon Sen Mişel Adasına Yolculuk	79
Monte Kristo	89
Mösyö George	100, 101, 102
Muharrir	23
Muhbir	19
Muhyiddin	149, 157
Musahabe-i Edebîye	66, 70, 152
Mûsik-î Osmânî	22
Mustafa Hayrullah	27, 152, 157, 158
Mustafa Rauf	27, 60, 61, 76, 85, 95, 99, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 158
Mümeyyiz	22
Münif Paşa	22

N

Nâbî	69
Namık Kemal	19
Nazmi	31, 123, 151
Necmeddin Sami	27, 31, 96, 100, 122, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158
Nevbahar	58, 154
Nevreste Bir Muharririn Hissiyatı	99, 153
Niyazi Berkes	15

R

Raciye	95, 96, 152
Refermasyon	13
Rıza Safvet (Vahdetîzade)	31
Rönesans	13, 16
Rüşdî-i Kadim	31

S

S. 139	
Sabah	20, 99, 106, 115, 155, 156
Sabah Vakti Mutluluğu	61
Safir-i Andelîb	91
Sağlğa Dair	87
Said Efendi	16
Salih Zeki	32, 50

santimentalizm.....	94, 129
Sefir ve Şehbenderler Hukuk ve Vezâifi.....	89
Servet.....	23, 123, 125, 156
Servet-i Fünûn	23, 125
Sevgi ve Arzu Üzerine.....	62
Sevilen Anlar Listesi	60
Son Arzu.....	121, 154
Sonbahar Anıları.....	122
Spitzberg.....	82
Subh-ı Saadet.....	61, 149

Ş

Şam İzlenimleri	78
Şam'dan Mektup	78
Şemsettin Sami	20
Şinasi	19

T

Takvîm-i Ticaret.....	22
Takvîm-i Vekâyi.....	17, 18, 19
Tarîk	20
Tasvîr-i Efkâr.....	19
Tavsiyename.....	109
Tek Göz	92, 157
Terbiye Mader Medeniyet midir?	151
Terbiye Mader-î Medeniyet midir?	64
Terbiyenin İzahı.....	64
Tercümân-ı Ahvâl.....	19
Tercümân-ı Hakikat.....	20, 89
Tevfik Lamih Bey.....	90
Tezyin'ül – Esvak.....	90
Tuhaf Bir Evlilik Hikayesi.....	90

Tuhaf Bir İzdivaç	90
Tuhfet-ül Tıb	22
Tuzla'da Bir Sabah.....	115

U

Unutulmayan Maziye Dair.....	122
Usûl-el Hikem	17

V

Vakâyî-i Giridiye	18
Vakâyî-i Mısıryye	18
Vapurda Tanışma	116
Vechî.....	70
Vehbi Bey	88
Vekâyî-i Tıbbiye	22
Veled Çelebi (İzbudak)	30, 32, 36, 67, 68
Vicdana Dair	63

Y

Y. Ziya Efendi.....	86
Yâd-ı Mazi	120, 154
Yadigâr	23
Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi.....	16

Z

Zavallı Arkadaşım.....	117, 118, 150
Zavallı Arkadaşımın Kabrini Ziyaret.....	118, 119, 152
Zavallı Masum	107, 151
Zemin ve Asuman – Cazibe Tercümesi.....	112
Zeynelabidin Fenarî	32, 120, 121, 122, 154
Ziya Paşa.....	19

EKLER

EK 1: HAZİNE-İ FÜNUN 2. YIL (27-52. SAYILAR)

İÇİNDEKİLER TABLOSU

SAYI:27 (13 Recep 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Abdülğani Seniy (Yurtman)	Edebiyat	213-216
Faik Reşat	Vişnezade İzzeti	216
Abdülğani Seniy (Yurtman)	Meşâhîr-i Şuara-yı Arab	216-218
Abdülkerim Hadi	Yıldırım Beyazıt Han	218-219
İmzasız	Divançe-i Raşit'ten Münacat	219-220
İmzasız	Divançe-i Raşit'ten Gazeller	220

SAYI:28 (20 Recep 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Abdülğani Seniy (Yurtman)	Mader	221-222
Abdülğani Seniy (Yurtman)	Meşâhîr-i Şuara-yı Arab	222-223
Vehbîzade M. Rüşdî	Sevdiğime	223
İmzasız	Divançe-i Raşid	223-224
Faik Reşad	Öteberi	224-225
S. Zeki	Gelenbevi İsmail Hakkı Efendi	225-227
Necmeddin Sami	Muallim Hikmet	227-228

SAYI:29 (27 Recep 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Makbule Leman	Subh-ı Saadet	229-230
Faik Reşat	Hâce Neş'et	230-231
S. Zeki	Gelenbevi İsmail Hakkı Efendi	231-233
Köprülüzade Mehmet Tevfik	Fakir Bir Kız	233-234
Mustafa Rauf	Sıhhatnüma	234-235
Faik Reşat	Öteberi	235-236
İmzasız	Divançe-i Raşid	236

SAYI:30 (5 Şaban 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Faik Reşat	Umumi Sergiler	237-238
Faik Reşat	Âşık Çelebi	238-240
M. Ali	Naat	240
Muhyiddin	İki Gazel	240
Necmeddin Sami	Muallim Hikmet	240-242
M. Rauf	Vesâya-yı Beytiyye	242-244
İmzasız	Yeni Kitaplar	244

SAYI:31 (12 Şaban 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
İmzasız	Gazel-i Müşterek	245
Faik Reşad	Nazim	245-247
İzzet Bey	Bir Mektup	247
M. İhsan	Şamdan Mektup	248-250
Mustafa Rauf	Sıhhatnüma	250-251
Necmeddin Sami	Muallim Hikmet	251-252
İmzasız	Yeni Kitaplar	252

SAYI:32 (16 Şaban 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Raşit Efendi	Tarih-i Veladet Hümayun	254
Abdülğani Seni (Yurtman)	Asar-ı Celile-i Hamidiye	255-257
Necmeddin Sami	Muallim Hikmet	257-258
Faik Reşat	İntihal	258-260
Cahid	Arzu-yı Visal Muhabbet	260
İmzasız	Yeni Kitaplar	260

SAYI:33 (19 Şaban 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Behayi (Veled Çelebi)	Kış İçinde Bahar Âlemi	261-264
Abdülğani Seni (Yurtman)	Asar-ı Celile-i Hamidiye	264-266
Bir İhtiyar	Bir Mektup	266
Mustafa Rauf	Baharı Severim	266-267
Mustafa Rauf	Zavallı Arkadaşım	267-268
İmzasız	Yeni Kitaplar	268

SAYI: (34 22 Şaban 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Abdülğani Seni (Yurtman)	Asar-ı Celile-i Hamidiye	269-270
Necmeddin Sami	Muallim Hikmet	270-272
Mustafa Rauf	Tedabir-i Tehaffuziyeye Dair Bir iki Söz	272
Abdülğani Seni (Yurtman)	Tuz ve Tuzlu	272
Faik Reşat	Öteberi	273-276
İmzasız	Divançe-i Raşid	276
İmzasız	Yeni Kitaplar	276

SAYI:35 (3 Ramazan 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Abdülğani Seniy (Yurtman)	Asar-ı Celile-i Hamidiye	277-279
Faik Reşat	Asar-ı Fennîyeye Münasip Üslup ve İfade	279-280
Faik Reşat	Seyyid Vehbi	280-282
Revandizli Emin	İlaç Kullanmaksızın Uykusuzluğun Tedavisi	282-283
M. İhsan	Şamdan Mektup	283-284
İmzasız	Divançe-i Raşit	284

SAYI:36 (10 Ramazan 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
G. Ferit	Tevhit	285
Faik Reşat	Celal Bey	285
K. B	Asurlu ve Keldanilere Mahsus Hatt-ı Mıhı	286-288
M. İhsan	Şamdan Mektup	288-289
M. İhsan	Andre	289
Ali Muzaffer	Zavallı Masum	289-292
İmzasız	Yeni Kitaplar	292

SAYI:37 (17 Ramazan 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Nazmi	Gazel	293
Sâmih	Kıt'a	293
Haki	Nazire	293
İmzasız	Terbiye Mader Medeniyet midir?	293-294
Faik Reşat	Asar-ı Fennîyeye Münasip Üslup ve İfade	294-296
Necmeddin Sami	Bulutlar	296-298
K. B	Asurlu ve Keldanilere Mahsus Hatt-ı Mıhı	298-300
Mustafa Rauf	Sıhhatnüma	300
İmzasız	Yeni Kitaplar	300

SAYI:38 (24 Ramazan 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Kilisli M. Rifat	Ulviyet Ramazan	301
Selanik'ten Mehmed İhsan	İki Gazel	301-302
Necmeddin Sami	Hazan	302-303
Faik Reşat	Şanizade	303-304
Mustafa Hayrullah	Oksiyür	304-306
K. B	Asurlu ve Keldanilere Mahsus Hatt-ı Mıhı	307-308

SAYI:39 (1 Şevval 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Mustafa Samih Rifat	Giriv-i Uhrevi	309-310
Revandizli Emin	Melbusât	310-311
K. B	Asurlu ve Keldanilere Mahsus Hatt-ı Mıhı	311-312
Abdûlgani Seniyy (Yurtman)	Pamuğun Suret-i istihsal ve istimali	312-313
Necmeddin Sami	Avdet	313-315
Mustafa Rauf	Raciye	315-316
Mustafa Rauf	Zavallı Arkadaşımın Kabrini Ziyaret	316

SAYI:40 (9 Şevval 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Lami	Gazel	316
Faik	Nazire	316
İmzasız	Musahabe-i Edebîye	316-320
Müstecabizade İsmet	Nâilî Kadim	320-323
Kara Hafız Zade Şevket	Vicdan	323-324
K. B	Asurlu ve Keldanilere Mahsus Hatt-ı Mıhı	324

SAYI:41 (15 Şevval 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Mehmed Celal	Şîr-i Gaza	325-326
Müstecabizade İsmet	Nâilî Kadim	326-329
Abdûlgani Seniyy (Yurtman)	Öteberi	329
Mustafa Rauf	Nevreste Bir Muharririn Hissiyatı	329-331
Erzurumi A. Raif	Hâlâ Düşünüyorum	331
Abdülkerim Hadi	Bir Genç Kızın Söylenişi	331-332
Zeynel Abidin Fenarî	Severim	332
İmzasız	Yeni Kitaplar	332

SAYI:42 (13 Şevval 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Mehmed Celal	Şîr-i Gaza	333-334
Ahmed Neyli	Gazel	335
Bursalı Nüzhet	Gazel	335
Rüşdî Kadim	Gazel	335
Necmeddin Sami	Çocuklara Vezaif-i Hayâtiyeden Malumât Vermek İçin Bir Fırsat Gözetilmeli midir?	335-337
Necmeddin Sami	Kedilerin Ayak Üzerine Düşmeleri Merak Edilecek Bir Şey midir?	337-338
Ali Muzaffer	Kırlangıçlar	338-339
Selanik'ten Hüseyin Pertev	Tesirat-ı Seyahat Kış Memleketi	339-340
İmzasız	Yeni Kitaplar	340

SAYI:43 (30 Şevval 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Mehmed Celal	Şîr-i Gaza	341-343
Vedad	Sahil-i Deryada	343
Rüşdî	Meyan-ı Gülzarda	343
Mehmed Celal	Nevbahar	343-344
Necmeddin Sami	Çocuklara Vezaif-i Hayâtiyeden Malumât Vermek İçin Bir Fırsat Gözetilmeli midir?	344-346
Abdûlgani Seniy (Yurtman)	Çiçekler de Uyur Mu?	346-347
Mustafa Rauf	Dâ-i Bahr	347-348
Zeynelabidin Fenarî	Yâd-ı Mazi	348
Zeynelabidin Fenarî	Son Arzu	348

SAYI:44 (7 Zilkade 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Behayi (Veled Çelebi)	Musahabe	349-351
Faik Reşat	Hami-i Amidi	352-353
Kazım Paşa	Gazel	353
Veli	Gazel	354
Necmeddin Sami	Bir İki Söz	354-356
Hüseyin Pertev	Tesirat-ı Seyahat Kış Memleketi	356

SAYI:45 (14 Zilkade 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Ratıb Paşa	Gazel	356
Üsküplü Valihi	Gazel	356
Veli	Gazel	356
Vasıf Enduruni	Gazel	356
Faik	Gazel	356
İzzet Efendi	Gazel	356-358
Necmeddin Sami	Malumat-ı Baytariye	358-359
Faik Reşat	Levhü'l-garâm fî Mesâri'-i Erbâbü'l-hiyâm	360-361
Faik Reşat	Arz-ı Halisane	361-363
Hüseyin Pertev	Tesirat-ı Seyahat Kış Memleketi	363-364
Mustafa Rauf	Tuzla'da Bir Sabah	364
İmzasız	Yeni Kitaplar	364

SAYI:46 (21 Zilkade 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
İmzasız	Kıta-i Naatiye	365
Hayreti	Rai	365
Mehmed Celal	Son Aşk	365-366
Rıfat	Gazel	366
Faik Reşad	İki Bayraklı Zade	367-368
Revandizli Emin	Tecdid-i Hevâ-yı Mesâkin	368-370
Necmeddin Sami	Malumat-ı Baytariye	370-372
Manastırlı Salim	Hâlâ Düşünüyorum	372

SAYI:47 (28 Zilkade 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Faik Reşat	Ragıp Paşa	373-375
Kamil	Tahmis-i Naat Fuzûlî	375-376
Abdûlgani Seniy (Yurtman)	Sabah	376-377
İmzasız	Sufî Allahyar için Tahassürname	377-378
İmzasız	Makale	378-379
Necmeddin Sami	Malumat-ı Baytariye	379-380
İmzasız	İhtar	380

SAYI:48 (5 Zilhicce 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Faik Reşat	Ragıp Paşa	381-382
Çatalcalı Ali	Fuzûlî'ye Nazire	382
Servet	Gazel	382-383
Ahmet Tahir	Gazel	383
İmzasız	Sufî Allahyar için Tahassürname	383-384
Necmeddin Sami	Malumat-ı Baytariye	384-385
	Zemin ve Asuman - Cazibe	385-387
E. Selahaddin	Bir Manzara-i Kutbiyye	387-388
A. Rızkullah	Patates	388
İmzasız	İhtar	388

SAYI:49 (10 Zilhicce 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
İmzasız	Bayram Tebriki	389
Behayi (Veled Çelebi)	Beda'ül Arab	390-392
İmzasız	Cevdet Paşa	392-395
Abdülğani Seniy (Yurtman)	Zemin ve Asuman- Cazibe	395-396

SAYI:50 (13 Zilhicce 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Faik Reşat	Ragıp Paşa	397-398
Vahdeti Zade Rıza Tefvik	Münacat	398-399
Muhyiddin	Nazım	399
M. Ali	Kıta	399
Mustafa Hayrullah	Âlemü'l Hayattan Birkaç Bahis	399-400
Necmeddin Sami	Malumat-ı Baytariyye	400-402
Tefvik	Pickpocket yahut Londra Yan Kesicileri	402-404
A. Rızkullah	Hindistan Cevizi Ağacı	404
İmzasız	Tek Göz	404

SAYI:51 (20 Zilhicce 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
Faik Reşat	Hüdai	405
Faik Reşat	Hüdai Mü'ezzin	405-406
Mustafa Hayrullah	Âlemü'l Hayattan Birkaç Bahis	406-408
Ali Muzaffer	Afrika Kıtası	408-410
Köprülüzade Mehmet Tevfik	Metanetsiz Olan Kadın mıdır Erkek midir?	410
Mustafa Rauf	İlkbaharda Küçücük Bir Seyahat	410-412
A. Rızkullah	Tavsiyename	412
İmzasız	Biçare Genç	412
İmzasız	İhtar	412

SAYI:52 (28 Zilhicce 1312)

YAZAR	YAZI	SAYFA
İbn-ü Rıfat Samih	Kıta	413
Abdülgani Seniy (Yurtman)	Bir Mehtap Gecesi	413
HalilKamil Vahdeti	Şarkı	414
Faik Reşat	Tarih	414
Necmeddin Sami	Malumat-ı Baytariye	415-416
Abdülgani Seniy (Yurtman)	Bir Şebb-i Sitâre Feza	416-418
Abdülgani Seniy (Yurtman)	Mesâkin-i İbtidaiye	418-419
A.Rızkullah	Süt, Tereyağı ve Peynir	419-420
Mustafa Rauf	Pek Severim	420

EK 2: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: *Hazine-i Fünûn*'un ikinci yıl kırk dokuzuncu sayısında yayımlanan Ahmet Cevdet Paşa Fotoğrafı.

Fotoğraf 2: Hazine-i Fünûn Dergisinin ikinci yıl otuz ikinci sayısında yer alan Osmanlı amblemi.

